

Szombat

1995. április

A Magyar Zsidó
Kulturális Egyesület folyóirata.
Megjelenik évente tízszer.

Szerkesztőbizottság:
KARDOS G. GYÖRGY
KÁDÁR IVÁN
ITAMÁR JÁOZ-KESZT
KOMORÓCZY GÉZA
SCHWEITZER JÓZSEF
SZABOLCSI MIKLÓS
TURÁN TAMÁS

Főszerkesztő:
SZÁNTÓ T. GÁBOR

A megjelenést támogatják:
SOROS ALAPÍTVÁNY,
AMERICAN JOINT
DISTRIBUTION COMMITTEE,
„A MAGYARORSZÁGI NEMZETI
ÉS ETNIKAI KISEBBSÉGEKÉRT”
ALAPÍTVÁNY

A címlapon Szerényi Gábor rajza.
Mellékletünket a művész grafikai
illusztrálják.

A héber szavak átírása a szerzők
felfogását tükrözi.

Terjeszti a HÍRKER Rt., NH Rt.,
az Extrahír és a Sziget Rehabilitációs
Kisszövetkezet.

A kéziratok szerkesztése lezárult:
1994. március 10-én. Szerkesztőség és
kiadóhivatal: 1065 Budapest, Révay u. 16.
Bálint Zsidó Közösségi Ház
234-es és 235-ös szoba.
1365 Budapest, Pf. 66.
Telefon: 111-9214/136, 137
Telefon/Fax: (36-1) 111-6665
Szerkesztőségi órák és hirdetésfelvétel:
csütörtökönként 16 és 17 óra között.
Előfizethető a kiadóhivatalban, illetve
postautalványon
az OTP 218-98093/521-006670-7
„Szombat” számú alszámlán.
Lapengedély száma:
III/Kul/174/1989. HU ISSN 0865-3844

Készült a Sokszín Bt. nyomdájában.

Tartalom

Hazai dolgaink

- 2 Olvasóink írják
- 3 Napló – Litván György: Április
- 4 Jóvatételről, kultúráról, pénztelenségről
– Beszámoló a MAZSIKE közgyűléséről
(G. J.)
- 6 Új kárpótlási törvény? (Szeszlér Tibor)
- 8 Glosszák (g. gy)
- 8 Hitközségi elnökjelölések
- 9 Adatok a hitéletéről (Gadó János)
- 11 Áprilisi (május eleji) programok

Világ

- 12 Moszkvai zsidó iskolákban
- 14 Harlemi kaland (Szabó Vera)
- 14 Sz'farim, avagy a sárga irigység
(Gantner Brigitta)

Izrael

- 15 Egy mítosz halála: az állam megszületésének
valós története
- 16 Gadó János: Egy cikk, és ami mögötte...
nincs
- 18 Fontos változások előszele
- 19 Egy kis statisztika
- 19 Gazdasági hírek

Hagyomány

- 20 Pésach (Schmelovszky Ágoston)
**A Szombat melléklete:
Zsidóság és kommunizmus I.**
- 21 Zsidóság és kommunizmus (sztg)
- 22 1945: Szabadság, közöny, hadifogság
- 23 Ständeisky Éva: A háború utáni vérvádak
- 26 Az „aranyvonat”
- 26 1948: Megállapodás, szószegés,
iskolaállamosítás
- 27 1949: Az első cionista per
- 29 1951: A kitelepítés
- 30 Schmidt Mária: „Ez a per lesz a legek-lege”
– Adalékok a torzóban maradt 1952–53-as
budapesti zsidóellenes tisztogatásokhoz
- 32 Osztályharcos vizsgálati terv – dokumentum
- 34 Szabó Miklós: ...És a Kádár-korszak?

Történelem

- 37 Nézz vissza haraggal?

Kultúra

- 38 Vámos Miklós: Anya csak egy van
(regényrészletek)
- 39 Röhrig Géza versei
- 43 A bécsi Zsidó Múzeum
- 44 Könyvespolc

Summary

The April issue of *Szombat* begins with György Litván's diary, in which the renowned historian reminisces about the liberation of 1945 and, also, contemplates the current debates in which one opinion is that 1945 should simply be regarded as a change of oppressors.

We have included a report on the annual meeting of the Cultural Federation of Hungarian Jews, as well as on the ruling of the Constitutional Court, in which one of the Compensation bills passed by Hungarian Parliament has been amended: in consequence, survivors of the deportations and of the forced labour services are now also eligible for compensation. Tibor Szeszlér, an expert on legal matters, offers an in-depth analysis of this ruling. János Gadó has recently conducted a survey on Jewish religious life in Hungary and his sad conclusion is that in Hungary the "Jewish renaissance" seems hardly to have affected this area.

Also included in this issue is a report on the Jewish schools in Moscow, as well as brief news items on current events in New York and Berlin.

The section on Israel features—on the basis of a report originally published in *Newsweek*—a review of the ongoing debate between Israeli historians on the desirability of "airing Israel's dirty linen" as far as the War of Independence and the first Israeli-Arab war is concerned. Also included in this section are some brief statistics on the role of religion in Israeli society and new economic developments.

Ágoston Schmelovszky has written our commemoration for Pesach. We publish the first part of a collection of studies that probe the relation between Jews and Communism in Hungary: on these studies the Jews are depicted both as "victims" of, and, also as "collaborators" in establishing the Bolshevik dictatorship. "Neither an indictment, nor an apology"—writes Gábor T. Szántó in his introduction, emphasizing the need for unbiased debate on the issue, that has hitherto been impeded by the anti-Semitism of the extreme right that has viewed Communism as the 'Jews' revenge' Fascism on the one hand, and by a prevalent attitude among liberal historians (some of Jewish origins) according to which only a person who considers himself Jewish should be regarded as such—and the Bolshheviks did not consider themselves to be Jews. The studies in this month's issue include a selection of documents on the brutality of the Russian troops against the survivors returning from the deportations; Éva Ständeisky's essay on the post-war pogroms and the 'gold train' that was to have carried the valuables of the deportees out of the country (that has still not been returned to the Jewish community), the nationalization of the religious schools and the showcase trials against the Zionists. Mária Schmidt evokes the history of the planned trial against the 'Zionist doctors of Budapest', whilst Miklós Szabó deals with the period following the 1956 uprising and the latent anti-Semitism of the Kádár-period.

We have included excerpts from Miklós Vámos' new novel, *You only have one mother*; the cultural section also features new poems by Géza Röhrig and book reviews.

The April issue of *Szombat* is illustrated by Gábor Szerényi's graphics.

Olvasóink írják

Bajtársaim szomorú története

Szeretnék, ha kissé megkésve is, Gáspár Ferenc és Adler Abraham közlései folyamánként egy töredékes adattal hozzájárulni az 1944. október 13-án Apafajan legyilkolt muszos bajtársaim szomorú történetéhez. A leírtakat pár éve elhunyt barátomtól, bajtársamtól, Kálmán Györgytől hallottam, akivel együtt jártam a Debreceni Zsidó Reál gimnáziumba, és akivel együtt vonultam be 1941. október 13-án Szolnokra, a 6/4 századhoz, amelynek későbbi parancsnokát, Kovács II. Józsefet a Jad Vasem az Igazberek megillető kintüntetéssel jutalmazta, és aki, sajnos igen leromlott állapotban, most is Debrecenben él.

A század szétszóródott, de Kálmán Gyurka Hajdúhadházán, az ott általunk épített katonai kiképzőtáborban maradt egészen 1944 őszéig, amikor is egy szakasznyi muszossal Debrecenbe vezényelték romeltakarításra. Ha jól emlékszem, a volt Kereskedelmi Iskolába szállásolták el őket. Az oroszok szeptember végén, ok-

tóber elején elérték Debrecen határát, ahol október 10-én a háború egyik legnagyobb tankcsatája bontakozott ki. A várost a németek rövid időre kiürítették, de csakhamar ismét visszatértek az SS-szel és a csendőr-alakulatokkal. A jó debreceni „cívisek” felhívták azok figyelmét, hogy a Kereskedelmi iskolában zsidók vannak. (Kálmán Gyurka, aki debreceni születésű volt, szerencsére nem tartózkodott a körletben, amikor a csendőrök megjelentek.) Hiába bizonygatták a szerencsétlenek, hogy őket ide rendelték ki romeltakarításra, kivitték őket Apafajára és agyonlőtték őket. Két bajtársam nevére emlékszem: Tardos és Farkas. Nem tudom, hogy szoros barátjuk, a kis Breier Géza is velük volt-e? Mindhármuk Szolnok egyik környező városából vonult be velem együtt. Mindhármuk századunk legmegbecsültebb, legszerényebb és leggerincesebb tagjai közé számítottak.

P.S: Kovács József történetét „Bonvi” címen a Debreceni Holocaust ötvenedik évfordulójára kiadott azonos című könyvben írtam le.

A kiadványt a debreceni hitközség adta ki.

Tisztelettel

Dr. Berczeller Imre
New York

Egy nagy műnek nincs szüksége védelemre

Márciusi számunk egy olvasói levele indulattal szólt egy korábbi cikkünkről. Nem kívántuk kommentálni a szélsőséges hangvételű írást (gondoltuk, az önmagát minősíti), inkább elnőző mosollyal illetük, de a beérkezett olvasói telefonok és élőszóbeli közlések meggyőzték szerkesztőségünket arról, hogy vissza kell térnünk az „ügyre”. Akik felszólaltak a levél ellen, Kardos G. György védelmében emeltek telefonkagylót, akinek világhírű regényét, az *Avraham Bogatir hét napját*-t káromolta levélírónk. Azt mondták, reagálnunk kellett volna, kiállni a szerző és műve mellett, megvédeni az elfogult rágalmarktól.

Úgy gondoljuk, egy nagy műnek nincs szüksége védelemre, kitörölhetetlen jelentőségű meghatározója az nem csupán az irodalmi köztudatnak, a kortárs szellemi életnek, de ép érzékű olvasói mindennapi gondolkodásmódjának is.

Mi pedig büszkén – és nem véletlenül – üdvözljük szerkesztőbizottságunk tagjai között e nagy mű íróját.

A szerk.

Múlt havi hibáink

Mint bizonyára észrevette a Tisztelt Olvasó, múlt havi számunkban a szokottnál is több, ezúttal súlyos nyomdahiába csúszott. Amatőrizmusra utaló fehér folt egy hiányzó közlemény helyén (2. old.), a valódi 25 fő helyett téves számadat az alijázott csecsen-földi zsidók kapcsán (22. old.), lábjegyzet helyére tévedt programajánlat Zeke Gyula tanulmányának második részében (26. old.), számos betűhiba, a címlapon elmaradtak „védjegyünk” héber betűi (nem is volt a lapon bróche), a 82 forintos helyett a régi ár éktelenkedett, rosszul méretezett és vágott címlapfotó, hibásan közölt hirdetés a belső borítón, s még számos kisebb-nagyobb mulasztás, no és végül, de nem utolsósorban a kéthetes csúszás, mellyel később jelentünk meg.

Röviden a tények: A La Chance nyomda csődbe ment, s csak hosszas küzdelem árán tudtuk elérni, hogy teljesítsék szerződésben vállalt kötelezettségüket. Egy késő esti nyomdai montírelővizsgálat után március 9-én még újra felhívtuk a figyelmüket a kijavítandó hibákra (többek között azokra is, melyekből a fenti zavarok keletkeztek), majd 13-án végre kinyithattuk a kinyomott és leszállított friss számot.

Higgyék el, a szerkesztő fájdalma, szégyene és haragja akkor is elegendő bün-

tesés, ha az ő mulasztása folytán kerül hiba a lapba, de a tehetetlen dühnél nincs rosszabb, amikor a *többször javított* leiterjakab végül mégis csak napvilágra jut, s nincs választás, mert ha úgy döntünk, hogy ne kerüljön terjesztésre a hibáktól hemzsegező szám, úgy legközelebb áprilisban tud Önök-höz eljutni, amikor is már az áprilisi lap kellene érkezzen. Döntöttünk, ezért olvashatták – ha kis késéssel is, a botlások ellenére tartalmiokban – reméljük – tetszetős márciusi számunkat még a tárgyhoz közepén.

Nehéz anyagi körülmények között dolgozunk, de tisztességgel igyekszünk végezni. Kártérítési igénnyel fordultunk a La Chance Kft.-hez, s e számunk már más gondozásában jelenik meg. Bízunk benne, hogy olvasóink megértik a fentieket, s bizalmukkal továbbra is kitüntetik a *Szombatot*.

A szerk.

*

Előző számunkban írtunk a „Pidjon Haben”, az elsőszülött kiváltásának szerződéséről. A szövegből kimaradt az a lényeges információ, hogy a kohanita vagy lévita családból származó fiúgyermeket nem kell kiváltani.

Fizessen elő a Szombatra!

Még mindig nem késő! Ne felejtse el megújítani *Szombat*-előfizetését 1995-re!

Amennyiben egész évre (összesen 10 *Szombat*-számra) előfizet, belföldre 820 Ft-ért, külföldre 40 USD-ért (légipostázással), nem érinti az esetleges évközi áremelés.

Az alábbi megrendelésre belföldre csekket küldünk Önnek, külföldről közvetlen banki utalással fizetheti elő a *Szombatot*.

Címünk: *Szombat* szerkesztősége
1065 Budapest, Révay u. 16.
— levágandó —

Megrendelem a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület *Szombat* című folyóiratát 1995-re 820 Ft-ért. Az előfizetési díjat az Önök által küldött csekken kívánom átutalni.

Név:

Cím:

Litván György

Április

Napló

ÖTVEN ÉVVEL EZELŐTT a háború teljes beveződését vártuk Szegeden, ahová összebeszélés nélkül, az onnan érkező jó hírek hatására menekültünk sokan a romos, éhező Budapestről.

Pesten márciusban még tántorogtak az emberek, s olyan elemi dolgokkal voltak elfoglalva, hogy legyen hol lakniuk, mit enniük, s hogy megtalálják hozzátartozóikat.

Szegeden már viszonylag normális mederben folyt a mindennapi élet. Kissé fellélegezve, voltaképpen itt kezdtünk számot adni magunknak, mi is történt velünk. Most elsősorban azokról beszélek, akiknek az előző év nem „csak” a bombázásokat, az átvonuló frontot és a főváros ostromát, tehát a pusztulás *lehetőségét* jelentette, hanem a *csaknem bizonyos* halált, amelyre már el is voltak ítélve, s amelytől csak véletlenül menekültek meg.

Most érezni kezdtük a tavasz ízét, a szabadság ízét, de azt a különbséget is, amely friss élményeinket a lakosság többségének élményeitől elválasztotta.

Megvilágosuló pillanat volt, amikor az algói Tisza-kompon, ahol a révészek „Gyerünk emberek, davaj!” kiáltással sürgették a beszállást, egy parasztasszony rávágta: „Davaj, davaj, nem volt tavaly. Jobb volt tavaly, nem volt davaj.”

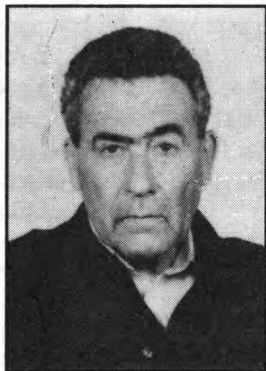
Megdermedtem, hiszen 1944 a felülmúlhatatlan borzalom éve volt számomra, s egész – nemcsak zsidó – környezetem számára. Most viszont tudomásul kellett vennem, hogy vannak – méghozzá bizonyára jóval többen –, akiknek a ruszki zabrálás, a „malenkij robot”, a davajozás jelentette a súlyosabb élményt és megpróbáltatást.

Akadnak persze rosszabb élményeim is ez időben. A szegedi Széchenyi-téren történt, hogy egy idősebb férfi valami lekicsinylő, buta megjegyzést tett az arra sétáló szovjet katonákra, s amikor odaszóltam, hogy azért elég szépen eljutottak idáig Sztálingrádtól, egyszerre mindent megértett, s a felfedezés diadalával mutatott rám és kiáltotta harsányan: zsidó! Persze, mi más is lehettem volna ilyen megjegyzés után, az ő szemében?

Tudjuk, voltak ennél jóval súlyosabb incidensek is: pogrom Kunmadarason, sokfelé rossz fogadtatás a légerekből vagy a munkaszolgálatból hazavergődött zsidóknak, itt-ott folytatódó megkülönböztetés, egészen addig, amíg – Rákosi, Farkas és jórészt zsidó eredetű ávósai irányításával! – el nem kezdődött a „cionizmus elleni küzdelem”.

Jogos tehát a SZOMBAT-nak az a vállalkozása, hogy az 1945-ben kezdődött „zsidóuralomról” szóló állítások ellenében a jelen folyóirat számban áttekintse azokat a sérelmeket, amelyek a zsidókat éppen 1945 után érték gazdasági, jogi, vallási, kulturális vonatkozásban.

A múltbeli sérelmek általános számbavétele és felhánytorgatása idején – amit azért lassan jó lenne már abbahagyni –

miért éppen nekik ne lenne ehhez joguk? (Persze, csakis azzal a feltétellel, hogy a dolog másik, nem kevésbé létező oldaláról sem hallgatnak, a legközelebb annak a problémának szentelnek hasonlóan bő teret a lapban, hogy milyen okai és következményei voltak a zsidók igen nagyarányú szerepvállalásának a Rákosi-korszak kommunista politikájában, politikai rendőrségében, gazdasági irányításában és sajtójában.)

A kommunista vezetők (Rákosiék csakúgy, mint Kádárék) mindent megtettek, hogy az 1944–45-tel kapcsolatos élmények és érzelmek

különbözősége s ezzel a magyar társadalom megosztottsága fennmaradjon. Amikor jó negyven éven át hallgattak a háborúban elesett magyar katonákról, a magyar hadifoglyokról, a Gulágra hurcoltakról, ezt a megosztottságot erősítették, függetlenül attól, hogy kb. 1984-ig a holocaustról sem beszéltek, sőt másokat sem engedtek erről beszélni.

Ugyanakkor viszont „szerencsére” arról is gondoskodtak, hogy az utolsó fél évszázad közösen megszerzett és megszenvedett élménye legyen a magyar társadalom szinte minden rétegének, csoportjának, zsidóknak és keresztényeknek, „uraknak és parasztoknak”, jobboldaliaknak és baloldaliaknak egyaránt. Előbb-utóbb itt mindenkire rájárt a rúd, kisebb-nagyobb mértékben, legalább is annyira, hogy mindenki üldözöttnek, becsapottnak, mellőzöttnek stb. érezze magát. Már 56-ban kifejezésre jutott ez az érzelmi egység, 89-ben pedig ez lett a hangulati – és politikai – alapja a sima, „bársonyos” átmenetnek.

AKKOR, 1989 KÖRÜL ez az élmény-közösség azt az ígéretet hordozta, hogy a korábbi, 1944–45-ös élmény-különbségek is könnyen áthidalhatók lesznek, hiszen a magyar társadalom különböző csoportjai – már és még – nem akarták monopolizálni az áldozat szerepét, hanem többnyire készségesen és őszintén elismerték mások szenvedéseit és sérelmeit is.

Az emlékek és élmények közé csak valamivel később kezdtek ismét éket verni. 1991-től az akkori kormánypártok (és jobboldali ellenzékük) politikai célokból sorozatos kísérletet, majd lépéseket tettek a második világháború s benne Magyarország szerepének ártértékelésére, számos háborús bűnös rehabilitálására, a horthysta fegyveres erők és a zsidókkal szembeni politika utólagos megnevezésére. Nem csoda, ha azok, akik maguk vagy hozzátartozóik közvetítésével megtapasztalták a csendőrnymozók módszereit vagy a munkaszolgálat kínjait, felszisszentek vagy kissé megrettentek a múlt kísérteteinek feltámasztása láttán.

De az innenső oldalon is előfordult időnként ingerült túltreagálás vagy olyan attitűd, mintha a holocaust egyedülálló borzalma egyben *jelentéktelenné* zsugorítaná századunk minden egyéb szörnyűségét. Nem csodálkozom, ha ez a

monopolizálási hajlam sérti és irritálja azokat, akik hozzátartozójukat vagy netán szülőföldjüket veszítették el nagyjából ugyanebben az időben.

EZEK AZ ÉLMÉNYEK, családi vagy „törzsi” hagyományok sok tekintetben szívósabbak a politikai vagy eszmei hovatartozásnál is. Ezért tiszteletben kell tartani s nemcsak ingerelni, de mindenáron integrálni sem kell őket. A legjobb példa apostoli szándékkal sem.

Egy friss példa erre: Ungváry Rudolf a televízióban látott ostromszózatának eszmei összefoglalásaként egy cikkében nemrég azt az indítványt tette, nevezzük ezentúl a felszabadulást *megszabadulásnak*, mert ez pontosabb és „mindenki” által elfogadható.

Ungváry Bibó Istvánra is hivatkozik, mint aki először tette szóvá a felszabadulás ellentmondásait. Ez igen, különösen, ha nem hallgatjuk el Bibó legfontosabb mondatát e tárgyban: „Magyarország számára életkérdés, hogy a régi világ összeomlása felszabadulás maradjon, illetőleg felszabadulássá legyen.”

Nos, nem lett igazán azzá, és a többség számára talán már nem is lesz azzá. Sztálin paranoiája és néhány más tényező bizony elrontotta azt az ígéretes 45-ös tavaszt. Egy idő óta bizony dadogni kezdünk, ha egyetlen szóval kell megneveznünk azt a bizonyos eseményt.

A „köznyelv” amúgy is „front”-ot, „ostrom”-ot szokott emlegetni, ezen már senki sem tud változtatni, ha nyolcvan évi kommunista uralom nem tudott.

DE AZOK, AKIK SZÁMÁRA 1945 áprilisa nemcsak a náciaktól és nyilasoktól való megszabadulást jelentette, hanem a Bibó által is megreformálhatatlannak mondott úri Magyarország várt és megérdemelt összeomlását, az antiszemitizmus és minden faji megkülönböztetés diszkvalifikálását, egy radikális társadalmi átalakulás lehetőségét és soha fel nem adott reményét – azok miért ne nevezzék továbbra is felszabadulásnak?

Ungváry Rudolf indítványát tehát, mint generális megoldási javaslatot – személyének és jó szándékának szóló minden tisztelem mellett – a magam részéről elutasítom. Nekem az a szegedi tavasz többet jelentett.

Jóvátételről, kultúráról, pénztelenségről

Beszámoló a Magyar Zsidó Kulturális Egyesület közgyűléséről

„Az 1994. évi közgyűlést 1995-ben megnyitom” – fordult *Simonyi Péter* ügyvezető elnök az egyesület ezer fizető tagja közül jelen lévő ötvenhathoz, majd átadta a szót *Rajki András* elnökségi tagnak, aki a levezető elnök szerepét töltötte be. Ez utóbbi közölte a közgyűléssel, hogy két elnökségi tag, *Vámos Tibor* és *Hernádi Miklós* más irányú elfoglaltságai miatt lemondott tiszteréről, de az elnökség változatlanul működőképese.

Hajósné Vértes Antónia elnökségi tag gazdasági beszámolója következett. Miután erről a témáról a közgyűlés résztvevői viszonylag részletesen olvashattak már a *Szombat* februári számában – mondotta* –, csak a legfontosabbakra szorítkozik. 1994-ben öröndetesen megnőtt a tagdíjakból és az adományokból származó bevétel: elérte az 529 ezer forintot. Az állami támogatás a tavalyi évben 3,5 millió forint volt. Az lenne a célszerű, ha ez az összeg az egyesület üzemelési költségeit fedezné (bér- és rezsiköltségek), a konkrét programokra pedig pályázatokat nyújtanának be. Miután a magyarországi zsidóság nem nyilvánította magát nemzetiségnek, a nemzetiségi alpból többé juttatásban nem részesülhet, ezért a társadalmi szervezetek számára fenntartott összegből kell támogatást kérnie.

Ellentétes álláspontok a jóvátételről

Másodikként *Korányi László* elnökségi tag ismertette az egyesület közéleti-politikai tevékenységét. A vezetőség ahhoz az alapelvez tartotta magát, hogy országos ügyekben (pl. egyik vagy másik párt mellett) az egyesületnek nem célszerű a nyilvánosság előtt állást foglalnia. Mindez ugyanakkor nem vonatkozik a zsidó közügyekre. E tekintetben sajnos elég sok a kudarc. A magyarországi zsidó

szervezetek nem voltak képesek létrehozni egy olyan fórumot, amely a zsidóság ügyeiben a külvilág felé egységes álláspontot képviselhetne. Úgy tűnik, a jelenlegi szervezeti és személyi körülmények ezt nem teszik lehetővé. Pozitívum viszont, hogy az Alkotmánybíróság végre eltörölte a kárpótlási törvény azon passzusait, amelyek a zsidóságot hátrányosan érintették. (Lásd cikkünket a 6. oldalon.)

Ami a magyar kormánnyal folytatott helyreállítási tárgyalásokat illeti: a *World Jewish Restitution Organization* (WJRO) – amely a kelet-európai kárpótlási ügyekben a nemzetközi zsidó szervezeteket képviselő fórum) elvi megállapodásra jutott a fontosabb magyarországi zsidó szervezetekkel, ebből azonban gyakorlati lépések nem következtek, elsősorban a Munkaszolgálatosok Országos Egyesülete (MUSZOE) magatartása miatt. Meg kell állapítanunk – mondotta *Korányi László* –, hogy az *Alkotmánybíróság 1993-as határozata óta, amely az Országgyűlést döntéshozatalra kötelezte a Zsidó Helyreállítási Alap ügyében, gyakorlatilag semmilyen előrehaladás nem történt, mégpedig igen nagy részt a zsidó szervezetek hibájából.*

A kudarc hátterében mindazonáltal nem csupán elvtelen személyes torzalkodások húzódnak meg, hanem két markánsan különböző álláspont is. Az egyik felfogás szerint a visszaadandó javakat elsősorban a honi zsidóság talpraállítására, intézményrendszerének fejlesztésére kéne fölhasználni, hogy végre képes legyen az önellátásra. (Tudnivaló, hogy pl. a zsidó szociális ellátás jelenleg gyakorlatilag teljes egészében a JOINT-tól és a magyar államtól kapott pénzekre alapul.) Ez természetesen nem zárja ki, hogy a külföldre szakadt magyar zsidók is részesüljenek a majdan visszajuttatandó javakból. Ezt az álláspontot képviseli a magyarországi zsidó szervezetek többsége. A másik felfogás szerint a kártérítésnek elsősorban Izraelt kellene erősítenie, nem a magyarországi zsidóságot. Ezt vallja a WJRO, a Magyarországi

* Két közgyűlés között. *Szombat*, 1995. február, 15. oldal.

Cionista Szövetség és a *MUSZOE*. Jelenleg a két álláspont kibékíthetetlennek tűnik, ám van remény a közeledésre. Izraelben a nagy befolyású *Jewish Agency* élén nemrég vezetőváltás történt. Az új vezető, *Avraham Burg* pedig *Joszi Beilin* külügyminiszter-helyettes köréhez tartozik és azt az álláspontot vallja, hogy *Izrael ma már nem a diaszpóra zsidóságának támogatására szoruló szegény és hősiés élcsapat, hanem jómódú ország*. Ez megváltoztathatja a *WJRO* álláspontját, amelynek politikájára Izrael is befolyással bír, valamint a magyar cionistákét is.

Több hozzászóló is bírálta az együttműködéssel kapcsolatos tehetetlenséget, és a konfliktusok nyilvános tisztázását kérték. *Korányi László* kifejtette, hogy míg a *jóvátételi tárgyalásokon személyes sértődések és elvi ellentétek* egyként akadályozzák az együttműködést, addig *a csúcsszerv esetében inkább az előbbiekről van szó*. Ez gátolja az antiszemitizmussal szembeni hatékony fellépést is, amit szintén több hozzászóló sürgetett. A közgyűlés résztvevői ezután kézfeltartással is megerősítették, hogy támogatják azt az álláspontot, amelyet a *MAZSIKE* képvisel a tárgyalásokon.

Ha nincs pénz, nincs kultúra

„Ha nincs pénz, nincs kultúra” – indokolta *Simonyi Péter*, hogy kulturális beszámolójában miért foglalkozik anyagi ügyekkel is.

Megemlítette ezután, hogy az egyesület hanukka-bálján 370-en voltak és 200-an már nem is tudtak bejutni. Az egyesület vendége volt a *Bukaresti Jiddis Színház* is, folytatta, és ámbár „mindent megtettünk a médián keresztül”, nagyon kevesen jöttek el az előadásra. Ez azt bizonyítja, hogy „a magyar zsidóság még nem áll azon a szinten, hogy bizonyos értékeket elfogadjon” – vélte a szónok. Mintegy 50-60 ember jár a „városnézés zsidó szemmel” programra, és változatlanul indulnak a hétvégi kirándulócsoportok is.

Az egyesület legismertebb programjáról, a szombat esti klubról elmondta, hogy immár el kell utasítania olyan jelentkezőket, akik nem tartoznak a VIP-kategóriába. „Legyen megtiszteltetés ide eljönni” – mondotta *Simonyi Péter*. Megemlítette, hogy a *Zsidó Diákszövetség* és a *Szim Salom* egyesület, a *Garay utcai helyiség* használatáért cserébe hozzájárult annak felújítási költségeihez. Ígéretes lehetőség, hogy a *Garay utca 48.* teljes épületét megvehetné az egyesület, kedvező áron, 10 millió forintért.

– „A kapcsolat a zsidó sajtóval – a Szombat kivételével – ideális” – folytatta az ügyvezető, aki szerint a *Szombat* tudósításai nem objektívek. Erre példát is hozott*. A *Bálint Zsidó Közösségi Ház*szal sem igazán jó az együttműködés – folytatta –, mert annak vezetői a helyiségek használatért pénzt kérnek, valamint nem kívánják előzetes feltételek nélkül a nagytermet havi egy alkalommal rendelkezésre bocsátani.

Végezetül elmondta az ügyvezető, hogy 1995-re még nem ítélték meg állami támogatást, pedig enélkül ellehetetlenül az egyesület. *Simonyi Péter* felolvasta azt a levelet, amelyet az egyesület az állami támogatások ügyében a két kormánypárthoz intézett. A levél nehezményezi, hogy miután a zsidóság nem vallotta nemzetiségnek magát, a *MAZSIKE* elesik az e címen kapható állami támogatástól. Ily módon az a visszas helyzet áll elő, hogy a – főként az idősebb nemzedéket felölelő – vallásos zsidóság jelentős állami támogatás-

ban részesül, míg az inkább kulturális alapon szerveződő közepnemzedék minden támogatástól elesik.

Ezután hozzászólások következtek. *Drucker Tibor* elnökségi tag elmondta, hogy az egyesület által a középiskolákban meghirdetett Holocaust-pályázatra 200 pályamű érkezett. *Feldmájer Péter* („civilben” a Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetségének elnöke), az Egyesület Bács-Kiskun megyei csoportjának munkájáról számolt be. 40 fizető tagjuk van. Legrangosabb „fegyvertényük” tavaly az volt, hogy Kecskeméten megrendezték a zsidó kultúra napját. Az egyesület anyagilag is támogatja a Bács megyei csoportot: a múlt évben 100 ezer forintot szavazott meg a vezetőség e célra, csak elfelejtették átutalni.

Ezek után még az alábbi javaslatok és hozzászólások hangzottak el.

A „városnézés zsidó szemmel” mintájára hasonló karakterű országjárásokat is kéne szervezni.

Nem szabad a Bálint-házzal presztízsokból megszakítani minden kapcsolatot, ha az egyeztetés körül nehézségek is mutatkoznak. *Heller Ágnes* és *Hanák Péter* vitaestje iránt olyan nagy volt az érdeklődés, hogy a *Garay utcai* teremben alig lehetett elférni. Ilyen – várhatóan sok embert vonzó – programot célszerű a közösségi ház nagyobb termében megrendezni. Az egyeztetés nem lehetetlen, hiszen csak arról van szó, hogy a program címét és idejét kell előre megadni.

Az antiszemita támadások ügyében a nem zsidó szervezeteket kéne együttműködésre kérni, mert nagyobb a hitele, ha az antiszemita támadásokra ők reagálnak.

Rajki András levezető elnök erre (és egyben a többi, antiszemitizmussal kapcsolatos felszólalásra is) azt válaszolta, hogy az új kormány alatt megnyugodtak a kedélyek, a „hivatalos sajtóban” nem olvashatók már antiszemita kitételek, a többivel pedig nem érdemes foglalkozni.

Alapszabály-módosítás – elutasítva

Több hozzászólás nem lévén, a levezető elnök előterjesztette a következő napirendi pontot, az alapszabály-módosítást. Eszerint 1. *nem évente, csak két évente tartanának közgyűlést*; 2. *az alapszabály lehetővé tenné, hogy az egyesület ügyvezető igazgatói (vagy elnöki) minőségben főállású, fizetett alkalmazottat foglalkoztasson*. Az első pont körül nagy vita bontakozott ki, mert a módosítás az előzetesen megküldött napirendi pontok között nem szerepelt. A résztvevők nem tudtak egyetérteni abban, hogy ebben a helyzetben szabályos-e a módosítás. Miután a jelenlévők közül néhányan elvileg is kifogásolták az elképzelést („Tiltakozom az ellen, hogy jogainkat még jobban korlátozzák! Miért ne jönnénk össze minden évben, hogy megbeszéljük a dolgainkat?”), a javaslatot végül eljuttették.

A második módosítási javaslat ugyanúgy vitát váltott ki, mert megfogalmazása nem volt egyértelmű (az egyesület eddig is foglalkoztatott fizetett alkalmazottat). Itt sem tudtak egyetérteni a jelenlévők abban, hogy itt alapszabály-módosításról van-e szó. Mivel azonban ez a kérdés az egyesület vezetése számára fontosabb volt – a már meglévő helyzetet kellett legalizálni – a levezető elnök végül szavazásra tette föl a kérdést és a közgyűlés 1 „nem” szavazat és 5 „tartózkodás” ellenében megszavazta azt a javaslatot, hogy az egyesület foglalkoztasson fizetett ügyvezető igazgatót. (Az nem derült ki, hogy ez egyben alapszabály-módosítást is jelent-e.)

A közgyűlés ezzel az aktuálssal befejeződött.

G. J.

* Szekeres-est a *MAZSIKE*-ben. *Szombat*, 1995. január.

Új kárpótlási törvény?

Az Alkotmánybíróság 1995 februárjában állást foglalt az életüktől és szabadságuktól politikai okból jogtalanul megfosztottak kárpótlásáról szóló 1992. évi XXXII. törvényről, amelyet a zsidó szervezetek és személyek is támadtak a törvény szövegében vélt vagy valós sérelmekért. A nagy számú kifogás önmagában is mutatja, hogy a sokat vitatott kárpótlási törvénykezésnek ez a különösen izgalmas „darabja” sem sikerült tökéletesre, de minden tekintetben alkotmányosra sem.

Az Alkotmánybíróság (továbbiakban AB) megszüntette a munkaszolgálatosokat és a „nem hivatalosan megölt” zsidók hozzátartozóit ért alkotmányellenes diszkriminációt, a deportáltakat sem lehet többé egyszerűen szabadságukban korlátozottaknak tekinteni, hogy ezért újabb törvényt kell alkotni 1995. szeptember 30-áig, amelyik az itt említetteket is kárpótlásban részesíti.

Az AB-határozat rendelkező részének lényege a következő:

A II. világháború alatt faji, vallási vagy politikai okból külföldre történő deportálások és kényszermunkára hurcolások pusztá szabadságelvonásnak minősítése önkényes, ezért alkotmányellenes. Ezzel összefüggésben megsemmisítette az Alkotmánybíróság azt a rendelkezést, amely a deportálást 8 hónapi szabadságelvonás időtartamával teszi egyenértékűvé;

Ugyancsak önkényes, ezért alkotmányellenes, bűncselekmények áldozataként elszennvedett személyi sérelemokozások miatt keletkezett polgári jogi igények bármilyen feltételhez kapcsolása;

semmis a munkaszolgálatosok aszerinti megkülönböztetése, hogy harcoló vagy nem harcoló alakulatok kötelékében szolgáltak;

végül kötelezte az Alkotmánybíróság a törvényhozást, hogy 1995. szeptember 30-áig alkotson új törvényt, amelyben részint a megsemmisített rendelkezéseket kell alkotmányos szabályokkal pótolni, részint megalkotni azt a további kárpótlási törvényt, amelyet a diszkrimináció elkerülése érdekében saját vállalása folytán a törvényhozásnak 1992-ben kellett volna megalkotnia.

A határozat indokolása

A határozat mindenekelőtt számbaveszi azokat az okokat, amelyek miatt a törvényt alkotmányossági támadások érték. Megállapítja azt is, hogy a törvény személyi hatálya által érintett

különböző csoportba tartozó személyek, személyi sérelmeikért intézményesen soha, semmiféle jóvátételben nem részesültek. Ismerteti az NSZK két kártalanítási törvényét. Ezeknek személyi hatálya magyar állampolgárokra nem terjedt ki, illetve a bizonyos szűk körben kifizetett kártérítések kizárólag vagyoni kártérítések voltak, amelyekkel a támadott hazai törvénynek tartalmi összefüggése nincs.

Az Alkotmánybíróság kiemeli, hogy a törvény által a személyi sérelmekért juttatott kárpótlás azért minőségileg új probléma, mert az államot az alkotmányból, vagy más tételes jogból levezethető jóvátételi kötelezettség elvileg nem terheli. Ha ezt mégis nyújtja, az államnak (a törvényhozónak) csupán egyetlen szempontnak kell megfelelnie: a kárpótlással érintett csoportok egyenlő méltóságú személyekként kezelésének.

A törvény időbeli hatálya (1939. március 11.–1989. október 23. között) alá eső különböző politikai rendszerek eltérő politikai tartalmat és ideológiát képviselnek, ennek megfelelően a személyi sérelmek a legkülönbözőbb okokból történtek, az élet elvételétől kezdve a különböző kínzásokon és kegyetlenkedéseken át a legkülönbözőbb hátrányokozásokig szinte számbavehetetlen megnyilvánulási formát öltöttek.

A törvény alkotmányosságának megítélése szempontjából az AB-határozat döntő jelentőséget tulajdonít annak a körülménynek, hogy az államot

az elmúlt rendszerek személyi sérelemokozásaiért kárpótlási kötelezettség tételes törvényi rendelkezés hiányában nem terhelné, és most csak azért terheli, mert ezt a jogi (törvényi) kötelezettséget ez a törvény teremtette meg visszamenőleges hatállyal, és pedig úgy, hogy a korábbi rendszerekben kizárt, elévült, egyéb okból érvényesíthetetlen, illetve (jogi értelemben) eredetileg nem is létezett jóvátételi igényeket közös nevezőre hozta.

Az AB álláspont a szempontjából döntő jelentőségű kérdés volt annak leszögezése, hogy a személyi sérelemokozásokért járó kárpótlás *ex gratia* jellegű, azaz ellentételezés nélkül. Egységes méltányossági joglapon áll, ezért senki által ki nem követelhető. Ennek kiemelése azért fontos, mert az Alkotmánybíróság már a vagyoni kárpótlási törvény alkotmányossági vizsgálata kapcsán is kifejtette, hogy „nincs senkinek joga arra, hogy egy *ex gratia* juttatás meghatározott formájában részesüljön. (AB 1991. 62.)”. Ha tehát a kárpótlás kizárólag az állam szuverén elhatározásán múlik, ha a jogalkotó nem eleve jogosultakat különböztet meg, a törvényhozó szabadsága a részletekben való megkülönböztetésre igen nagy, akkor csak az követelhető meg, hogy a nem egyenlő kezelésnek ésszerű oka legyen, azaz ne minősüljön önkényesnek: tehát ne legyen *diszkriminatív*. A megkülönböztetés korlátja a pozitív diszkrimináció elvi határa, az egyenlő méltóságú személyként való kezelés feltétlen betartása.

Meggyilkoltak, munkaszolgálatosok, deportáltak

Az Alkotmánybíróság szerint *alkotmányellenes mulasztás az, ha a jogalkotó a maga által vállalt jogi kötelezettségnek a saját maga által vállalt határidőben – és később sem – tett eleget*. A jogalkotói mulasztás egyes sérelmet szenvedettek hátrányos megkülönböztetését jelenti. Ebbe azok tartoznak, akik büntetőeljárásról kívül lettek állami önkény áldozatai (pl. a Dunába ölték), vagy a terror más, formális eljárásokon kívüli sértettjei. Ezeket a törvény nem kezelte egyenlő méltóságú személyként, ezért az Alkotmánybíróság az állam büntető igénye

érvényesítésének elmaradását ésszerűtlen és önkényes megszorításnak tekintette és alkotmányellenesnek minősítette.

Alkotmányellenesnek minősítette az AB azt a törvényhozói álláspontot, amely a II. világháború alatti faji, vallási vagy politikai okból külföldre deportálást pusztán szabadságelvonásnak minősített, illetve az az azonosított.

A határozat kifejti, hogy történetileg a II. világháború alatti faji, vallási vagy politikai okból történő deportálás, tömegben és erőszakkal külföldre, rendszerint koncentrációs táborba hurcolást jelentett, amelynek során a magyar állam saját polgárait összegyűjtötte és idegen szuverén fennhatóságának adta át. A törvényhozó akkor, amikor a deportálásnak ezeket a sajátos szempontjait és történeti tényeit figyelmen kívül hagyta, és azt pusztán szabadságelvonással azonosította az eltérő ismérvek ellenére történt homogén csoportképzéssel megsértette az egyenlő méltóságú személyként kezelés alkotmányos követelményét, és ezzel alkotmányellenes diszkriminációt valósított meg. Az Alkotmánybíróság kifejtette, hogy a külföldre deportálás is szabadságelvonás, de ehhez lényeges többlet tényállás jött hozzá, az, hogy a deportáltak feletti rendelkezés kikerült a magyar állam hatalmi szférájából. Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint ez az ismérv a csoportképzés során annyira lényegi és meghatározó, hogy azt a törvényhozónak külön kellett volna választania, mert a sérelem súlya, nagysága és természete más jóvátételi kritériumokat követel, mint a szabadságelvonás egyéb esetei.

Ésszerűtlen és önkényes megkülönböztetésnek találta az Alkotmánybíróság a harcoló és a nem harcoló alakulatok kötelékében teljesített munkaszolgálat közötti különbségtételt.

A határozat szerint nincs alkotmányos alap arra, hogy a törvényhozó a nem hadműveleti területen teljesített munkaszolgálatot a kárpótlásra jogot adó alanyi körből kirekessze azon a címen, hogy a munkaszolgálatosok nem bírói ítélet vagy közigazgatási határozat, hanem katonai behívó alapján „raboskodtak”. Így van ez annál is inkább, szól a határozat, mert köztudomású tény, hogy a nem harcoló alakulat kötelékében teljesített munka-

szolgálat ténylegesen zárt táboroszerű fogva tartást jelentett. A harcoló és nem harcoló alakulatok, mint nem lényegi különbséget felmutató helyzetek szerinti különbségtétel személyek közötti megengedhetetlen megkülönböztetést jelent, ezért alkotmányellenes.

Mínthogy sok, már jogerős elutasító tartalmú kárpótlási határozat és bírói ítélet született, illetve feltehető, hogy egyesek a jogszabály kizáró rendelkezése miatt kárpótlási igényt egyáltalán nem érvényesítettek, a törvényhozónak utólag kell megteremtenie azokat az eljárási feltételeket, amelyek keretében az elutasítást szenvedettek követeléseiket pótlólag – visszamenőleges hatállyal – érvényesíthetik. A feltételek megteremtésének határideje 1995. szeptember 30. Ugyanezen időn belül köteles az Országgyűlés a megsemmisített rendelkezések helyett visszamenőleges hatállyal új szabályokat alkotni.

Összegzés

Az Alkotmánybíróság határozatát elemző olvasónak észre kell vennie, hogy azok a súlyos és jogos kifogások, amelyek a törvénnyel szemben elsősorban a zsidó származású kárpótlásra jogosultak részéről merültek föl, és amelyek megengedhetetlenül különböztek más jogosultaktól, az alkotmánybírói határozattal orvoslást nyertek. A törvény hibáit legkésőbb a meghozandó következő kárpótlási törvénnyel orvosolni kell.

Más kérdés, hogy a sérelmet szenvedettek megérik-e valaha, hogy kárpótoltassanak, és más kérdés az is, hogy ha – mint az Alkotmánybíróság kifejti: – *ex gratia* – kárpótláshoz jutnak szenvedéseikért, a kárpótlási jegy formájában történő „jóvátétel” milyen értékű (mértékű?) kárpótlást nyújt részükre.

Értéknél és mértéknél fontosabb, hogy a Magyar Köztársaság közjogi szerkezetének csúcán álló Alkotmánybíróság a jövőre nézve mindenkire kötelező érvénnyel, többé senki által vitássá nem tehető és nem mellőzhető módon, alkotmányos tekintélye teljes súlyával jogi ténnyé minősítette a történelmi tényeket.

Olyan tényeket foglalt határozatába, amelyekkel immár mint jogi tényekkel számolnia kell a jövőben minden törvényhozónak Magyarországon.

Ezek az alkotmánybírói határozat igazi értékei, nem pedig az az ismét megszerezhető néhány százmillió forintnyi kárpótlási jegy, ami szemünk láttára válik értéktelen papírronggyá.

Szszlér Tibor

Csak fantáziámra hagyatkozom

Az egyik budapesti templomkörzet helyiségében működő – egyébként nagy érdemű – zsidó társadalmi szervezet hetek óta tartó és vitával egybekötött előadás-sorozatának a címe: A zsidókérdés és a politikai pártok. A sorozat keretében március végére Torgyán József doktor felléptét irányozták elő.

A lapzárta miatt nincs módomban megvárni, csakugyan eljön-e a Kisgazdapárt elnöke személyesen (avagy netalán csak Timár doktort küldi maga helyett, közeli munkatársát és parlamenti képviselőjét, akit a fent jelzett zsidó társadalmi szervezet korábban épp amiatt tanácsolt el tagjai közül, mert Torgyán doktorhoz csatlakozott), ezért csak a képzeletemre hagyatkozhatom.

Magam előtt látom Rav Torgyánt, amint úgy is, mint a Schwartz István Mihállyal ékesített Keresztény Nemzeti Összefogás vezére és szellemi atyja kipával a fején azt fejtegeti a fent jelzett zsidó szervezetben (ahol egyébként a Szombat csak „pult alól” árusítható, mert – így a szervezet mentora – nem olyan toleráns irántuk, mint mondjuk doktor Torgyán), hogy zsidókérdés – az aztán nincs Magyarországon. Azt csak az olyan nemzetidegen és a nemzetközi cionizmusnak elkötelezett zsidó csoportcskák fűjják fel, mint...

De beszélhet, hiába. A Bethlen téren tudják: van zsidókérdés. Különben nem az lenne az előadás-sorozat címe.

Minek az?

AMIKOR Nyöszörgebalháson tisztújító közgyűlést hirdetett a Korcsolyaélező és Dákókrétázó Egyesület, a vezetőség napokig lázban égett: a reszortvezetők feljegyzéseket gyártottak, a pénztáros a számvizsgáló bizottság tagjaival mérleget készített, az elnök pedig mindezt összegezte a beszámolóban, amellyel a tagság elé készült lépni. Mennyi fölösleges izgalom, papírfecsérlés, minő oktan nyüzsgedem!

Nem így jobb és kulturáltabb helyeken. A Budapesti Zsidó Hitközség budai körzetében például a március 12-én lezajlott tisztújítást a tökéletes nyugalom, a magától értetődő közbizalom és a demokráciát garantáló formalitások hiánytalan teljessége jellemezte. Nem terhelték a tagságot írásos, de még csak szóbeli beszámolóval sem a lelépő vezetőség egyéves munkájáról. Senkit sem untattak holmi pénzügyi mérleggel, hiszen úgyis tudja mindenki, hogy a pénzügyek csakis rendben lehetnek, mivelhogy pénz nincs. A megválasztásra javasoltak nacionáléját, eddigi működését sem látták szükségesnek ismertetni, elvégre csak magára vethet az, aki eleve nem tud mindent köztiszteletben álló személyekről. Márpedig az,

hogy általánosan tisztelt és ismert nevekről van szó, épp az a tény bizonyítja, hogy megválasztásra javasolták őket.

Így hát elegendő volt a választásra érkezők kezébe adni a jelöltlistát tartalmazó szavazólapot. Hogy kikből állott a jelölőbizottság, hogy hány tagú volt a szavazatszedő bizottság, hogy hány hitközségi tag volt szavazásra jogosult és ehhez képest hány (és miképp hitelesített) szavazólap állt rendelkezésre, ebből hányat használtak fel és ki vagy mi volt annak a biztosítéka, hogy az urnában lévő szavazólapok rejtélyes módon szaporodásnak ne induljanak – mindezt senki sem tudakolta és senki sem magyarázta el. Elvégre nem hiába vagyunk hitközségben: vagy hiszünk egymásnak, vagy nem.

És persze közgyűlést sem kellett összehívni. Minek az, ha egyszer nincs beszámoló? Olyasmivel játszadozzának Nyöszörgebalháson. Mucsán vagy Bázelen.

Nem is értem, hogy a BZSH tisztújítását miért kapcsolták össze közgyűléssel. Ilyen szűkös időben nem kellene abbahagyni a flancolást?

Lapzártá után

Hitközségi elnökjelölések

ABUDAPESTI ZSIDÓ HITKÖZSÉG április 6-án tartja tisztújító küldöttgyűlését. Az ügyvezető igazgató tisztségére *Zoltai Gusztáv*, a Dohány utcai körzet, valamint *Streit Sándor*, a Nagyfuvaros utcai körzet jelöltje pályázik. Az elnöki posztra négyen pályáznak: 1. *Dr. Bán György* ügyvéd, a budai körzet jelöltje; 2. *Dr. Korn József* ügyvéd, a Dohány utcai körzet jelöltje; 3. *Lazarovits Ernő*, a zuglói körzet elnöke és jelöltje; 4. *Mester Tibor*, a Kereskedők és Vállalkozók Budapesti Szervezetének elnöke, a Nagyfuvaros utcai körzet jelöltje.

Információink szerint az első és a harmadik jelöltet csak saját körzete támogatja, így a küzdelem a fennmaradó két jelölt közt dől el, akik közül dr. Korn József inkább a jelenlegi status quo híve, míg Mester Tibor komoly változásokat szorgalmaz, egyebek közt a jelenlegi szervezeti és működési szabályzat megváltoztatását. Ugyancsak információink szerint utóbbi tudhatja maga mögött a rabbikar többségének támogatását.

Muszáj volt...

MÁRCIUS 15-én és előestéjén több szabadtéri megemlékezés is lezajlott Budapesten. A MAZSIHISZ csak azon képviseltette magát, amelyet a Torgyán-féle kisgazdapárt rendezett 14-én. Pontosabban: azon az ökumenikusnak hirdetett istentiszteleten, amelyet a kisgazdapárti gyűlést követő fáklyás felvonulás végétével Budavárában tartottak. Itt egy ferences páter és egy református tiszteletes után zsidó részről *Lazarovits Ernő*, vagyis nem rabbi, hanem a hitközség egyik világi előjárója szólalt meg. Erről a Torgyán-párt jóelőre szét-szört röplapjai adtak hírt.

Miért volt erre szüksége Torgyán úrnak, akinek a „liberál-bolsevista” országrontókra szört dörgedelmei frazeológijukban meglehetősen hasonlóan egy másik, erősen jobboldali „nemzetmentő” szövegéhez? Azt könnyű kitalálni. De hogy miért volt szüksége erre a MAZSIHISZ-nek? Az nem annyira világos.

Lehet – persze – azt mondani, hogy a többi ünnepi megemlékezés szervezői nem hívták meg a hitközséget, minthogy nem hívták meg más felekezeteket sem. Torgyánék ezzel szemben igenis meghívták. Hát lehetett erre nemet mondani?...

Hogy oda ne rohanjunk – jut eszünkbe a pesties szólás. Van, aki szeret oda rohanni? Vagy a határozott és helyes politikai vonalvezetés hiányzik?

Nekem egy anekdota jut az eszembe a fiatal káplánról, akit csak nemrég szentelt fel a püspök, lelkére kötve, hogy ne legyen soha fáradt, ha a hívek szólítják, lelki támaszt váró embertársai hívják. Nos, a fiatal káplán egy este a városka nyilvános házából látták kilépni... A püspök magához kérte, és szemrehányást tett neki.

– De atyám – válaszolt a káplán –, hát nem Ön mondta, hogy menni kell, ha hívnak? Engem behívtak.

(erszók)

Adatok a hitéletről

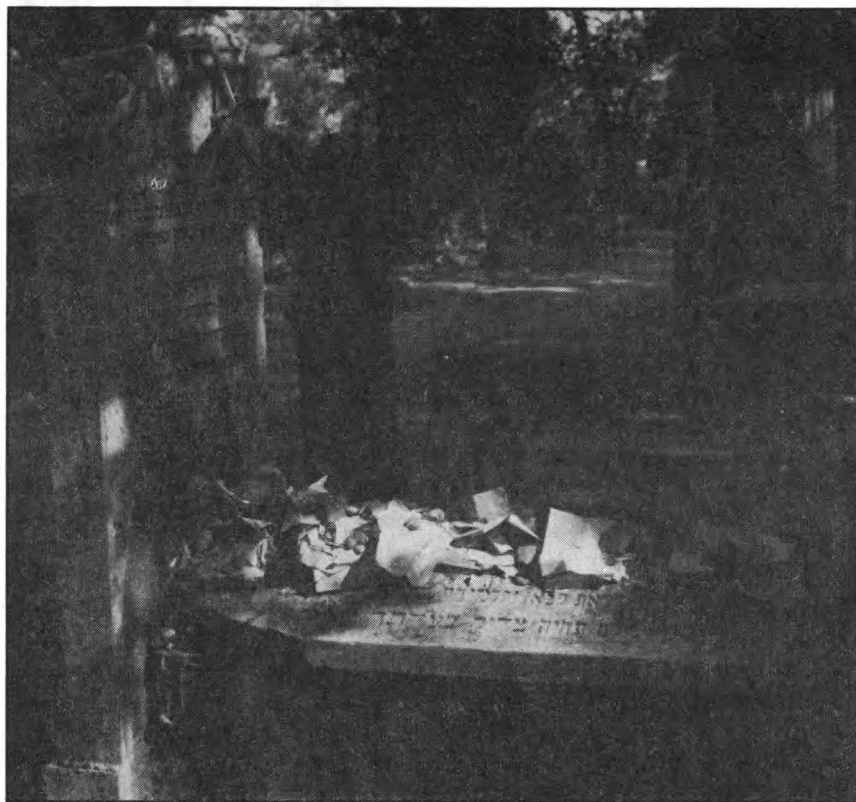
Az alábbi táblázatban a budapesti neológ templomok életéről találnak néhány 1994-es számadatot olvasóink. Az adatok tájékoztató jellegűek, nem pontos számbavételen, hanem az egyes templomkörzetek rabbijainak vagy elnökeinek becslésein alapulnak. Ha azonban kisebb pontatlanságok elő is fordulnak (pl. az egyik templomban nem 5, hanem valójában 10 gyerek jár talmud-tórára) a számok információs értékükből mit sem vesztenek, mivel az arányokat tökéletesen érzékeltetik: a rendszeres hitélet és a gyerekek rendszeres zsidó neveltetése iránti igen csekély igényt illetve az ünnepi-alkalmi rendezvények iránti, nagyságrendekkel nagyobb érdeklődést.

Templom-körzet	Lány-új-szültött bejegyzése	Bár micva	Bat micva ¹	Esküvő	Talmud-tórára járó gyerekek száma	Hívek száma egy átlagos szombat ²	Hívek száma nagy ünnepen
Bethlen tér ³ Deutsch Róbert főrabbi	7	14	–	4 ⁴	10	30	tele van a templom (kb. 400 fő)
Dohány utca ⁵ Fröhlich Róbert rabbi	–	55–60	15–30 ⁶	20–25	–	40–50	3000–5000
Hunyady tér ⁷ Dr. Domán István főrabbi	2	3	2	1	4–5	25–35	100–150
Nagyfűvaros utca ⁸ Raj Tamás főrabbi	2	6	5	3	40+20 ⁹	50	3–400
Óbuda ¹⁰ Dr. Singer Ödön főrabbi	–	1	–	–	–	10 körül	2–300
Hegedűs Gyula utca ¹¹ Löwy Tamás főrabbi	1–2	5–7	2–3	– ¹²	– ¹³	30–40	tele van a templom
Thököly út ¹⁴ Kardos Péter főrabbi	1	–	–	–	6–10	20–25	tele van a templom
Újpest ¹⁵ Deutsch László rabbi	–	–	–	–	1	20	400
Rabbiképző Intézet ¹⁶ Dr. Schweitzer József főrabbi	–	5–6	–	2–3	– ¹⁷	tele van a templom	tele van a templom

A TÁBLÁZATBAN két fontos adat nem szerepel: a körülmetélés (*brit milá*) – amellyel a fiúgyermeket fölveszik a közösségbe – valamint a temetés. Ezeket ugyanis nem a templomkörzetekben intézik, hanem központilag. 1994-ben tizenöt körülmetélés volt Budapesten¹⁸ (a néhány évvel korábbi mintegy hatvannal szemben), a temetések száma pedig 504 volt.¹⁹

Ha a táblázatra tekintünk, az egyes körzetek adatainak különbsége könnyen észrevehető. Ezek számos okra vezethetők vissza. Egyik a hely fontossága a zsidó köztudatban. A Dohány utcai templom, amely a budapesti zsidóság szimbóluma (erre méretei is alkalmassá teszik), még a kívülállók számára is ismert, így nyilván inkább vonzza azokat az embereket, akik évente egyszer-kétszer, a nagy ünnepeken mennek el templomba, mint egy kicsiny és kevésbé ismert imaház. A Dohány utcai templomba (illetve a nagy ünnepek kivételével az ehhez csatlakozó *Hősök Templomába*) jön imádkozni a legtöbb Budapesten időző turista is, aki a zsidó vallás törvényeit tartja. Ellenpélda lehet az újpesti körzet, amelyik sokáig csak afféle „átjáróház” volt az ott dolgozó rabbik számára, így egészen a közelmúltig senki nem tett komoly erőfeszítést, hogy a még Újpesten élő mintegy 1200²⁰ zsidót a templomba vonzza. Külön eset a Rabbiképző Intézet, amelynek temploma köré nem szerveződik templomkörzet, de a néhai *Scheiber Sándor* professzor által népszerűvé tett péntek esti kidusok ma is a zsidó társadalmi élet egyik központját jelentik. Ez is magyarázhatja, hogy péntek este az összes templom közül ez az egyik leglátogatottabb. Ugyanakkor természetesen sok múlik a rabbi személyén is. Egy nyolcvanadik életévét már betöltött, gyakran betegeskedő rabbi (Óbudai körzet) már nem tud olyan közösségszervező munkát kifejteni, mint egy fiatalabb kollégája.

Ha a hagyomány láncja megszakadt, azt nagyon nehéz újra fonnai, még ha a jó szándék esetleg meg is van: bi-

„Itt van elrejtve.” Fotó: Dunajszky Gábor

zonyára többen járnának templomba, ha nem szégyellnék, vagy nem lennének zavarban amiatt, hogy az imákhöz, az egész szertartáshoz semmit sem értenek – mondta *Lazarovits Ernő*, a Thököly úti körzet elnöke.

Külön kell szólni a talmud-tóra oktatásról. Több megkérdezett rabbi is jelezte, hogy mióta a zsidó iskolák működnék, a talmud-tórák látogatottsága erősen lecsökkent, hiszen az iskolákba járó gyerekek, akik (iskolától függően) hetente több órányi ilyen képzésben részesülnek, nem szorulnak rá az ennél jóval kevésbé intenzív talmud-tórára. Ezzel együtt minden bizonyos ezres nagyságrendű azoknak a zsidó (származású) gyerekeknek száma, akik semmilyen zsidó oktatásban nem részesülnek. Hogy itt még milyen tartalmak jelennek, azt a Nagyfuvaros utcai templom számai érzékeltetik. Ellenpélda lehet a Dohány utcai körzet, ahol *Schöner Alfréd* rabbi idején, tehát 1990 előtt még 120 gyerek járt talmud-tórára. Az oktatás az ő távozása után megszűnt és még nem éledt újjá. Ebben föltehetően *Fröhlich Róbert* rabbi sok irányú elfoglaltsága is szerepet játszik: *Fröhlich Róbert* tanít és azonkívül ezre-

desi rangban a Magyar Honvédség tábori rabbijának feladatkeretét is betölti.

A táblázat adatai nem alkalmasak arra, hogy ezek alapján a rabbik munkáját minősítsük. (Erre legfeljebb egy 5-10 éves visszatekintés adna lehetőséget.) Inkább pillanatfelvételnél tekinthetők a budapesti zsidóság jelenlegi hitéletéről. Világosan látható néhány tendencia: a budapesti zsidóknak a hitülethez (bármilyen gyengén) kötődő része nagy többségében „ünnepszidó”, aki évente egyszer-kétszer, a nagy ünnepeken megy el a templomba. (Általában minden jegy elkel a szederestékre is.) Jóval kevesebben járnak zsinagógába rendszeresen, minden szombaton, és összesen hat olyan templom van Budapesten – az ortodox imaházakat is beleértve –, ahol hétköznap is összejön a minjan, az imádkozáshoz szükséges tíz férfi. Meghökkenően alacsony a *brit milák*, *bár micvák* és *eskiivők* száma, holott ezek az alkalmak azok, amikor a szülő, a felnövő gyermek illetve a fiatal felnőtt komoly elhatározással megerősíti a közösséghez való tartozását. Ugyanakkor az ügy nem reménytelen: a fiatal nemzedék elérhető, ha valaki komolyan és kitartóan próbálkozik, amint azt egyes

számadatok sejtetik. Jelenleg a templomkörzetek nem kimondottan vallási rendezvényei (pl. kultúr műsorok) vonzanak több látogatót.

A fenti számok megerősítik azt, amit már eddig is sejtettünk: az elmúlt öt év zsidó reneszánsza – legalábbis eddig – elsősorban nem vallási területen fejtette ki hatását.

Jegyzetek

1 A *bár micva* női megfelelője, amely az utóbbi egy-két évtizedben vált szokássá Magyarországon.

2 A péntek esti és a szombat délelőtti adatokat is megkérdeztük és mindig a nagyobbakat tüntettük föl. Az adatok ebben az egy oszlopban csak a férfiakra vonatkoznak, mivel a rabbik elsősorban erre figyelnek – tekintettel arra, hogy az imához a tíz felnőtt férfi jelenléte fontos.

3 Deutsch Róbert rabbi tájékoztatása szerint.

4 Rév Ágnes, a hitközség szertartási osztálya munkatársának tájékoztatása szerint.

5 Fröhlich Róbert rabbi és Heisler László elnök tájékoztatása szerint.

6 Bat *micva*-avatás évente egyszer történik a templomban, ahol az összes avatandó lány együtt van.

7 László Miklós elnök tájékoztatása szerint.

8 Raj Tamás rabbi tájékoztatása szerint.

9 A gyerekeknek tartott talmud-tóra tanfolyamra negyven gyerek jár, a fiataloknak tartott előadásokra pedig 20 gimnazista, illetve egyetemista. Ezenkívül modern héber nyelvoktatás is folyik a körzetben.

10 Dr. Herrmann Róbert elnök tájékoztatása szerint.

11 Löwy Tamás rabbi tájékoztatása szerint.

12 Rév Ágnes tájékoztatása szerint.

13 Talmud-tóra oktatás nem folyik, Löwy Tamás rabbi 5-6 gyereket készít föl egyénileg bármicvára.

14 Lazarovits Ernő elnök és Földvár Ármín elnökhelyettes tájékoztatása szerint.

15 Deutsch László rabbi tájékoztatása szerint.

16 Schmideg József, a Rabbiképző Intézet tanárának tájékoztatása szerint.

17 A Rabbiképző Intézet nem tart talmud-tóra oktatást.

18 A körülméletést végző Herzog László rabbi tájékoztatása szerint.

19 A Hitközség Hевра Kadisa osztályának tájékoztatása szerint.

20 Deutsch László rabbi becslése szerint.

21 Heisler László elnök tájékoztatása szerint.

Gadó János

Áprilisi (május eleji) programok

Magyar Zsidó Kulturális Egyesület

VII. Garay u. 48.

A klub szombat délutánonként 18 órától tart nyitva, a programok 19 órakor kezdődnek. Kérjük az érdeklődőket, hogy pontosan érkezzenek, mert a későn jövők zavarják a vendégeinket és a közönséget.

Április 8.

„Múlt és jövő” irodalmi teaház. *Röhrig Géza* költő, filmrendező, dalszerző előad-estje (film, dalok, versek), melyen megjelenés előtt bemutatja első verseskötetét is.

Április 15.

Széder est a MAZSIKÉ-ben legfeljebb 50 fő részére. A levezető személye titok! A kóser módra elkészített vacsorát kedvezményes 500 Ft-os áron a Carmel vendéglő szállítja. Tányért és evőeszközt mindenki hozzon magával, italról és poharokról a MAZSIKE gondoskodik. Jelentkezés, befizetés április 5-ig a Garay utcában.

Április 22.

Vendégeink a hitközség újonnan megválasztott vezetői.

Április 29.

Marosán Júliával és ifj. Marosán Györgygel beszélget *Kertész Péter* újságíró.

Városnéző séta zsidó szemmel.

Április 30.

Zugló – Thököly út zsinagóga, Jávorka Ádám utcai zsinagóga, Szeretetkórház. Találkozás: 11 órakor, Thököly út 83. Szervező: *Simonyi Péter*. A viszonylag nagy távolságok miatt az autósok segítségére számíthatunk!

KÚT (Közös Út Találkozó)

Április 5. szerda, 17 óra

Dr. Virág Teréz pszichológussal beszélgetnek holocaust túlélők a Teréz körúton (VI. Teréz krt. 4. V. em. 8.)

Keresztény–zsidó párbeszéd

Április 26. szerda, 18 óra

Farkas József református lelképásztor előadása. „Elfelejtett mozaikok a Református Egyház embermentő szolgálatából” címmel. A Keresztény–Zsidó Társasággal közös rendezvény.

Obadja zenei klub

Április 25. kedd, 17 óra 30 perc

Zenehallgatás, beszélgetés, átjátszás. Vezető: *Fekete László* főkántor

Zsidó Diákok

Magyarországi Szövetsége

A programok helyszíne: VII. Garay utca 48. Kezdeti időpont: péntek este 7 óra. Lapzártáig a konkrét programokról nem érkezett információ.

Yahalom zsidó szabadegyetem

Előadások

Országos Rabbiképző Intézet, VIII., József krt. 27. II. emeleti előadóterem, du. 5 óra.

Április 13. *Strak András*: A pszichoterápia és a zsidóság kapcsolata.

Április 27. *Babits Antal*: A keresztény–zsidó hitviták története. *Gábor György*: A korai keresztény antijudaizmus forrásai

Május 11. *Hajnal Piroksa*: A bűnbeesés motívumai a görög–római korszak zsidó irodalmában

Szeminárium

Török Petra és *Szántó T. Gábor*: Kohn-tex-
tus – avagy a zsidó irodalom létformái. Min-
den kedden du. 6 órakor a Révay u. 16-ban.
Gantner Brigitta – avagy a zsidó irodalom
létformái. Minden kedden du. 6 órakor a
Révay u. 16-ban.

Gantner Brigitta: „Privilegium és kizárás-
tottság”: a magyarországi zsidóság helyzete
a törvények tükrében, különös tekintettel a
XVIII–XIX. századra. Minden szerdán du.
6 órakor a Révay u. 16-ban.

Bethlen Téri Oneg Sabbat Klub

Budapest VII., István út 15.

Április 15. Szédereste

Április 22. Zsidókérdés, ahogy a parlamenti pártok látják. Vendég: *Torgyán József*.

Április 29. A cionista ifjúsági egyesületek műsora Jom Hacmaut alkalmából.

Szim Salom Klub

Április 7., péntek,

19.00–22.00: Oneg Sábát. Program: Készítés Pészachra, daltanulás.

Április 8., szombat

10.00–12.00: Tóra tanulás. Téma: Genezis, 1 Mózes 18. fejezet.

12.00–13.30: Héber óra

Április 8., szombat

16.00–19.00: Családos program, Havdala. Program: játékos készülés Pészachra

Április 14., péntek

18.00–22.00: Széder este. Program: hagyományos Széder este, kivonulás Egyiptomból.

Április 22., szombat

10.00–12.00: Téma: Martin Buber és a reveláció, avagy reveltív felismerések sajtó Tóra tanulási módszereinkkel kapcsolatban. Kelemen Kata vezetésével.

12.00–13.30: Héber óra

Április 27., csütörtök

16.30: Jom HáSoá, holocaust emléknapi megemlékezés. Találkozás a Moszkva téren, az óránál. Rossz idő esetén a Garay utcai helységben.

Április 29., szombat

Liturgia. Szidra: Á hára Mot; Lev., 3Mózes 17:10–18:5

12.00–13.30: Héber óra

Május 6., szombat

10.00–12.00: Tóra tanulás. Téma: Genezis, 1Mózes 19. fejezet

12.00–13.30: Héber óra

Bálint Zsidó Közösségi Ház

Április 2., vasárnap

14.30–16.30: Hallássérült Zsidók Egyesületének összejövelete

Április 3., hétfő

15.00: *Lajos Lajos* restaurátor előadása. „Adatok és anekdoták a képrestaurálás történetéből” címmel.

17.00–20.00: A magyarországi non-profi szektor helyzete, statisztikája, szabályozási és jogi környezete, különös tekintettel a készülő non-profit törvényre.

Április 4., kedd

15.00 *Bence Mariann* és *Fekete László* előadása. „Zsidó ünnepek története és dalai” címmel. Peszach.

19.00: Prof. Menachem Meron (Izrael) előadása Peszach ünnepéről és az ehhez kapcsolódó izraeli szokásokról.

Április 5., szerda

15.00: „Wallenberg – kérdőjelek” *Ember Mária* előadása a Salom Klubban

19.00: Hat részes előadás-sorozat a haszid mesevilágról történetekkel és magyarázatokkal. I. rész. Előadó: *Baruch Oberlander* Lubovicsi rabbi. (Belépő: 100 Ft. Kártyával: 70 Ft.)

Április 6., csütörtök

10.00–17.00: Szemináriuma látás- és hallássérültek segítségéről. Előadók: *Dr. Gerald Kass* és *Dr. Israel Sela*.

16.00: „Rabszolgák voltunk Egyiptom földjén”. Időutazás 5–10 éves gyerekeknek. Április 8., szombat

19.00: *Benkő Dániel* gitárestje. (Belépő: 150 Ft. Kártyával: 100 Ft.)

Április 9., vasárnap

10.30 Gyermek játszóház. Születésnapi buli! Minden hónap első vasárnapján felköszöntjük azokat, akik ebben a hónapban ünneplik születésnapjukat. Kérjük, hogy ezt előzetesen feltétlenül jelezzék!

Tel.: 111-9214. (Belépő: 100 Ft. Kártyával: 70 Ft.)

(Folytatás a borító 3. oldalán)

Moszkvai zsidó iskolákban

A 14 ÉVES DIMITRIJ naponta másfél órát utazik Moszkvában a zsidó iskolába és ugyanannyit vissza. Mégis szívesebben jár ide, mint a régi államiba, amely gyalogosan mindössze nyolc percre volt a lakástól. „A különbség a két iskola között ég és föld” – mondja. „Nemcsak a zsidó tantárgyak miatt. Ez az iskola tisztább, világosabb, az osztályok kisebbek és úgy érzem azok között vagyok, akikhez tartozom.” Dimitrij három éve, amint erre lehetőség volt, iskolát váltott, amivel a szülők is egyetértettek. Apja azt a zsidó tudást szerette volna fiának megadni, amelyet tőle a kommunista rendszerben megtagadtak, anyja pedig azt remélte, hogy a zsidó iskolában jobbak lesznek a körülmények. Kivándorlásra a család soha nem gondolt, noha már számos ismerősük elment Amerikába vagy Izraelbe.

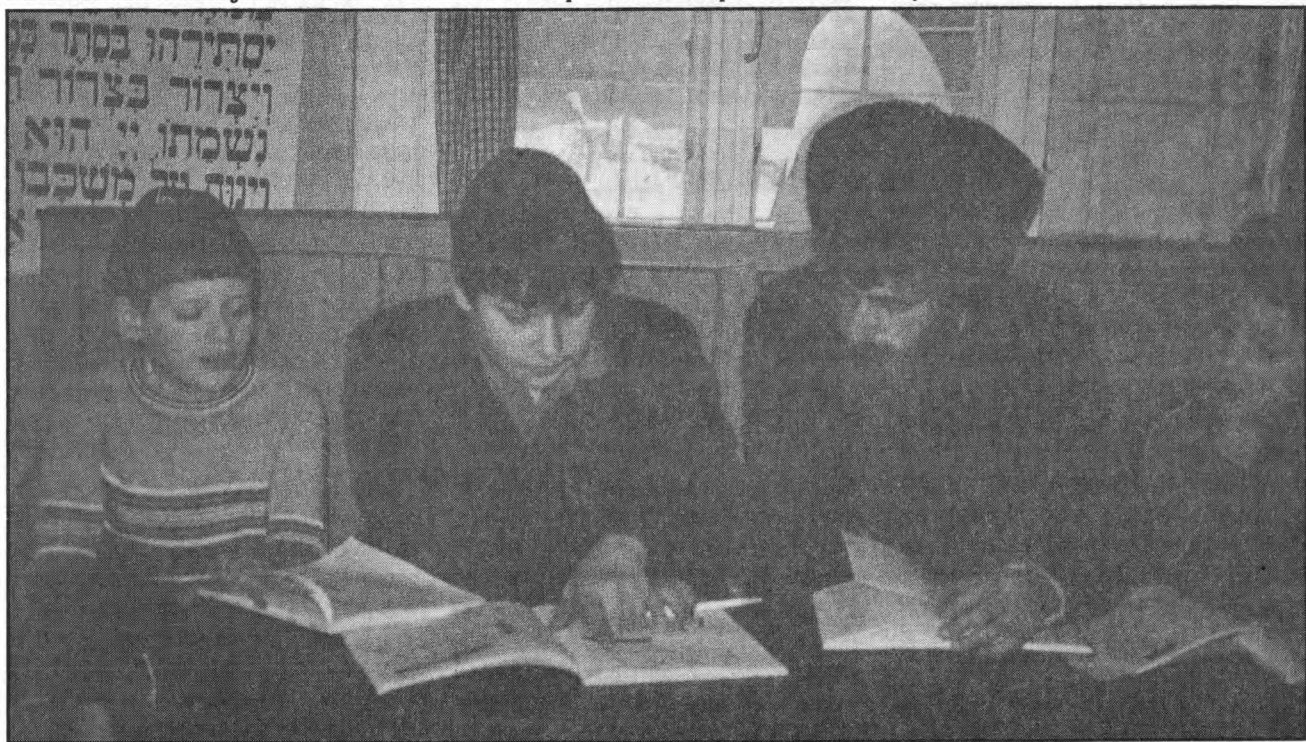
Oroszország újonnan létesült zsidó iskoláira óriási feladat hárul: nekik kell kinevelni azt a zsidó tudással és öntudattal bíró új nemzedéket, amely majd egyszer anyagilag is hajlandó lesz

támogatni a közösséget. Ez a teher most még a külföldi adakozók vállán nyugszik. Ma Oroszországban az iskola a legfontosabb zsidó intézmény, nem a zsinagóga. A zsinagóga a kommunizmus hetven éve alatt teljesen elvesztette közösség-szervező erejét. Bar-micvó, esküvő, temetés: ezen vallási eseményeknek, amelyek a nyugati zsidóság családi és közösségi életében még mindig fontos szerepet játszanak, Oroszországban szinte ismeretlenek. Még a *community center* modernebb intézménye sem vonzó errefelé. Az ehhez legközelebb álló reformzsinagóga is távol esik a moszkvai zsidóság fő áramától. A VAAD-ba, az oroszországi zsidóság konföderációjába 275 szervezet tartozik, de ezekhez is a moszkvai zsidóknak csak egy töredéke kötődik. Egyáltalán: az oroszországi zsidóságot nehezen lehet közösségnek nevezni, amennyiben ezen közös intézményeket vagy identitást értünk.

Ilyen körülmények között az iskola közösségformáló ereje kulcsfontosságú. Nemcsak a gyerekek miatt: a

szülők, ha tanulnak valamit, innen tanulnak – a gyerekeiktől. Oroszországban és Ukrajnában ma összesen 86 zsidó iskola van, ezeknek többsége is csupán vasárnapi iskola. Ezekben összesen 12 ezer gyerek tanul, miközben a másfél milliós zsidó lakosság körében mintegy félmillió lehet az iskolás korú gyerekek száma. Azonban e csekély számot is óriási eredménynek kell tekintenünk, ha azt vesszük, hogy a Szovjetunióban egyetlen zsidó iskola sem volt. Ma Moszkvában hét zsidó iskola van, kilenc vasárnapi iskola és három óvoda. És igény volna többre is. Dimitrij iskolájába, a „Moszkvai Zsidó Állami Iskolába” háromszorosa túljelentkezés. „Hozzánk a középosztály gyerekei járnak – mondja az igazgató. – A gazdag zsidók (nem zsidó) magániskolákba küldik a gyerekeiket.” Az iskolát az orosz állam tartja fenn – elsőként az országban. Csak a judaika tárgyakat oktató három tanár kapja Izraelből a fizetését.

Lubavics küldöttei is jelen vannak Moszkvában. A képen David Karpov rabbi tanítványaival

KOPOTTAS TÁBLA, rozoga pad, se kréta, se szivacs. December van, kint sötét, bent hideg. Az Orosz Állami Egyetem Humán Fakultásán vagyunk. Egy XVIII. századi épületben a Vörös-tér közelében. A diákok a *Hillel afn dakh* (Hillel a tetőn) című történetet olvasják a YIVO (munkatársával, Pejsakh Fiszman professzor) segítségével.

A diákok, mint a szivacs, úgy szívják magukba a történetben előforduló új kifejezéseket: *arayngelozt* (beengedve), *arufgekletert* (felkapaszkodva) *aropgenumen* (levéve) és azok üzenetét: ha Hillel, mert nem tudott tandíjat fizetni, félig megfagyottan a jesiva padlásáról hallgatta az előadásokat, mi is képesek vagyunk a hidegben tanulni...

Ezek a fiatalok a *Zsidó nyelvek, történelem és kultúra* elnevezésű fő tárgyat tanulják. E téma tanításának gyökerei 1989-be nyúlnak vissza, amikor David Fishman kutató útra indult Vilniusba és Moszkvába, hogy tanulmányozza a Szovjetunióban található zsidó archívumokat, különösen a YIVO eredeti dokumentumait, melyeket nemrég fedeztek fel Vilniusban.

„A gyűjtemény zömét elrejtették a háború, majd az azt követő sztálini korszak alatt” – meséli Fishman. Az anyagot két idős ember sok szeretettel gyűjtötte újra össze. Bár nem volt levéltárosi képzettségük, mégis a jó memóriájuk és jiddis tudásuk segítségével őket ahhoz, hogy azonosítani tudják az iratokat. Ahogy elnéztem ezt a párost, amint ide-oda csoszognak és papírok ezreit terítik ki az asztalra, felmerült bennem, hogy mi lesz, ha ők is elmennek...? Megoldást is találtam: történészeket, levéltárosokat kell kiképezni erre a munkára. 1991 őszén megkezdődött az egyetemi program.

A jiddist tanító Pejsakh Fiszman és a zsidó történelmet tanító David Fishman mellett, a világ egyik legkitűnőbb Biblia-tudósa, a jeruzsálemi Héber Egyetemről érkező *Moshe Greenberg* kezdte meg a Zsidók és a judaizmus az ókorban című előadásait.

Hamarosan az egész egyetem erről a programról beszélt. A sok évtizedes elszigeteltség után még mindig ritkaságszámba mentek a külföldi professzorok. Számos hallgató pusztán kíváncsiságból jött, mások a korábban tabu – politikai és érzelmi töltésű – zsidók témáját jöttek meghallgatni. Talán a legérdekesebb a negyedzsidó hallgatók voltak, akiknek volt egy zsidó nagyapjuk vagy nagyanyjuk. Számukra a Judaica Projekt a hallgatásból, a sötétségből való kilépést jelentette, identitásuk egy részének a nyilvános elismerését, melyet eddigi életük folyamán elnyomtak. Az angol nyelven folyó intenzív oktatásra 25 hallgató iratkozott be hivatalosan, akiknek a Zsidó tudományok volt a fő tárgya.

A tavaszi szemeszter végére elkészítették oroszul első szakdolgozatukat. Témaválasztásuk széles skálán mozgott; köztük kifejezetten orosz kötődésű témák, mint pl. zsidók a középkori Moszkvában, a Krím-félsziget, mint Karaita központ, a zsidók orosz elnevezése, címzése a XVI–XVII. századi iratokban.

1991 decemberében 3500 könyv érkezett, melyek az Orosz Állami Egyetem humán fakultása judaica könyvtárának magját képezték. Több mint ezer kötet a közelből, az egyetem vallástörténeti szemináriumából érkezett, ezret adományozott a National Yiddish Book Center, amit kiegészített a Moszkvában vásárolt forradalom előtti orosz nyelvű könyvek gyűjteménye.

Sok hallgató számára a tudás megszerzésén kívül lélektani jelentősége is van az itteni tanulmányoknak. Pejsakh Fiszman így emlékszik egyik hallgatójára: „Misának hívták és nem tudtam megállapítani, hogy zsidó-e vagy nem. De néhány hét elteltével dolgozatait úgy írta alá, hogy *Mojse*. Felajánlotta, hogy városnézésre visz a szülővárosába, és két napot töltöttem vele – az egyik fantasztikusan díszített pravoszláv templomtól vándoroltunk a másikig. Végül meghívott a nagymamájaéhoz vacsorára. Rendszerint kerültem az ilyenfajta meghívásokat, mivel nagyon drága volt az ételmszer, de ő ragaszkodott hozzá. A nagymama elmesélte, hogy »az unokája általában nagyon lusta, de a jiddist valóban komolyan veszi.«

Hozzátette, hogy ez mennyire meghatja őt: »Ukrainai zsidó vagyok, fiatal koromban jiddisül beszéltem, de teljesen elfelejtettem.« Mégis, ahogy az asztalnál beszélgettünk, fokozatosan áttértünk a jiddisre.

Mint első hallgatók, akik zsidó tudományokból szereznek diplomát, a jövőbeni karrierjük lehetőségeit miszsióként tekintik. Lev Kricsevszkij: „Szeretném a zsidó kulturális örökséget hozzáférhetővé tenni zsidók és nem zsidók számára egyaránt, de különösen a zsidók számára, akik szinte semmit nem tudnak őseik szellemi termékeiről. Nagy munka áll előttünk, s a hallgatók többsége – ebben biztos vagyok – részt fog venni benne.”

A moszkvai tanításból visszatérve Shmuel Feiner, a Bar Ilan Egyetem történésze így nyilatkozott: „Minden történelemóra, amit ezekkel a hallgatókkal töltöttem, önmagában is történelmi esemény volt.”

Markó Beáta fordítása

Megszűnik a nemzetiségi bejegyzés Oroszországban?

Az orosz törvényhozás reformpárti képviselői elkészítették azt a törvényjavaslatot, amely eltörölné a „nemzetiség” bejegyzését a személyi iga-

zolványba. Az „ötödik pont” néven ismert bejegyzés évtizedeken át sok keserűséget okozott a zsidóknak: ha ide a *jevrej* (zsidó) szó volt beírva, ez sok állástól, munkalehetőségtől fosztotta meg az igazolvány tulajdonosát. Ezért a zsidók igyekeztek e bejegyzéstől megszabadulni, amire főleg akkor volt esélyük, ha szüleik egyike nem volt zsidó. (A zsidóságtól való illetlen „megszabadulás” aztán paradox módon gon-

dot okozhatott az illetőnek a 80-as évek végétől kezdve, ha történetesen Izraelbe akart kivándorolni.) A Szovjetunió szétesésével a hivatalos antiszemitizmus is megszűnt, de ha antiszemita hivatalnokkal, rendőrrel találkozik az ember, a bejegyzés miatt lehetnek kellemetlenségei – mondják zsidó körökben. A törvényjavaslatról, amelyet még nem nyújtottak be a parlamentnek, az *Izvesztyija* című napilap számolt be.

Harlemi kaland

Múlt vasárnap délben Rokhl Fishman nemrég megjelent jiddis–angol kétnyelvű kötetének bemutatójára mentem a Bronxba, a Sholem Aleichem kultúrházba. Manhattentől a 2-es metrónál a Bronxba, a Harlemen át. Ahogy ültem a száguldó vagonban és másnapi órára készülve Mendele Moykher Sforim *Dos Kleyne mentshele* című regényét olvastam, egyszer csak a következő beszélgetésre lettem figyelmes:

– Hé fiúk, mi az a sapkátokon?
– Izrael!
– Igen? És milyen nyelven van írva?
– Héberül!
– Komoly? És miért pont ez van a fejteken?

Ekkorra eszméltem olvasmányomból. Felnéztem, és megpillantottam három négert: közülük kettőnek a fején piros szemellenzős sapka, rajtuk héber betűkkel az „Izrael” felirat. Mindketten egy-egy Tanakh-ot szorongattak, egy-egy héber nyelvű újságot, valamint négy hatalmas könyvvel teli mű-

anyag szatyrot, melyek a *West Side Judaica Könyvesboltból* származtak.

A beszélgetés itt meg is szakadt, mert az egyik piros sapkás átszellemült hangú előadásba kezdett a Mindenhatóról, aki eredetileg a feketéket választotta ki Izrael földjén, de aztán jöttek az amerikai fehérek és elhurcolták a zsidókat rabszolgának. Látván, hogy a Mindenható ezt nem nézi jó szemmel, áttértek a zsidó hitre, és ma már alig emlékszik valaki az ősi időkre, amikor a zsidók mind feketék voltak. Ők ezért missziójuknak tartják, hogy feltámasszák a hitet és visszaadják a tradíciót fekete testvéreiknek, hisz a Messiás csak akkor jön el, ha minden zsidó az ősi vallás szerint él majd, és ezért tanulnak – a nyomaték kedvéért ekkor megmutatta a héber Bibliát –, és náluk a zsinagógában bárki tanulhat ingyen... És akkor hirtelen leszáltak. Pedig már azt fontolgattam, hogyan is álljak elő a kezemben lévő (héber betűs) jiddis szöveggel...

New York, 1995. január
Szabó Vera

Sz'farim*, avagy a sárga irigység

Berlin központjához – Zoo-hoz közel a Joachimstalenstrasse. Állok egy könyvesbolt kirakata előtt és a keserű irigység mardos.

„Zsidó” könyvesbolt. Jobbnál jobb könyvek villannak elém: történelem, művészet, zene, amit csak akarok. Jó kiadók. Komoly sorozatban nyomják az illatos, szép, kívánatos (!) könyveket. Ízlésként (magyar címmel írom a német nyelvű műveket):

C. H. Beck Verlag, Wolfgang Beck: *Zsidók az európai történelemben*, Haim-Hillel-Ben Sasson: *A zsidó nép története*, Hannelore Künzl: *Zsidó művészet*, Fischer Verlag, Elisabeth Young-Bruehl: *Hannah Arendt*, Friedrich Hacker: *A fasizmus-szindróma (egy aktuális jelenség analízise)*, Willy Jinderer: *Anne Frank (az utolsó két hónap)* stb., Bleicher Verlag, Simon Wiesenthal *Minden nap egy emléknep*, Schalom ben Chorin: *Jeruzsálemben élek (esszék)* – és esz a sárga irigység, mert Budapesten ilyen nincs – csak egy-két „Judaica”-hely, ahol az antikváriumi könyvek is elérhetetlenek. Marad a könyvtár (ajánlat: Rabbiképző, no katalógus, no információ, mert senki sem tudja pontosan, hogy milyen könyveik is vannak).

Hebraisztikai szakkönyvtár, no meg a Széchenyi (biléták! sorbanülés! harapós ruhatárosok!).

És marad a vágyakozás egy szép, nagy, világos budapesti könyvesbolt után, ahol sok könyv, naptár, kazetta, meg minden van; addig is... lásd a címet!

Gantner Brigitta

*könyvek

FORT de FRANCE:

Puerto Rico és Venezuela között húzódó Kis-Antillák szigetek egyike a Franciaországhoz tartozó Martinique. A fővárosban a 400 tagú hitközség az idén új rabbival köszöntötte a purimit. A zsidók először a Portugáliából történt kiűzetéskor, 1493-ban érkeztek a szigetre, a második hullám pedig a holocaust túlélőiből került ki.

Hírvilág

ASUNCIÓN:

Takarékosságból bezárták Izrael állam Paraguay követségét. Az ország 900 zsidó állampolgára 12 évvel ezelőtt örömmel fogadta, hogy a két állam diplomáciai képviselőket nyitott egymás fővárosában, ezért most delegációt küldtek Jeruzsálemba, hogy tiltakozzanak az államközi kapcsolatok gyengítése miatt.

RIGA: Július 4-én, a német csapatok Lettországi bevonulásának 54. évfordulóján gyászparkként avatják fel a 15 négyzetkilométeres Bikerniecki völgyet. Ott a háború után 57 tömegsírt találtak 60 ezer meggyilkolttal. A völgyben állítanak emléket Lettország minden elpusztított zsidójának és a 4 ezer ausztriainak is, akiket a náci emigránsként ott fogtak el.

SAO TOMÉ:

Portugália egyik tengerentúli tartománya a nyugat-afrikai Gabonhoz közel fekvő, az Egyenlítőt érintő 1000 négyzetkilométer nagyságú Sao Tomé és Principe szigete. Az ott megfordulóknak már régen feltűnt, hogy fekete lakosságának jelentős része a szombatot ünnepnek tartja. A közelmúltban izraeli antropológusok a helyszínen vizsgálódtak, történészek pedig Lisszabonban az egyházi és volt királyi archívumokban. Felfedték, hogy 1578-ban a portugál inkvizíció 120 zsidó gyereket elszakított szüleitől, és a kicsinyeket a gyér lakosságú szigetre telepítették. Amikor felnőttek, kényszerítették őket házasságra az őslakossággal. Így beolvadtak, de a heti szent nap emlékét megőrizték.

Fiatal történészek vitája

Egy mítosz halála: az állam megszületésének valós története

Az alább közölt Newsweek-cikk precedens értékű – véli az utána közölt írás szerzője –, mert az Izraellel kapcsolatos torzító szemléletnek több rétege is felfedezhető benne. Ennek illusztrálására bocsátjuk olvasóink elé először az amerikai lap tudósítását, majd a hozzá írt kommentárt

AZSIDÓ ÁLLAM létrejötté tiszta és egyszerű ügynek mondható – legalábbis standard izraeli felfogás szerint. 1948-ban az újonnan megalapított államot öt arab hadsereg támadta meg. Szemük előtt egyetlen cél lebegett: annak teljes megsemmisítése. Izrael csodával határos módon, meg erkölcsi ereje okán megnyerte a háborút. Mintegy 700 000 palesztinai arab vált menekültté, nem utolsósorban azért, mert arab vezetők, kik vakon hittek saját győzelmükben, rádió felhívást intéztek hozzájuk, hogy hagyják el otthonukat. Izrael igenis a békét akarta, de ez az arabok intranzigenciáján végül is megbukott.

Ez a világosan mondható képlet mára kissé bonyolultabbá vált. A közéleti békefolyamat eredményei nem csupán az izraeliek jövőképét változtatták meg, hanem azt a módot is, ahogy saját múltjukat tekintik. *Benny Morris* izraeli történész szerint a fiatalabb izraeli nemzedékek „félígazságok és hazugságok tömkelegén nevelkedtek”.

Morris egyike azon izraeli történészeknek, akiket „új történetírók”-nak neveznek, s akik az első ízben hozzáférhető, korábban titkosnak minősített dokumentumok alapján a korábbinál jóval kritikusabb képet festenek a cionizmusról és Izrael korai történelméről. 1948

eseményei, Morris szerint a következőképp zajlottak: a zsidók sokkal több embert fegyvereztek fel, mint az arabok, és magasabb képzettségük, valamint jobb kiképzésük ellensúlyozta fegyvereik esetleges gyengébb minőségét. Nincsenek közvetlen bizonyítékok arra nézve, hogy az arab rádiók felhívást sugároztak volna a menekülésre, arra azonban igen, hogy több százezer palesztin rémületében elmenekült, vagy éppenséggel elűzték őket otthonaikból. Több száz arab civilt lemészároltak, és az izraeli vezetők mereven elutasították bármiféle engedményt, amely lehetővé tette volna a békekötést a háború után. Az „új történetírók” eleven húsba vágta, amikor azt állították, hogy Izrael állam megteremtésének a palesztinok itták meg a levét, és hogy a cionizmus *nem teljesen az a magasztos eszméktől áthatott nemes vállalkozás, amelynek eddig beállították.*

Kritikusaik szerint az új történész-nemzedék aláássa az ország legitimitációját. „*Amennyiben az önmarcangolás és a kételkedés hulláma nem csitul elvesztjük erőnket, hogy szembenézzünk azokkal a veszélyekkel, melyek létünkben fenyegetnek*” – kesereg Aharon Megged izraeli író.

AZ „ÚJ TÖRTÉNETÍRÓK” erre azt felelik, hogy Izraelnek talán valóban szüksége volt mítoszra a múltban, de mára kellőképpen megerősödött ahhoz, hogy szembenézzon a tényekkel. „*A régi történész-nemzedék részt vett az 1948-as háborúban; ez volt életük talán legszebb pillanata. Aligha várhatjuk el tőlük, hogy rossz fényben tüntessék fel*” – mondja Morris. A fiatalabb nemzedékeknek is megvolt a maguk meghatározó élménye: a majdnem katasztrófába forduló 1973-as háború, az 1979-es békekötés

Egyiptommal, Libanon végzetesnek bizonyuló megszállása 1982-ben, a felkelés a megszállt területeken és a gázai övezetben és legutóbb, a békekötés irányába tett hatalmas lépések.

AVITA IGENCSAK felerősödött az utóbbi időkben. Az idősebb történész-nemzedék tagjai azzal vádolják a „fiatalokat”, hogy bizonyos eseményeket eltúloznak, míg másokat figyelmen kívül hagynak. A „fiatalok” azzal kárhoztatják idősebb kollégáikat, hogy minden áron el akarják rejteni a „cionista” szennyest. A palesztin menekültproblémáról írt könyvében Morris részletesen beszámol arról, hogy 1948-ban Lodban mintegy 250 arab civilt öltek meg megtorlasként orvlövészeik miatt, s több tízezer arabot űztek el Lodból és Ramlából. *Netanel Lorch*, aki szintén megjelentetett egy könyvet az 1948-as háborúról, azt állítja, hogy könyvében azért nem tesz említést ezekről az eseményekről, mert nem rendelkezett megfelelő dokumentumokkal. Lorchot érezhetően idegesíti, hogy Morris az izraeliek által elkövetett bűnökre és igazságtalanságokra összpontosít. „Végére is, megnyertük a háborút – állítja –, miért kellene emiatt szegénykezünk?”

Az izraeli történelem újraírása nem korlátozódik 1948 eseményeire. Néhány történész megpiszkálta a „holocaust cionizálásának” felettébb érzékeny kérdését is, és erőteljesen megkérdőjelezi a cionista vezetők magatartását és cselekedeteit a náciizmus alatt. Véleményük szerint a palesztinai zsidó vezetők nem tettek meg mindent, hogy megmentsek az európai zsidóságot, és azzal is megvádolnak némely jelenlegi politikust, hogy a holocaust emlékét manipulálják azzal a céllal, hogy saját tetteiket igazolják. (Me-

A *Newsweek* 1994. augusztus 15-i számában megjelent cikk alapján

Mi történt valójában 1948-ban? A Hagana katonái . . .

Gadó János

Egy cikk, és ami mögötte... nincs

. . . és az arab menekültek

A NEWSWEEK-CIKK témája kétségkívül fontos, sőt bizonyos tekintetben akár precedens értékűnek is mondható. Izrael, amelyet nem csak az arab világ, hanem az egész szocialistának nevezett világrendszer szinte a nemzetközi politika bűnbakjának kiáltott ki, az óriási nyomásra valamilyen ellennyomással kellett, hogy válaszoljon. A gazdaság, a társadalom központosítottabb volt, mint a nyugati demokráciáké, számos szocialisztikus elem szötte át őket (noha ezek autentikus szocialista elemek voltak, amelyeket nem a sztálini Szovjetuniótól vettek át). Mindez vonatkozott az ideológiára is: Izrael, amely egyrészt

a holocaustot elszenvedett zsidóság reprezentánsa volt ország-világ előtt, másrészt hatalmas ellenséges tábor fenyegette nyíltan megsemmisítéssel, nyilván az igazság és a jogos önvédelem tudatában vállalhatta minden cselekedetét és nem érezte úgy, hogy szégyenkeznie volna. Ez a légkör nem volt kedvező ahhoz, hogy belássák: a háborúban nagyon nehéz makulátlanul tisztának maradni, még akkor is, ha nem kétséges, hogy melyik oldalon áll a jog és az igazság.

A szocialista rendszer bukásával Izraelben is nagyon sok minden megváltozott. Megszűnt az országot fenyegető – és a Szovjetunió által menedzselte –

nachem Begin volt miniszterelnök például azzal indokolta a libanoni inváziót, hogy az alternatíva „Treblinka” lett volna – vagyis az a haláltábor, ahol 870 000 zsidót öltek meg.)

A vitának legalább annyira tárgya a jövő, mint a múlt. *Anita Shapira*, a cionizmus prominens kutatója szerint a palesztinokkal kötött béke „igencsak megváltoztatta az izraeliek saját magukról alkotott képét”. Ám továbbra is nyitott kérdés, hogy az „új történetírás” mennyiben lesz képes elfoglalni a régi helyét. Mindenesetre tény, hogy az új iskolai tankönyvek már tartalmazzák Morris egynemely megállapítását a palesztin menekültproblémáról. „Az emberek idővel megszokják az új gondolatokat” – állítja a szerző.

Fordította: Seleanu Magdaléna

életveszély, amelyre – ha kellett – az egész izraeli társadalom egy emberként állt talpra. A gazdaság és társadalom államszocialista szervezési módjának kudarca pedig arra kényszerítette az izraelieket is, hogy saját társadalmukban is sok mindent újragondoljanak. Kedvezővé vált a légkör a kiritikus önvizsgálathoz. Ez alól nyilván nem volt kivétel az ország elmúlt negyven évének történelme sem, amelyet a közelmúltig elég sematikus felfogás uralt.

A Newsweek-cikk az ország történelmének újraértékelését mutatja be, amit természetesen a fiatalabb történésznemzedék végez el. Precedens értékűnek pedig azért nevezhető ez, mert jól példázza azokat az értékátrendező folyamatokat, amelyek az izraeli társadalom más területein is végbemennek.

A dolog eddig rendben van. A problémát e sorok írója abban látja, hogy az említett cikk

1. amerikaiak számára íródott, így a másként indoktrinált magyar olvasó számára egyes megállapításai egészen más értelmet nyerhetnek;

2. az amerikai olvasóknak szánt értelmezési keret is hamis;

3. nagy fontosságú megállapításokat egy-két mondatban, magyarázat nélkül odavet;

Nem kevésbé precedens értékű tehát, ha bemutatjuk azokat a torzulásokat, amelyekeken keresztül e cikk a magyar olvasóhoz eljut.

1.

Hogy bizonyos információkat miként értelmezünk, az nagy mértékben függ az „értelmezési kerettől”, azoktól a háttér-információktól, amelyeket a témáról már korábban felhalmoztunk. Tudnivaló, hogy a politika területén e háttér-információk kevés esetben különböztek annyira keleten és nyugaton, mint éppen az Izraellel kapcsolatosak. A tételt egy – a fenti cikkből vett – példával illusztrálva: mikor arról olvasunk, hogy az izraeliek „1948-ban Lodban mintegy 250 arab civilt öltek meg”, akkor a Chrudinák-féle Panorámán nevelkedett magyar olvasó ezt az információt eddigi ismereteinek megfelelően dolgozza föl: persze, az izraeliek mindig is ölték a palesztinokat, nem csoda, hogy már 1948-ban is ezt tették. Egy amerikai olvasó – akinek a cikket eredetileg írták és akit hazájában a média úgy informált, hogy e konfliktusban alapvetően Izrael a „good guy”, a jó fiú – a cikket valószínűleg másként fogja értelmezni, valahogy így: hát persze azért ők sem makulátlanok. Egy további példa: a „cionista szennyest” kifejezés magyar környezetben a fentiekből következően még problematikusabb, mivel a „cionizmus” a magyar átlagolvasó számára az elmúlt negyven évben a legnegatívabb politikai kifejezések egyike volt. Ezért e szó társítása a „szennyest” epitheton ornanszal nemcsak igen erőteljes, hanem nagyon is kézenfekvő és a már létező beidegződéseket erősíti meg. Az amerikai olvasó számára viszont megvan a blikkfangos, meghökkenítő hatása, hiszen számára ez a szókapcsolat korántsem magától érte-tődő.

PERSZE A FENTIEK ELLEN felhozható, hogy a *Szombat* olvasói korántsem az átlag magyar olvasó értelmezési keretében szemlélik a Közel-Kelet fejleményeit. Kétséges azonban, hogy kialakult-e már egy ettől független, a tények jó ismeretén alapuló, szélsőséges elfogultságoktól mentes stabil háttértudás. E sorok írója

attól tart, hogy még a magyarországi zsidó köztudat sem jutott túl azon a perióduson, amelyet alapvetően befolyásol az a feszültség, amely egyrészt az elmúlt korszak Izrael-ellenes propagandája, másrészt az ezen felháborodó kritikátlan Izrael iránti lojalitás között húzódik. Ha például a fent leírt lodi esetről maradunk, ennek mindenféle háttér-információ nélkül való közlése a magyar olvasóban rossz beidegződéseket erősíthet meg, az Izraellel szimpatizáló zsidókban viszont ingerült elutasítást válthat ki. Az amerikai olvasónak szánt információ tehát magyar környezetben egészen másképp „csapódik le”.

2.

A következő probléma az, hogy maga a nyugati (főként nyugat-európai) értelmezési keret is megkérdőjelezhető: a nyugati média a közel-keleti problémát alapvetően izraeli-palesztin konfliktusként kezelte, miközben Izrael – egészen a legutóbbi időkig – az arab világ túlnyomó részével állt szemben, amely egységesen elutasította létezését.

Hasonlítsuk össze a megszállt területek palesztinainak jogait, mondjuk az erdélyi magyarokéval. Miközben utóbbiak autonómiatörekvéseit rendre elutasítják és anyanyelvük használatát is súlyosan korlátozták, addig a megszállt területek palesztin településein magától értetődő volt, hogy palesztin polgármestert választanak, hogy több egyetem működik (miközben Erdélyben a magyar felsőoktatást szinte teljesen fől-számolták), az arab nyelv használatát jogosságát pedig soha senki nem vonta kétségbe. Ennek ellenére az erdélyi magyarok a román állam iránt mindig sokkal nagyobb lojalitást tanúsítottak, mint a palesztinok Izrael iránt. Mi ennek az oka? E sorok írójának véleménye szerint az, hogy míg az erdélyi magyarok józanul belátják: az erőviszonyok olyanok, hogy sorsukban radikális változást nem remélhetnek, konfliktusukat a román többséggel maguknak kell rendezniük, addig a palesztinok az arab világban azt a (legalábbis a közelmúltig) domináns véleményt osztják, amely szerint Izrael nem partner, hanem megsemmisítendő

ellenfél. Csak azért vethették magukat (gyakran a szó szoros értelmében vett) öngyilkos dühvel harcba Izrael ellen, mert maguk mögött tudták a hatalmas arab világot, amely (ők azt hitték) nem-sokára csatlakozik harcukhoz. Aligha lehet másképp magyarázni az Öböl-háború idején tanúsított magatartásukat, mikor a háztetőkre fölmászva üdvözölték Szaddam Huszein Izraelre irányított rakétáit.

A nyugati média viszont ezt az alapvető fontosságú tényezőt figyelmen kívül hagyta. A közel-keleti konfliktus itt úgy jelent (és gyakran még ma is úgy jelenik) meg, mint izraeli-palesztin szembenállás. Ez a szemlélet akkor ért zenitjére, mikor az intifada idején a világ azt láthatta, hogy kődobáló palesztin gyerekek állnak szemben állig felfegyverzett izraeli katonákkal. Ez volt Izrael legsúlyosabb veresége az egész konfliktus során, amelyet nem a harcmezőn, hanem a nemzetközi tömegkommunikációban szenvedett el. A Newsweek-cikk, amely alapvetően ebben a keretben mutatja be az 1948-as függetlenségi háborút, ezt a szemléletet alkalmazza.

3.

Miután a cikk az értelmezési problémák miatt igazán érdekes, a harmadik problémáról csak röviden: nagyon meglepő például az az állítás, amely szerint „az izraeli vezetők mereven elutasítottak bármiféle engedményt, amely lehetővé tette volna a békekötést a háború után”. Mivel ez alapján kérdőjelezi meg azt a tudásunkat, mely szerint e konfliktusban az arab fél volt az, amely nem kívánt békét Izraellel, ezért ezt a tételt igazán érdemes lett volna néhány mondatban kifejteni. Ugyancsak megérdemelt volna néhány mondatnyi részletezést az az állítás is, amely szerint a „palesztinai zsidó vezetők nem tettek meg mindent, hogy megmentsék az európai zsidóságot”.

Elsődleges szándékom az volt, hogy egy általam hibásnak vélt szemlélettel vitatkozzam. Úgy vélem, hogy a Newsweek-cikk (önmagukban is gyakran problematikus) állításai a fentebb leírt kettős torzító szűrőn keresztül jut a magyar olvasó elé.

Fontos változások előszele

„Mi izraeliek soha nem akartuk beismerni, hogy a dialógus eddig is két egyenlő fél között folyt” – mondta egyik első interjújában a Szochnut új vezetője, akinek megválasztását egyesek kisebbségre forradalomként értékelték.

Nagy változások előszele lehet a vezetőváltás a Cionista Világszervezettel szoros együttműködésben dolgozó Szochnut (angol néven: Jewish Agency) élén: az új igazgató, Avraham Burg „fontos változásokat” ígért a szervezetben. Mindaddig az izraeli felfogás, melynek a Szochnut egyik fő letéteményese volt, csupán egyetlen „legitim” zsidó magatartást ismert: az aliját Izraelbe. A küszöbön álló béke lassan megszünteti az ostromállapot-mentalitást Izraelben, így immár az ottani politikusok is józanabban szemlélik az Izrael-diaszpóra kapcsolatokat, tudomásul veszik a diaszpóra tartós fennállását.

ASZOCHNUT Egyeztető és Tanácsadó Bizottságának képviselő testülete február 17-én Jeruzsálemben egy meglepő és eddig példa nélküli lépésre szánta el magát. Egybehangzóan úgy döntött, hogy az elnöki posztra a Knesszet tagját, Avraham Burgot jelölik, s az eddigi elnököt Yehiel Leketet felmentik tisztségéből.

Izrael állam miniszterelnökének Jichak Rabinnak a kérésével is ellenszegülő döntés Burgot a választás egyetlen indulójává tette. Rabin, aki Leket támogatója, korábban már felkérte a bizottságot mindkét jelölt támogatására, hogy a következő elnök személyéről a Munkáspárt Központi Bizottsága dönthessen.

Leket, aki már 30 évet dolgozott a JOINT-nál és munkájával még a Burgot

Avraham Burgot február 22-én választották meg a Szochnut elnökének

pártolók is meg voltak elégedve, megdöbbenve vette tudomásul, hogy egy éve betöltött elnöki pozíciója megint gott.

Sőt a január 15-én tartott New York-i meghallgatáson a központi bizottság Burgot nem találta az elnöki székre alkalmasnak. A bizottság azonban később úgy döntött, hogy ad még egy esélyt Burgnak, és egy második meghallgatást rendelt el.

Az egyeztető bizottság döntése, mellyel az izraeli miniszterelnöknek ellenszegülnek, az állam megalakulása óta először, a diaszpóra szembeszállását mutatja.

Azáltal, hogy a bizottság nem demokratikus úton jelölte az új elnököt, magát, Burgot is nehéz helyzetbe hozta. „Elég ironikus – mondta egy Leket támogató –, hogy miután mindkét férfi hosszú hónapokon át utazgatott Izraelben ide-oda, hogy szavazókat gyűjtsön, sorsuk végül is négy amerikai férfi által lett megpecsételve.”

AVRAHAM BURG a Szochnut-választásokkal párhuzamosan ellátja a Knesszet Oktatási Bizottságának elnöki feladatát is.

A 40 éves volt ejtőernyős tiszt fia Joszef Burgnak, a Nemzeti Vallás Párt tiszteletbeli elnökének. Annak ellenére, hogy Burg a párt egyik legvallásosabb embere, politikájának legfontosabb kérdése az állam és zsinagóga szétválasztása.

Néhány kritikus szerint Burg a Szochnut elnökségi tisztét csak ugródeszkának tartja az izraeli kormányban egy magasabb beosztáshoz.

„Ahogy Izrael állama egyre kevésbé van kitéve fizikai fenyegetésnek – mondja Burg –, úgy a legnagyobb veszély most a zsidó identitás elvesztése,

valamint a világ zsidóságának összetartó erejének meggyengülése.”

„Mára elhittük – magyarázza Burg –, hogy Izraelben védve vagyunk az asszimilációtól, csak azért, mert az állam maga zsidó, de ez nem így van. Főleg most a béke órájában egzisztenciális fenyegetésbe kerültünk. Ha nem vigyázunk, bekebelezheti zsidó gyermekeinket.”

Burg, aki maga is négy gyermek apja, amiatt aggódik, hogy nem lesznek-e a jövő zsidó fiai és lányai héberül beszélő amerikaiak.

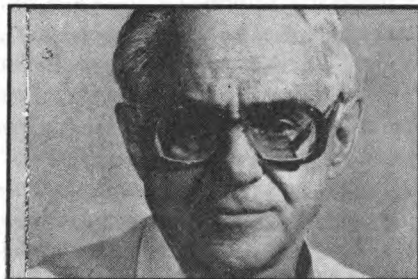
Ez a látszólag Izrael-központú zsidó világgép könnyen válhat Burg megválasztásának akadályává az amerikai zsidó vezetők döntéshozatalakor.

Burg tagadja, hogy politikájában Izraelt előnyben részesítené. „Az életben először – mondja Burg – nekünk izraelieknek és a diaszpóra zsidóságának ugyanaz a célunk. A zsidó oktatásügy nemcsak az amerikai zsidóság problémája.”

Forward, 1995. február 24.

Fordította: Czuk Dóra

Egy szerető atya

A Szovjet Kommunista Párt archívumából nemrég előkerült dokumentumok szerint Meir Wilner, aki hosszú időn keresztül a szovjetbarát izraeli kommunista párt főtitkára volt, 1979-ben azzal a kéréssel fordult az SZKP-hez, hogy „pártunk, valamint a mi Komszomolunk egyik tagja, Doron Wilner elvtárs... részesüljön kiképzésben a pártbiztonság területén”. Az SZKP KB 1979. június 21-i döntésével támogatta a kérést és úgy határozott, hogy az ifjabb Wilner képzését „a Szovjetunió Állambiztonsági Bizottsága (vagyis a KGB) vegye kézbe”. Az izraeli KP közlése szerint Doron Wilner 1973-tól 1979-ig közgazdaságtant tanult a moszkvai egyetemen.

Egy kis statisztika

Hányan mennek templomba, mikvébe, hüpe alá...?

A BÉCSI ZSIDÓ HITKÖZSÉG lapjának, a *Die Gemeinden* 1994. november 15-i számában jelent meg az alábbi összeállítás, amely áttekintést ad az izraeli társadalom vallásosságáról, a hagyományok követéséről.

A vallás törvényeit fontosnak tartja 91%
szigorúan betartja 14%

nagyjából-egészében betartja 24%
még betartónak tekinthető 42%
nem tartja be 20%
Mezüze van lakása bejaratán 98%
A kasrutot többé-kevésbé tartja 66%
A szombatot valamilyen formában megünnepli 66%
Szombaton rendszeresen templomba jár 23%
Olykor templomba jár 25%
Péntek esti kidduson részt vesz 50%

Jom kippurkor imádkozik 71%
Széderestét tart 78%
Könyvből tud imádkozni 50%
A vallás előírásai szerint köt házasságot 87%
Megmetélteti fiát 92%
Barmicvót tart 83%
Imaszíjjal imádkozik 25%
Kipát, kalapot visel 22%
Rendszeresen mikvébe jár (nő) 16%

Gazdasági hírek

MEGHALADTA az egymilliárd dollárt Izrael élelmiszerexportja. Ebből 546 milliót hozott a naponta külföldre szállított friss gyümölcs és főzelék, zöldség, jelentős bevételt jelentett a mélyhűtött áru, a konzerv, a hús és hal, a csokoládé és más édesség. Az elkövetkező években fejlődés vár az élelmiszer-feldolgozó ipar fő termékeire: a citruslevekre, a paradicsomra, az étolajra, sűrítvényekre és ízesítőkre.

A mezőgazdasági termékek több mint felét Nyugat-Európába, főleg Angliába és Franciaországba szállítják, 40 százalékat az USA-ba; jelentős a volt szocialista országok vásárlása is. Az oroszok a többi között vodkát is vesznek.

NÉHÁNY KÖZSZÜKSÉGLETI cikk importjából rekorderedmény született 1994-ben. Autóból 125 ezret szállítottak az országba, ami 12 százalékkal több, mint az előző esztendőben; a 46 ezer hűtőszekrény 54 százalékos emelkedést jelent, a 140 ezer mosógép 22,4 százalékos plusz, míg a 285 000 tévénévülék 12 százalékkal nagyobb választékot jelentett 1993-nál.

A BANK HAPOALIM és a román Külkereskedelmi Bank megállapodott abban, hogy közösen vállalják 13 millió dollár román visszafizetésének garanciáját abból a 30 millió dollárból, amit izraeli cégek fektetnek a Románia lakosságának nyilvántartását szolgáló kompjuterprogramba.

IZRAELI ÉS JORDÁNIAI utazási irodák növekvő idegenforgalomra készülnek. Ezt segíti elő, hogy 1995. március 1-jétől már személygépkocsival is lehet a másik országba utazni, és Jordániában fizetőeszközként elfogadják a sékelt.

HADIIPARI EGYEZMÉNYT írt alá Izrael és Görögország. Ennek keretében műszaki leírásokat, szabadalmakat cserélnek, és növekszik a két ország közötti fegyverkereskedés.

Biztonságosabb autózás

A VILÁG AUTÓPÁLYÁIN lényegesen csökkenhet a nem megfelelő követési távolságból bekövetkező közlekedési balesetek száma, ha az Izraelben újonnan kifejlesztett készülék a gépkocsik kötelező felszerelésévé válik. A műszer, a *Controlaser* informálja a vezetőt az előtte haladó jármű távolságáról és sebességéről. Feltalálói a tel-avivi Silicon Heights nevű, csúcstechnológiával foglalkozó vállalat munkatársai.

A *Controlaser* azt is közli, hogy a vészfékezés után hány méterrel áll meg a kocs. A készülék működésének lényege: a szélvédőre szerelik, onnan

fénysugarakat bocsát ki, azt visszaveri az előtte haladó jármű. A beépített komputert ennek alapján kiszámítja a másik gépkocsi sebességét és távolságát, s ha a sofőr nem tart megfelelő követési távolságot – figyelmeztető hangjelzést ad. Minél kisebb az előírtnál a távolság a két autó között, annál hangosabb a vészjelzés. *Lassítson!* – felirat jelenik meg, és próbálja a sebesség csökkentésére „rábeszélni” a vezetőt, ha beért a veszélyzónába. A műszer digitális mutatója *biztonságos* jelzést pedig akkor mutat, ha kielégítő a követési távolság és megfelelő a sebesség.

Pészach – „A Szentségben emelkedünk és nem süllyedünk!”¹

INDULÁS ÉS ÚTON LEVÉS. E két gondolatba sűrítethető a történet, melyet az ünnep közölni akar. Ez a Történet, a Hagada.

„Ákávja ben Máhálálél mondja: *Tekints három dolgot, és nem jutsz a bűn kezébe: tudd, honnan jöttél és hova mégy és ki előtt fogsz egykor törvénykezni és számot adni.*” (Misna, Ávot 3.1.)

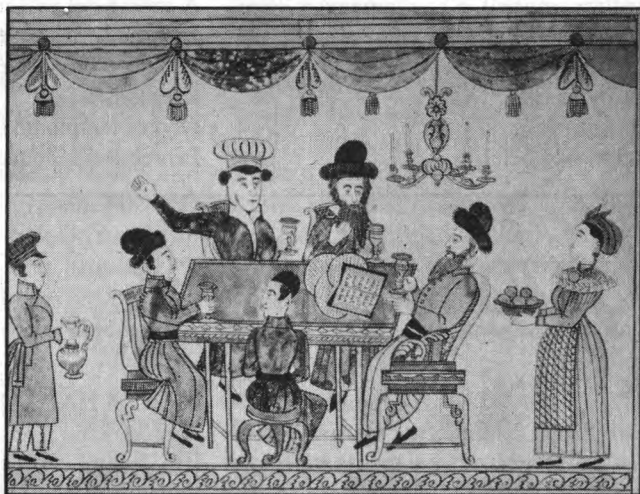
Ha tehát a Történet indulás és úton levés, akkor – ha az ünnepet üljük – tudnunk kell: honnan jöttünk és hova megyünk, és ki előtt fogunk egykor törvénykezni és számot adni. Az ünnep megülése azt jelenti, hogy nemzedékek szöveggé rögzült tapasztalatát a saját életem még korántsem lezárt, még korántsem rögzült tapasztalataival, történeteivel szembesítem. A következő lépcsőfok a találkozás. Ez akkor jön létre, ha egyéni életút és közösségi sors egymásnak feszülnek. Ezen a ponton fontos tudatosítani azt, hogy a közösségi sors nem pusztán passzivitás. Van egy olyan arca is, de azzal a találkozásnak semmi dolga nincsen. Ez a passzív sors az egyén életében mint adottság jelenik meg: jobb- vagy balkezesség, nagyothallás vagy zsenialitás. A pészachi ünnepkör szavaival élve: ez az indulást megelőző állapot, a rejtekezés. Aki a rejtekezésben él, az – a fenti Misna szavait használva – könnyen a bűn kezére jut. Aki nem tudja, honnan jön, hova mégy és ki előtt fog egykor törvénykezni és számot adni, azaz, aki elrejtőzik – mint Ádám a Teremtés történetében – az nem fog tudni felelni semmilyen hívásra. Sem arra, hogy „hol vagy”, sem arra, hogy „ki vagy és mit akarsz”. Az események történnek vele, az élet történik rajta.

Az ünnepen tehát egyéni életút és közösségi sors találkozik.

Nem szabad azonban hagyni, hogy a találkozó résztvevő felek elgyötört, erőtlén arcukat fordítsák egymás felé. Az elszenvedett élet és a passzív sors szembesüléséből sosem lesz találkozás. Csak az életút és a sors aktivizálása teszi lehetővé, hogy a találkozás sikerüljön, hogy a Szentség megjelenjen az ünnepen.

Szüntelenül vándorolni, úton lenni. Honnan? Hová? A kettőből az egyhez. A mindig, újra és újra adódó hasadt-ságból, a rejtekezésből az átvilágítás felé, a megvalósítás felé, az egyhez. Egyiptomból, Micrájimból, az Ígélet Földjére, Kánaánba. A két héber szó – Micrájim és Kánaán – számértékének aránya kettő az egyhez. Egyiptomból az Ígélet Földjére felé, tehát a két-ségből az Egy-ség felé.²

Az indulást megelőzi a Tízcsapás. Ennek jelentőségét akkor érthetjük meg igazán, ha Pészach ünnepéből egy kicsit előre tekintünk. A Széder estéjét követő 49 napot, az

Széderábrázolás a népművészetben. A Szentpétervári Állami Néprajzi Múzeum gyűjteményéből

ómerszámlálás időszakát, a Tóraadás ünnepe zárja. Az ómerszámlálás napjait a kabbalisták úgy értelmezték, mint a Kinyilatkoztatás felé emelkedő lélek egyes stációit. Az ötvenedik nap a Kinyilatkoztatás ideje, melynek középpontjában a Tízparancsolat áll. Tízcsapást és Tízparancsolatot így az emelkedés 49 napja választja el egymástól. Az idő – 49 nap – és hely – Egyiptom, Színáj – az ünnepkör mitikus szókincséhez tartoznak. A mitikus megfogalmazás jellemzője a kiterjesztés. Arra törekszik, hogy térben és időben jelenítsen meg, terítsen szét. Ezzel érthetővé, olvashatóvá, közösségszervező erővé, ünneppé válik az, aminek mélyén önmagában közölhetetlen, személyes tapasztalat rejlik.

A Tízcsapás világára, Egyiptomra illik a Szitra Achra kabbalista műszo, melyet csak első megközelítésben érthetünk így: a Gonosz Birodalma. Szó szerint annyit jelent, hogy Másik Oldal. Világunk, életünk másik oldala, másik arca. A Tízparancsolathoz emelkedni kell. „*Aki nem halad, az elmarad, aki nem tanul, az halált érdemel...*” (Ávot 1,13.)

Aki nem igyekszik a Tízparancsolat felé, azt a Tízcsapás ott éri.

Aki nem emelkedik a Szentségben, az zuhan!

Jegyzetek

1. Talmud, Yoma 20. b.
2. Friedrich Weinreb: Der Göttliche Bauplan. Der Welt, Origo Verlag Zürich 1969. 105 old.

Schmelowszky Ágoston

Se nem vádirat, se nem apológia

Zsidóság és kommunizmus

A SZOMBAT JELEN és következő számának mellékletét a címben jelzett témának szenteli. Itt következő összeállításunk a magyarországi kommunista diktatúra alatt elszenvedett sérelmeket és veszteségeket kívánja – a történelmi távlat hiánya és a források szűkössége miatt – vázlatosan bemutatni, májusi írásainkban a vizsgált időszak hatalmi mechanizmusában való zsidó szerepvállalást és felelősséget elemezzük majd.

A „sértett” helyzetében könnyen körvonalazható a veszteség, amennyiben a zsidó intézményrendszer a vallási és más szervezetek szétzúzásáról gyűjtünk információt; kevésbé, amennyiben valamivel szélesebb értelemben, a polgári osztály és életmód szétzúzását mint a zsidóság legnagyobb része társadalomba tagozódása létalapjának felszámolását vizsgáljuk; ám ennél sokkal nehezebb feladat ró ránk az elkövető pozíciójának elemzése. Elsősorban nem azért, mert morálisan nehéz szembenézni a felelősséggel (hiszen ha van – szembe kell nézni vele), s nem is azért, mert a kortárs magyar szellemi élet tragikus deformáltsága folytán a szélsőjobboldal vélhetően minden mondatunkat kiforgatja, és tagadott vagy alig bevallott gyűlöletük, netán szalonképtelen politikai szándékaik indoklásaként értelmezi. Ami feladatunk elé akadályokat görgöt, az a tény, hogy a baloldali totalitarizmus kiépítésében jelentős szerepet játszottak zsidó származású vezetők (még ha ezek önképében nem is szerepelt saját zsidóságuk tudata, sőt éppenséggel túlkompenzálva ezt, öngyűlöletük s a Moszkvának való megfelelni vágyás

következtében zsidóellenességükkel tüntettek), akiknek életútja és szellemi pályája bizonyos törvényszerűségeket mutat, ám politikai tevékenységüket már nem mint zsidók, hanem az internacionalista doktrínához asszimilálódottként végezték. Ez az ellentmondás nem ment fel a vizsgálódás alól, sőt éppen erre sarkall. Akkor is – s ez az igazán kellemetlen közegellenállás – ha mind a hivatalos zsidóság, mind a zsidó származású, ám asszimilált, jórészt liberális szellemi elit ezt a fajta megközelítést elutasítja. Az előbbi zsigeri félelem és büszkeség, az utóbbi szintén szorongás, valamint elvi nézetkülönbségek, konkrétan a ki a zsidó kérdésre adott válasza folytán. A probléma nincs – vallják ők: zsidó az, aki annak vallja magát, a bolsevikok pedig nem zsidóként cselekedtek.

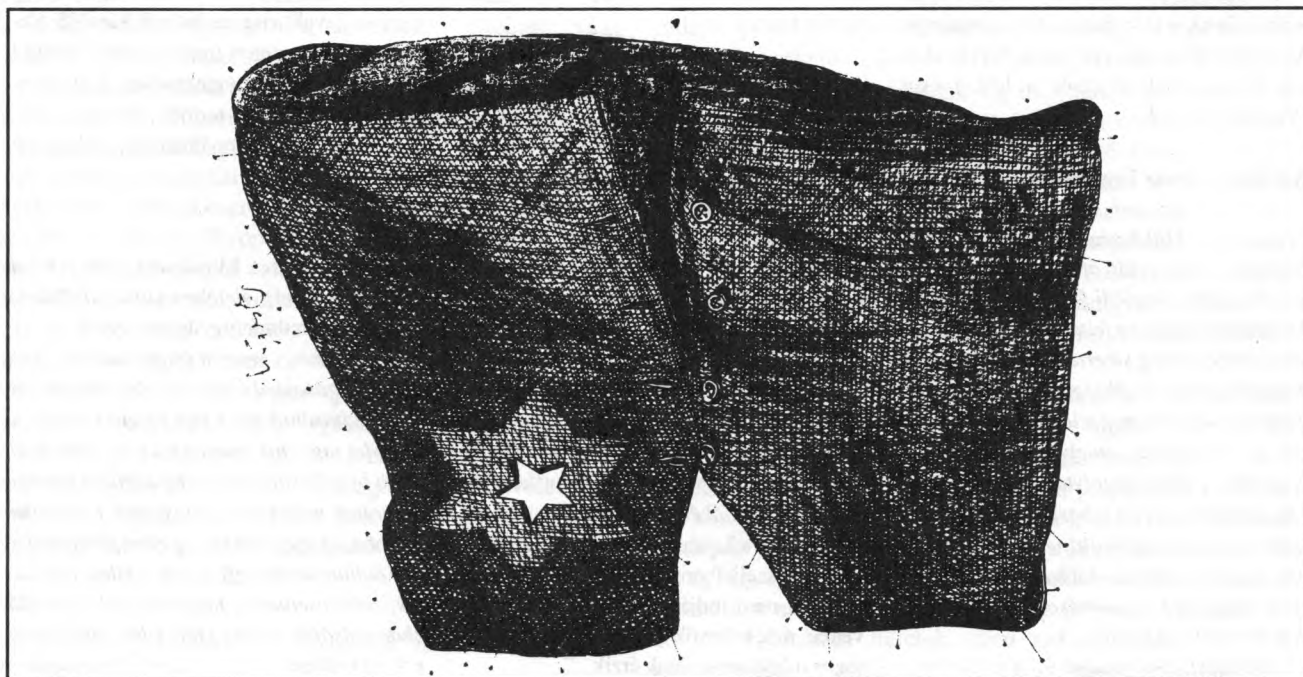
A probléma van – valljuk mi, s bár nem értünk egyet a szélsőjobboldal Dávid csillagot és vörös csillagot egyemosni szándékozó, tendenciózusan rosszindulatú törekvésével, nem érthetünk egyet a liberális történetírói szemlélet felelősségelhárító vállrándításával sem.

Nem érthetünk egyet, mert a probléma – zsidóság és kommunizmus bonyolult összefüggésrendszere – reális történelmi és pszichológiai kérdéseket vet fel.

Se nem vádirat, se nem apológia: vázlatos elemzés, amit nyújtani kívánunk. Ezért bocsátjuk a tisztelt olvasó elé összeállításunkat.

szfg

Cím nélkül

1945: Szabadság, közöny, hadifogság

A szovjet hadsereg Magyarország területén 1944 szeptemberében elkezdődött harcai, vagyis a náci és nyilasok megsemmisítésének hónapjai, majd a háborút követő időszak úgy él a túlélők emlékezetében, a fiatal nemzedék tudatában, mint a vissza-nyert teljes szabadság, az ismét biztonságos élet, a megvalósuló demokrácia ideje. Valóban mindent felülmúlt a halálveszélytől való megmenekülés mámorja. Mi több, nemcsak az 1938 óta foganatosított mind durvább „zsidótörvényeket” helyezte hatályon kívül az Ideiglenes Nemzetgyűlés, hanem az egész Horthy-rendszer olyan megkülönböztetéseit, mint az egyetemi felvételeket korlátozó „numerus clausus”, a zsidók elől a közhivatalnoki pálya elzárása.

Két új veszély azonban rögtön jelentkezett. Az egyik: a harcok hevességében a magyarországi helyzetet különben sem ismerő szovjet közkatonák, alacsony rangú tisztiek nem disztinálták, fogságba vetették egyes elfogott munkásszázad egész álmányát, keretlegényeit és páriáit egyaránt, még nagyobb számban az addig bujkáló zsidó férfiakat; a másik: a deportálásból, üldöztetésből hazatérők ezreit a szovjet parancsnokság engedélyével és erős kommunista befolyással újjászerveződő közigazgatás – sok helyen a régi hatóság – roszindulattal fogadta, nem adta vissza otthonaikat, fellelt javaikat.

A „megszépitő emlékezésnél” hűségesebben őrzik a tényeket a dokumentumok. Az alábbiakban feljegyzéseket, kérelmeket, jegyzőkönyveket idézünk a hitközségek 1945-ös irataiból.

Két fiam orosz fogságban...

„Pesti Izr. Hitközség Tekintetes Elnökségének!... mint zsidó apa, kinek két fia már jan. 15-e óta a ceglédi fogolytáborban van, és minden kísérlete a feltalálás, ruhajuttatás tekintetében eddig sikertelen, azon kérelemmel fordulok az Elnökséghez, hogy a legsürgősebben keresse meg a legmagasabb orosz katonai hatóságot, amelynek utasításait a ceglédi és a többi fogolytábor parancsnoksága teljesíti, hogy a táborban tartott összes zsidót, mint az egyesült nemzetekkel valóban együttérzőket, mielőbb otthonukba visszabocsássonak. Tudomásom szerint Cegléden 600-650 zsidó van.

Budapest, 1945. márc. 6.” (név, cím)

Az Országos Levéltár XXXIII-5 c/1 dobozában a régi hitközségi iratok közt hosszú névsorok a ceglédi – ahol a 15 éves Müller László neve is szerepel – mellett a jászberényi, gödöllői, bajai, debreceni hadifogolytáborok zsidóiról. Egy zsrírpapíron pedig csupán ennyi: „Szántó György (1922) január 20-án a németek ellen harcoló Gidófalvy karhatalmi század tagjaként orosz katonák elfogták, azóta nincs hír róla.”.

A hadifogságba vetettekről is beszélt dr. Stöckler Lajos, a pesti hitközség elnöke azon az 1945. július 12-én és 13-án, továbbá ugyanannak a hónap végén tartott, a jegyzőkönyv szerint titkos értekezleten, amelyen a vérzivatar ellenére a mainál sokszorosan népesebb vidéki hitközségek küldöttei vettek részt. Stöckler bejelentette, hogy a budapesti orosz katonai parancsnoksággal tárgyaltak, akik a maguk területén intézkedtek is, de más katonai körzetben nincs parancsolási lehetőségük, ezért például a bajai táborban pusztulnak, illetve onnan már a határon túlra szállítják a foglyokat. A hitközség ezért Moszkvához fordul. (Köztudott, hogy 1946-ban Magyarország moszkvai nagykövete, Szekfű Gyula is próbálkozott ebben az ügyben. Szekfű, Hevesi Ferenc főrabbi, lelkes tábornoknak küldött levelében leírja, hogy miképpen igyekezett felkutatni a fogságban lévő volt munkaszolgálatosokat, de kísérlete sikertelen maradt a bolsevik államapparátus közönye és bürokráciája miatt.)

Az életben maradt „uzsorások”

Az említett „titkos” értekezlet legfőbb témája a vidéki visszatérők helyzete volt. Erről is beszélt Stöckler elnök:

„Hónapok óta javaslatokkal fordulunk az illetékes szervekhez intézkedésekért a deportáltak felkutatására, hazaszállítására, visszavezetésére a normális életbe. Előzőkenyen meghallgattak, érdemben azonban nagyon kevés történt. Eddig kizárólag a Joint anyagi eszköze az egyetlen, amellyel a hazatérőket támogathatjuk. A demokratikus pártok úgy vélik, hogy nem kerülhet előtérbe a zsidókérdés, mert ilyen egy demokratikus államban nincs. A visszatérők elrablott, széjjelhordott ingóságait visszaszerezni nem tudják. Azok, akik birtokba vették a távollevők javait, magukat azok jogos tulajdonosainak érzik...”

A felszólaló küldött közül néhány a Zsidó Tanács 1944-es felelősségét feszegette, a többség azonban az 1945-ös baljóslatú helyzetet panaszkolta. Idézetek felszólalásokból:

Leitner Jenő (Debrecen), az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja, mondta: „A magyar társadalom és a kormány nem mutat jóindulatot, ha valakinek vissza kell adnia a nála levő zsidó holmit, ugyanúgy, mint régen, a zsidókat csalónak, uzorásnak mondják...” Horváth Miklós (Mohács): „Az Elhagyott Javak Kormánybiztossága, amelyiknek dolga a deportálások, majd háborús események miatt gazdátlaná vált ingóságok és ingatlanok felmérése és megőrzése, a zsidó visszatérők holmiját a *volksbundisták és elmenekült nyilasok értékeivel azonosan bírálják el...*” Ernst Jenő (Pécs): „Miközben a hazatérők számára fehémemű sincs, a közigazgatási vezetők a zsidó holmikat utalják ki az orosz és bolgár csapatok részére...” Szegő... (Győr): „Eddig a városba az elhurcoltak 10 százaléka tért vissza, az Elhagyott Javak Kormánybiztosságának helyi megbízottai szerint *számkra nincs elég bútor, lakásfelszerelés az elhurcoltak holmijából...*

Részt vett a tanácskozáson dr. Földes Imre, az Elhagyott Javak Kormánybiztossága vidéki osztályának vezetője, aki miután mentegette hivatalnokait, és az 1944-es „árveréseken” fillérekért megszerzett javak visszaadásáról készülő törvénnyel kecsegtetett (ami sohasem készült el – a szerkesztő megjegyzése), legfontosabbnak mégis azt tartotta, hogy a hitközségek nem diszponálhatnak az elhagyott zsidó javak felett!

*

Két további idézet. Mindkettő a *Hét évtized a hazai zsidóság életében* című, 1990-ben megjelent tanulmánygyűjteményből.

– *A felekezet vezetői és publicistái... komoly kifogásokkal éltek a földbirtokrendelet végrehajtásának nem egy részlete iránt. A rendelet ugyanis meghagyta a 100 hold alatti birtokokat, de az attól korábban megfosztottak már nem – vagy csak igen ritka esetben – kapták vissza egykori földjeiket... A Földbirtokrendező Tanács ellen is szóltak, több esetben a jogosult zsidó igénylő elutasításáért, a föld zsidótalanítását látva e törekvésben...*

Standeisky Éva

A háború utáni vérvádak

A vérvád szó eredeti jelentése a huszadik században elhomályosult. Az értelmező szótár szerint a vérvád „a zsidók ellen emelt hamis vád, hogy a pászka sütéséhez keresztény gyermekek vérért használják”. A második világháború utáni vérvádak nem kapcsolódtak zsidó vallási ünnephez, mint korábban évszázadokig

Az antiszemitizmus a huszadik században is ürügyül szolgált a gazdasági nehézségek és a társadalmi konfliktusok elrejtésére. A két világháború között a hivatalos, állami szintre emelt antiszemitizmusnak volt bűnbak-funkciója, 1945 után a spontán antiszemitizmus töltött be hasonló szerepet. A spontán antiszemita tömegmegmozdulásoknak kedveztek a második világháború utáni viszonyok. Mindenekelőtt a katasztrofális gazdasági helyzet és a háború alatt megbomlott erkölcsi rend: a durvaság, az erőszak mindennapos lett, a gyakori halál fásulttá tette az embereket.

A zsidóknak ebben a konstellációban különös szerep jutott. Közép-Európában (Magyarországon, Csehszlovákiában, Lengyelországban*) a második világháború előtt jelentős számban éltek zsidók. A véskorszakot kevesen éltek túl. A központi államhatalom Magyarországon már az ideiglenes kormány időszakában eltörölte a zsidók hátrányos megkülönböztetésére vonatkozó törvényeket. A zsidóságot ért sérelmek jóvátételére azonban nem került sor. A visszatértek a legtöbb esetben nem kapták vissza jogos tulajdonukat: ingatlanukat, megőrzésre átadott vagy széthordott javaikat. Egy korabeli vice szerint: amikor egy koncentrációs lágerből visszatért zsidó megkérdez a szomszédja, hogy van, így válaszol: „*Ne is kérdezd! Semmim sem maradt azon kívül, ami rajtad van.*” A bitórlók szinte egyéni szerencsétlenségnek tartották, ha az elhurcolt tulajdonos életben maradt. A lopás miatti bűntudatukat igyekeztek elfojtani, vagy hártani. (A kunmadarasi per egyik vádlottja azzal védekezett, amikor zsidók holmijainak eltulajdonításával vádolták, hogy „*De hiszen a volt kommunista párttitkár is a Schwarz bundájában jár.*”)

A gyökeres politikai átalakulással járó bizonytalanság, a hatalomért folyó elkeseredett harc felbolygatta az egyes társadalmakat. Közép-Európa legtöbb országában a parlamenti demokrácia kezdetleges volt. Ugyanakkor, eltérően a korábbi időszakoktól, tömegek vettek részt a közéletben. Egyrészt ugrásszerűen megnövekedett az aktívan politizálók száma, másrészt tömegmegmozdulások is formálták a politika arculatát. Ebből pozitív és negatív jelenségek egyaránt következtek. A demokrácia réme leginkább a zabolálatlan tömegindulatokban mutatkozott meg. Az elbűtött, a létminimum határán tengődő falusi és városi szegénység nem volt érett a demokrácia gyakorlására. Ezért volt különleges felelőssége annak a pártnak, amely a tömegindulatokat politikai céljai szolgálatába kívánta állítani.

* A tanulmány Csehszlovákiáról és Lengyelországról írt részeit a szerző engedélyével elhagytuk.

Magyarországon egymást követték a politikai válságok. A kommunistaellenesség gyakran zsidóellenességgel járt együtt. Az antiszemita számon tartották a kommunista vezetők származását, és messzemenő következtetéseket vontak le. A helyzetet bonyolította, hogy a kommunista pártba is nagy számban léptek be antiszemita érzelműek, a volt „kisnyilasok”, főként az alsóbb néposztályból.

A többi háború utáni párt sem volt mentes az antiszemitizmustól a szociáldemokrata pártot kivéve. Magyarországon a legtöbb zsidó, főként vidéken, a Szociáldemokrata Pártba lépett be.

Aggasztó jelenségek

Bibó István 1948-ban írt nevezetes tanulmányában – *Zsidókérdés Magyarországon 1944 után* – az antiszemitizmus háború utáni újjáéledését is megemlíti, amelyet „minőségében és alapszerkezetében” azonosnak tart a háború előttiével. Megjegyzi azonban, hogy olyanok is antiszemita lettek, akik 1944 előtt nem voltak azok, külön kiemelve „a két kézzel dolgozó közép- és szegényparaszt” „neozsidókat”. Csak utal a pogrommá átsapó tömegdemonstrációkra, amelyeket kiindulásukban vagy „tisztá kapitalistaellenes proletáryűgynek”, vagy a „radikális forradalmi paraszti tömeg” úriember-ellenességének nevez.

A tömegakciók látványos politikai sikereket hoztak a Magyar Kommunista Pártnak. Ez utóbbiak közé tartoztak a közigazgatás megtisztítását, vagyis a „reakciós” régi közigazgatási szakemberek leváltását sürgető tüntetések (pl. Békéscsabán 1946 márciusában), valamint a feketézők, spekulánsok megbélyegzését célzó demonstrációk (pl. Miskolcon 1946 júliusában). A kommunista sajtó ezeket a megmozdulásokat népitéleteknek nevezte. Valójában politikai célzatú propagandakampányok voltak, amelyek egyúttal *lehetőséget adtak a tömegeknek antiszemita indulataik kiélésére.*

Az aggasztó kísérőjelenségek azonban már igen korán megmutatkoztak. A rendezők szándéka ellenére, számukra is meglepő módon ezek a rendezvények nem egyszer antiszemita megmozdulásokká, ritkábban pogrommá fajultak. Olykor egy-egy tömegakció szervezése kicsúszott a kommunista párt kezéből, s a helyi lakosság a kommunista taktikát az éppen igaztalannak vélt kommunista döntés megváltoztatására alkalmazta. Előfordult az is, hogy elfogultnak tartott népbírói ítéletek ellen százak tiltakoztak, sőt követeléseiket pártközi értekezleteken hozott petícióban ar-

tikulálták, amelynek éle a kommunista zsidó népbírák ellen irányult.

A Magyar Kommunista Párt központjában lekicsinyelték a tömegmozgalmak elfajulásáról érkező veszjeleket. Sőt, arra utasították a vidéki kommunista vezetőket, hogy az antiszemita kilengéseket fordítsák a rivális párt, a Független Kisgazdapárt ellen. Ez a legtöbb esetben nehézségbe ütközött, hiszen az atrocitásokat többnyire munkások és agrárproletárok követték el, akik között jóval többen voltak kommunisták, mint kisgazdák. Maradt a félrevezetett, tudatlan nép és a felbújtó, háttérből szervezkedő reakció örökzöld teóriája. Kunmadaras esetében is ezt alkalmazták – mint látni fogjuk – nem is eredménytelenül. Igaz, ehhez az igazságszolgáltatásban és a belügyi szervekben dolgozó kommunisták hatékony segítségére is szükség volt.

„A nép ítéljen!” – követelte 1946 elején a Szociáldemokrata Párt főtitkára, aki egyetértett az MKP vezetőivel abban, hogy a választásokon abszolút többséget elért Kisgazdapártot fel kell morzsolni. „A tömeg állat, nem ember!” – jajdult fel kétségbeesetten az egyik vidéki kommunista vezető, amikor Rákosiék felelősségre vonták a miskolci népitélet antiszemita vadhajásaiért. A két kijelentés között fél év telt el, látványos baloldali sikerekkel és egyre riasztóbb társadalmi következményekkel: feléledt antiszemitizmussal, tömegverekedésekkel, gyilkosságokkal. „Rejtély marad előttem – olvasható abban a visszaemlékezésben, amelynek szerzője 1946-ban rendőrfőkapitány volt Szabolcs megyében – a szabolcsi, jórészt szegényparasztok akkori gyűlölethulláma a falujukba hazaszivárgó, sokat szenvedett zsidók ellen. ... Itt már 1946 első hónapjaiban elszabadult a pokol. Megindultak a népitéletek, amelyek elsősorban a baloldali elemek, a kommunisták, az elhurcolásból alig visszatért zsidók és a rendőrség ellen irányultak. Tömeggyűléseken a felizgatott parasztok népitéletyszerűen kiűzték az egyes falvakból a nemkívánatosnak bélyegzett szerencsétlen embereket.”

A spontán antiszemita megmozdulásoknak, amint erre Bibó is utalt, egyik sajátos formája volt a munkáskörnyezetben kirobbanó, fosztogatásban, bántalmazásban is megnyilvánuló zsidóellenesség. Ennek legjellegzetesebb példája Ózd, ahol 1946 februárjában egy lakóerőnylet kapcsán a felheccelt munkások a helyi zsidó lakosság ellen fordultak. Az anarchista, ultraradikális, antiszemita kommunista frakció ózdi tevékenysége a „vörös fasizmus”, a „fasiszta kommunizmus” szellemét idézte fel. A palackból kiszabadult pusztító erőt a kommunista vezetők többsége Révai Józseffel az élen politikai célok szolgálatába kívánta állítani. Örültek a „gyári reakció”, az ózdi vasüzem vezetői ellen is irányuló spontán tömegmegmozdulásnak, az antiszemita kilengéseknek ekkor még nem tulajdonítottak jelentőséget, szemben a helyi vezetőkkel, akik le akarták szerelni a spontán akciókat. Rákosiék rákényszerítették machiavellista politikájukat a fasiszta veszélyre felügyelő helyi kommunistákra, akiket így leszoktatva az önálló helyzetmegítélésről és cselekvőképességről, a központi akarat végrehajtóivá alacsonyítottak.

12 pogrom

Az 1945-ös antiszemita tömegmegmozdulásokat már a kortársak is gyakran pogromnak nevezték. Bibó István a pogrom szó használatánál joggal int óvatosságra. Fő érve az, hogy a tömegakciók résztvevői „felekezeti különbség nélkül verték be a népharagot felkellett úriemberek ablakait”.

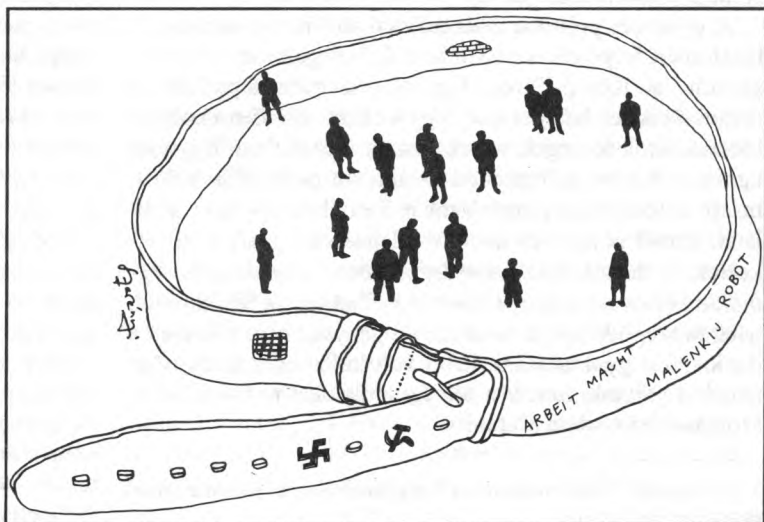
A pogromot az értelmező szótár így határozza meg: „... szervezett fosztogatás, véres garázdálkodás, mészárlás, amelynek valamely elnyomott nemzetiség, csoport (különösen zsidók) az áldozata.”

A szó eredeti jelentéséhez Magyarországon a kunmadarasi események állnak a legközelebb, de szervezettségről itt sem beszélhetünk. Talán elfogadhatóbb zsidóellenes atrocitásokról beszélhünk, amelyekben olykor a módosult jelentésű vérvád is felbukkan, mint például Kunmadarason vagy a lengyelországi Kielcében.

„Ebben a naptári évben – olvasható az Új Élet 1946. július 6-i számában – tizenkettő véres és vértelen pogrom volt Magyarországon”. A helységek a következők: Ózd, Kunmadaras, Pécs, Cellödömök, Szegvár, Hajdúhadház, Makó, Tiszaladány, Karcag, Mezőkovácsháza, Sajtószentpéter, Eger.

A fenti újsághír nehezen értelmezhető, különösen a „vértelen pogrom” kifejezés talányos, talán a zsidókkal kapcsolatos rémhírek, mindenekelőtt vérvádak felbukkanására gondolt az újságcikk megfogalmazója. Definíciókísérletek helyett talán az egyes esetek felsorolása vihet közelebb az akkori idők megértéséhez. Magyarországon több helyen (Kunmadaras, Tiszaladány, Mezőkovácsháza) elterjedt az a rémhír, hogy a megöltek húsából a zsidók kolbászt csinálnak. Ez a tévképzet a háború utáni nyomorhoz kapcsolható. Különösen az 1946-os év első feléhez, amikor az előző évek rossz termése miatt igen kevés volt az enniivaló, s az infláció horribilis méreteket öltött.

Primitív tanítók azzal ijesztgették a gyerekeket, hogy elviszi őket a „hosszú szakállas zsidó”, ha nem viselkednek jól. Az azonban már a vérvádhoz áll közelebb, hogy a torkukat is elmetszi és meg is nyúzza őket, mint ahogy azt Földeákon és Sopronban híresztelték. Csanádpalotán és a szlovákiai Nagytapolcsányban – ahol pogrom is kitört – az a

rémhír járta, hogy a zsidó orvos védőoltás beadása ürügyén megmérgezi a gyermekeket.

A kunmadarasi zsidóellenes tömegmegmozdulásra feszült politikai légkörben került sor 1946. május 21-én. A község lakosságának többsége ugyanis igazságtalannak tartotta azt a népbíróági ítéletet, amelyet a helyi népszerű tanító, volt leventeoktató ellen hoztak.

A pogromot megelőző napon tizenöt parasztszekéren több száz kunmadarasi kísérte a vádlottat a szomszédos Karcagra. A zsidók e napon két vonatkozásban kerülhettek a tömegben szóba: mint a népbíróóság tagjai, s mint egy rémhír feltételezett alanyai. Egyesek szerint Karcagon eltűnt egy gyerek, „biztosan a zsidók ölték meg őket”. Éjszaka néhány férfi véresre verte a szociáldemokrata párt zsidó származású helyi titkárát, aki a többi párt és a társadalmi szervezetek vezetőinek felkérésére a községházára indult, hogy ő is aláírja a tanító felmentése érdekében írott peticíót.

A május 21-én a piactéren gyülekező tömeg zömmel iskolázatlan, éhes munkanélküli agrárproletár, lumpen elem. Az élelmiszerárusok között ott voltak a zsidók is, akiknek portékáját pénz hiányában nem tudták megvenni. A tömegben az előző napi eseményekről kósza hírek terjedtek. Egy nem egészen beszámítható nő azt kiabálta, hogy nem találják testvére gyermekét, „biztosan a zsidók vitték el”. A „zsidók ölik a gyerekeinket” jelszóval nekitámadtak a zsidó árusoknak, majd az elmenekülőket a lakásukra is követték. A kirobbant tömegverekedésbe egyre több suhanc, köztük sok cigány is bekapcsolódott. Végigjárták a zsidók lakta utcákat, bottal, vasrúddal ütlegelték a megtaláltakat, lakásukat, üzleteiket feldúlták: szinte megmámorosodtak az erőszaktól. *Két áldozat azonnal meghalt, sokan súlyos sérüléseket szenvedtek.*

A közvetlen felelősség az eseményekben résztvevő lumpeneket terhelte, akik közül többen a kommunista párt tagjai voltak, de a közbiztonsági szervek közönyének, a tervezett népbíróósági tárgyalás miatt megerősített rendőrség passzívításának is szerepe volt abban, hogy a tömeghisztéria pogrommá fajulhatott. Nem menthetők fel a felelősség alól a helyi pártok (mindenekelőtt a Kisgazdapárt és a Nemzeti Parasztpárt), valamint a kommunista irányítású ifjúsági (MADISZ) és nőszövetség (MNDSZ) sem, mivel nem tettek semmit a pogrom megfékezése érdekében, s a szörnyű események után hozott döntésükkel nem a zsidók sérelmeit kívánták orvosolni, hanem a falu nem zsidó lakosságának érdekeit tartották szem előtt. Úgy szerették volna a további atrocitásokat elkerülni, hogy *a zsidó lakosoknak szülőföldjük elhagyását javasolták.*

Bűnbak a „reakció”

A pogrom utótörténete politikai szempontból tanulságos. A letartóztatottakat bíróság elé állították. A per statáriális eljárásnak indult: valamennyi vádlott a pogrom résztvevője volt: tudatlan, primitív emberek. Az eljárást levezetőket, úgy tűnik nem befolyásolták pártérdekek. A statáriális eljárást a kommunista párt illetékesinek javaslatára felfüggesztették, s az ügyet a népbíróóság elé utalták. Az új vádiratot a kommu-

nista legfőbb ügyész állította össze, s a népbíróóság tagjait is ő válogatta ki. A népbíróósági perben a fő vádlottak a „felbújtók” lettek, kettő közülük kisgazdapárti: a már említett kunmadarasi tanító és a kisgazdapárt helyi titkára. Első fokon halálra ítélték őket. (Rajtuk kívül még egy személyt büntettek halállal, aki valóban tett antiszemita kijelentéseket, de a pogromban nem vett részt.) A feljebbviteli tárgyaláson a két kisgazdapárti elítéltet felmentették, a harmadik halálra ítélt életfogytiglani börtönbüntetést kapott.

Az első népbíróósági tárgyaláson a várvád szinte véletlenül került szóba, úgy mint a „reakció által félrevezettek” tanulatlanságból, butaságból eredő tévképzete. A kisgazdapárti fővádlottakat ugyanis nem lehetett kapcsolatba hozni a várváddal.

A kunmadarasi ügy többször szóba került a parlamentben is. *Kisgazdapárti, valamint a vezető kormánypartból kizárt pártonkívüli képviselők a kommunista pártot tették felelőssé az antiszemita tömegindulatok elszabadulásáért, amelyet elsősorban a kisgazdapárt gyengítését célzó néptételek melléktermékének tekintettek. Az MKP képviselői nem tudtak meggyőző ellenérveket felhozni, ezért felszólalás helyett sértő közbekiabálásokkal próbálták ellenfeleiket lejáratni. A Szociáldemokrata Párt interpellált az ügyben. (A pogrom áldozatai között több szociáldemokrata volt.) „Megdöbbenett engem a múltkor Csongrádon – mondotta a szociáldemokrata honatya –, amikor elmondták nekem, hogy a gyermekeket nem merik esténként kiengedni, mert elterjesztették a hírt, hogy a gyermekeket elviszik és levágják – kik mások, mint a zsidók.”* A szónok a kisgazdapárti, illetve volt kisgazdapárti képviselőkkel ellentétben a múltból visszamaradt reakciót, a katolikus egyházat hibáztatta az antiszemitizmus, a várvád feleledéséért.

A kommunista vezetők a felelősség áthárításában, pontosabban az antiszemitizmus okainak politikai célú átértelmezésében nem a parlamentben, hanem a sajtóban és a pártapparátusi értekezleteken jeleskedtek. Az antiszemitizmust elítélte az MKP, a tömegeket azonban fel akarta használni, az utcán ágálókat meg akarta nyerni. Az MKP vezetői nem egyszer egymással semmiféle összefüggésben nem álló jelenségeket közös nevezőre hoztak és negatív előjellel láttak el. Így kapcsolta össze Rákosi Mátyás 1946 augusztusában az MKP Központi Vezetőségében elmondott beszédében az ördögi antiszemita tömegmegmozdulást, a miskolci „néptételeket (amelyet a kommunisták az új, értékálló pénz bevezetésének előestéjén feketézők ellen szerveztek, s amely demonstráció a zsidók meglincselésébe fordult), a szentesi rendőrgyilkosságot (amikor is a helyi kommunisták brutálisan meggyilkolták kórházi ágyán a korábbi bűncselekményeikről s egyikük 1945 előtti rendőrspicliségéről tudó rendőrfőkapitányt) és a békéscsabai büntényt (amikor is a kommunisták az éj leple alatt kioltották két kisgazda vezető életét). Ezek közül kettőnek volt antiszemita vonatkozása: az Ózdon és a Miskolcon törtéteknek. Rákosi szerint a négy eseményt az kötötte össze, hogy valamennyi „fasiszta provokáció” volt. Valójában mind a négy esetben a kommunisták súlyos felelőssége állapítható meg. Ugyanakkor Rákosi kénytelen-kelletlen elismerte, hogy a párton belül is van antiszemitizmus, vagyis, hogy „fasiszták és provokátorok szivárogtak be a pártba”.

Elvitték – visszahozták – kimérték

Az „aranyvonat”

A MAGYARORSZÁGI zsidóság 1944-ben elkezdődött és a kommunista diktatúra idején befejeződött kirablásának legismertebb ténye az úgynevezett „aranyvonat” története.

A német megszállók kiszolgálására alakult Sztójay-kormány 1944 áprilisában rendeletet hozott *zsidó tulajdonban lévő színpatrina, színarany vagy e nemesfémek felhasználásával készült tárgyak, ékszerek, drágakövek és igazgyöngyök* letétbe helyezéséről. Az értékeket először a Postatakarék-pénztár budapesti főintézetében helyezték el, majd Sopronkövesdre hurcolták, 1945 márciusában pedig bevagonfrozták és Ausztriába vitték. Az Országos Levéltár XXX/5-b/4 gyűjteményében megtalálható a Magyarországról kiszállított kincsek durva jegyzéke. Eszerint

41 láda (ládánként 45 kg) aranytárgy;
35 láda férfi aranyóra;
18 láda (ládánként 35 kg) féldrágakő,
ékkövel díszített ékszer;
8 láda (ládánként 38 kg) briliáns;
3 láda (ládánként 100 kg) aranypénz,
aranyrúd volt a rakomány.

Az egyértelműen zsidó tulajdont szállító vonattal párhuzamosan először Sopronba, majd Felső-Ausztriába szállították a Magyar Nemzeti Bankban őrzött teljes állami arany- és valuta-készletet, s több más mellett az ott őrzött, szakvélemények szerint – többségében zsidók letéteit és széfbeli értékeit, valamint a tőlük elvett, az Igazságügyi Minisztérium által kezelt, úgynevezett bűnügyi letéteket.

Az aranyvonatokat a francia és az amerikai hadsereg elfogta, és azok teljes szállítmánya az amerikaiaktól 1947-ben, a franciáktól pedig 1948 tavaszán visszakerült Budapestre, illetve a Nemzeti Bankba.

RÖVIDESEN megkezdődött a kincsek számbavétele, ezt egy ideig a Pénzügyminisztérium, a MNB, valamint a Zsidó Helyreállítási Alap megbízottai végezték. 1948. május 18-án dr. Reiner Imre, az ortodox hitközség jogtanácsosa és egyben elnöke egy feljegyzést készít – feltehetően a zsidó közélet vezetőinek –, amelyben leírja, hogy megkereste Nyáradi Miklós kisgazdapárti pénzügyminisztert, hogy a felekezet kép-

viselői folytathassák a leltározást, mert abban újabban már csak a Pénzügyminisztérium, a Jegybank s a Gazdasági Főtanács vehet részt. A miniszter kijelentette: a kormánynak az az álláspontja, hogy a felekezet megbízhat a leltározókban, és azok munkájuk befejezése után *egy leltári példányt küldenek...*

MÁR 1948-BAN elkezdődött az aranyvonat „kimérése”. Az aranyérméket és rúdaránykat a MNB „vásárolta” meg, a legértékesebb műtárgyakat a múzeumok kapták, az ékszereket belföldön az Óra- és Ékszerkereskedelmi Vállalat, külföldön az Artex értékesítette. Az elkótyavetyélés még 1981-ben is folyt!

Az Alkotmánybíróság 1993-as felhívására a pénzügyminiszter és a MNB elnöke úgy nyilatkozott, hogy a „Magyar Nemzeti Bank ez idő szerint eredetiben nem őriz olyan nemesfém tárgyakat – rúd- és törtaranyat, drágakövet, amelyeket az 1600/1944 ME rendelet alapján helyeztek letétbe, vagy a rendelet 17. §-a alapján kerültek elkobzásra”.

1948: Megállapodás, szószegés, iskolaállamosítás

„A Magyar Köztársaság kormánya a Magyarországi Izraeliták Országos Irodájának Intéző Bizottsága és a Magyarországi Autonóm Ortodox Izraelita Hitfelekezet Központi Irodája az állam és az egyház közötti viszony mindkét részről óhajtott békessége és helyes rendezése céljából megállapodást kötöttek...” – kezdődik az 1948. december 7-én kiadott közös közlemény, amely a többi között bejelenti, hogy „a Magyar Köztársaság kormánya az izraelita felekezetnek a magyar közoktatásban elért érdemei megbecsüléseként az Abonyi utcai fiú- és leánygimnázium továbbra is felekezeti iskolaként maradjon fenn... Az államosítás nem érinti

továbbá a vallásis-kolákat, jesivákat, talmud-tóra iskolákat és a lelkész vagy hitoktatókat képező iskolákat.”

A megállapodásban szerepel az is, hogy aláírása után 5 évig a hitközségek vezető hivatalnokai, a rabbik a köztisztviselőkkel azonos fizetésben részesülnek, és a jövedelmüknek megfelelő társadalombiztosítási járulékot az állam fizeti. És még egy passzus: „A zsidó ünnepeken az imaházakban a Magyar Köztársaságért, az államfőért, a kormányért, az egész magyar nép jólétéért, a békességért könyörögnek, az állami ünnepeken is istentiszteletet tartanak.”

1949. február 14-i keltezéssel a két zsidó képviselőt azonos tartalmú panaszt küld a Pénzügyminisztériumnak illetve a Vallás- és Közoktatási Minisztériumnak, amelyben leírják, hogy az Abonyi utcai épületben oktató gépipari iskola helyiségeit államosították. A folyamodványban szerepel név és cím nélkül egy ipari tanonciskola is, amelynek elvették templomát és vagyonát is. A hitközség-alkalmazottaknak és rabbinak ígért fizetést felére csökkentették, a nyugdíjjáradékot nem fizetik. (Országos Levéltár XXXIII. témakör.)

1951-ben az Abonyi utcai épület egészét államosították.

1949: az első cionista per

AKOMMUNISTA DIKTATÚRA kiteljesedésének, a koncepciós perek kezdeti évének elején, 1949. februárjában Szirmai István, a Magyar Dolgozók Pártja Országos Szervező Bizottságának titkára, a cionista szervezetekkel hivatalból kapcsolatokat tartó kommunista vezető, akinek neve emiatt gyakran szerepelt a cionistákról készített államvédelmi jelentésekben (1953-ban le is tartóztatták, hogy egy újabb cionista per vádlottja legyen) így írt pártja titkárságához:

„A Zsidó Hitközség elnöke javaslatomra tanácskozott a magyar cionista mozgalom vezetőjével és tanácsolta nekik emigrációs propagandájuk megszüntetését, a cionista szervezetek önkritikus feloszlását. Ezzel egyidejűleg megjelent az Új Élet című zsidó

hetilapban egy, az emigrációval szemben kiálló cikk. A cionisták harcosan reagálnak, kijelentik, hogy csak kormányintézkedésre hajlandók megszüntetni tevékenységüket és feloszlani szervezeteiket. Folyó hó 13-ára összehívták a Cionista Szövetség kongresszusát, ahol élesen szembe akarnak fordulni a kormánynak emigrációt beszűntető intézkedéseivel. Az Új Életben megjelent anticionista cikk miatt országosan tiltakozást szerveznek...

Javaslom:

1. A Cionista Szövetség február 13-ára kitűzött kongresszusát rendészeti úton tiltsuk be.

Kádár János: „A kémcsoport tagjai közül feltűnően nagy számban vannak cionisták”

Rajk László 1949. május 30-i lefogatása előtt 12 nappal az ÁVO már őrizetbe vette dr. Szőnyi Tibort (a szeptemberi bírósági halálos ítélet szövegében a Szőnyi név mellett zárójelben 1945 előtti neve, a Hoffmann is szerepelt), a MDP Központi Vezetősége káderosztályának vezetőjét és helyettesét, Szalai András. (Ugyancsak a halálos ítélet adja tudtul, hogy 1945 előtti neve Landler Ervin.) Ők voltak a harmad- és negyedrendű vádlottak.

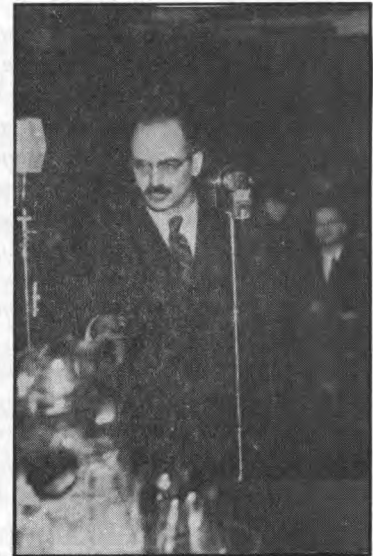
Még tartott a Rajk és társai „kémkedése” miatti nyomozás, amikor Kádár János belügyminiszter 1949. június 11-én már a többi között a következőkről tájékoztatta az MDP vezetőit:

...Szólnom kell azokról az ügynevezett nézetekről, politikai platformokról is néhány szót, mely nézetekkel, „ideológiákkal” ez a most leleplezett kémcsoport legszívesebben operált. Szalai András pályafutását cionistaként kezdte. Meg kell mondanom, hogy a leleplezett kémcsoport tagjai közül feltűnően nagy számban vannak cionisták, illetve olyanok, akik közszereplésüket cionistaként kezdték. Ez a konkrét ügy is bizonyítja, hogy a cionista mozgalom, amely korábban az angol, most az amerikai imperializmus szekerébe van befogva, szívesen használt fedőszerve az imperialisták javára kémkedő csoportoknak.... (Az MDP KV. ülésének jegyzőkönyve)

Dr. Szőnyi Tibor

Szalai András

2. A cionista pártok és ifjúsági szervezetek helyiségeit, klubhelyiségeket – kivéve a Magyar Cionista Szövetség Központi Irodáját, de beleértve a Palesztina Hivatal néven működő cionista emigrációs iroda helyiségeit is – rövid úton hatóságaink vegyék igénybe.

3. A palesztinai ügynökök tartózkodási engedélyét szakítsuk meg, és hatóságaink utasítsák őket ki.

4. Javaslom továbbá, hogy a Titkárság március 1-jében határozza meg a Magyar Cionista Szövetség hivatalos feloszlását.”

„Ebben az országban a cionistákat sem túriuk...”

Szirmai István 1949 februárjában még csak a cionista szervezetek ellen javasol intézkedéseket, néhány hónappal később az ÁVO már a mozgalom vezetőit fogja le, hogy előkészítse bíróság elé állításukat, az első olyan pert, amelynek vádlottjait nem 1945 előtti rendőrspicliséggel, nyilas, jobboldali tevékenységgel rágalmozdítják.

Elsőként dr. Dénes Béla orvost, hírlapírót, az 1945 után önálló politikai pártként bejegyzett Szociáldemokrata Cionisták Pártja (Ichud Mapai) elnökét fogják le. 1957-ben, Izraelben megírt Ávós világ Magyarországon című emlékezése az egyik leghűségesebb és legdöbbenetesebb dokumentuma a törvénytelen ségeknek. Ebből idézünk egy rövid részt:

1949. május 12-én, este beállított az ÁVO... A csoport vezetője mindenekelőtt örömeinek adott kifejezést, hogy végre sor került a cionistákra is. Elégge sokáig túrték ezeknek a kémeknek, árulóknak akcióit, akik elbolondították a zsidó fiatalságot, mondta. Most majd legalább meglátjuk, hogy ebben az országban nemcsak a Mindszentyéket nem túriuk, de a cionistákat sem. Mert a cionisták legalább olyan veszélyesek, hiszen őket a nemzetközi zsidóság támogatja...

...Az ÁVO-n mindjárt megkísérelték elvenni botjaimat. Miután azonban meggyőződtek arról, hogy botok nélkül nem vagyok járóképes, visszaadták. A nyomozó alaposan kikérdezett betegsémemről, mikor kaptam a gyermekbénulást, meddig bírom az állást. Megérdeklődte egyéb bajaimat is, s így elmondtam, hogy napi száz egység inzulinon élek. Reggel, evés előtt meg kell kapnom az első injekciót. Barátságosan megnyugtató, hogy így lesz, de egyelőre nem ériünk rá reggelizni, majd később, a vallomás után.

Enni azonban később sem kaptam és inni sem, hiába hivatkoztam egyre-másra cukorbetegségeimre. Csütörtöktől vasárnap délig, míg a nyomozás első etapja tartott, egyetlen falat ételt, egyetlen korty vizet sem kaptam, és egyetlen percre sem aludhattam!... Csakhamar kiderült, hogy barátságos érdeklődése gyermekbénulásommal kapcsolatban milyen célt szolgált. Pontosan tudni akarta, hogy mennyit tudok állni, menni. Aztán föl szólított, hogy álljak föl, nyújtsam ki a tenyerem. Ebbe aztán beleejtett egy kis ceruzát, s beszélt a száján. Fülébe sűgött, majd kiment. Percek múlva folyani kezdett rólam a víz, tenyeremet lejjebb eresztettem, s megmondtam az őrnök, legyen emberséges, látja, hogy bottal járok. Egy szót sem szólt, de a puskatussal úgy a lábfejemre csapott, hogy azt hittem, eltörök a csontom. Pillanatok múlva megint csak lesűjtött. S ez egészen addig tartott, míg a nyomozó

vissza nem tért. Nevetve kérdezte, hogy mit szólok módszereikhez...

Múltak az órák és a napok. Már tudtam, hogy mire megy ki a nyomozás. A kisebbik vád a cionista ifjúság illegális határátlépésének megszervezése és elősegítése volt. A fő vád: kémkedés Izrael javára.

A nyomozati jelentés

Tárgy: A Magyar Cionista Szövetség ifjúsági mozgalmainak embercsempészése. Jelentés.

Budapest, 1949. május 26.

A Magyar Cionista Szövetség feloszlása után egyes vezetői megbeszélést tartottak, amelyen elhatározták, hogy a szövetséghez tartozó ifjúsági csoportokat kiszöktetik az országból. Hónapokon keresztül tömegesen és szervezeten csempésztek át a határon nyugat felé a mozgalomhoz tartozó személyeket, különösen fiatalkorúakat.

A nyomozás során őrizetbe vettük az alábbi személyeket:

dr. Dénes Béla 45 éves, budapesti újságíró,
dr. Kertész Sándor 50 éves, budapesti ügyvéd,
Fleischmann László 21 éves, budapesti tisztviselő,
Frankfurter Miklós 27 éves, budapesti tisztviselő,
dr. Schwartz Béla 44 éves, budapesti ügyvéd,
Fränkl Jenő 52 éves, textiltüzem-tulajdonos,
Felkai Aladár 51 éves, budapesti kereskedő,
Feld Menyhért 28 éves, budapesti péksegéd,
Weiss Magdolna 19 éves, budapesti tisztviselő,
Dienes Sándor 26 éves, román állampolgárságú, kalapossegéd.

A kihallgatások során megállapítást nyert, hogy a Cionista Szövetség feloszlása után a szövetséghez tartozó pártfrakciók vezetői megbeszélést tartottak, amelyen elhatározták, hogy a szövetséghez tartozó ifjúsági csoportokat ki kell szöktetni az országból, hogy azok Palesztinába juthassanak. A határozat végrehajtására az egyes frakciók vezetői közül felelősöket jelöltek ki.

A határozat végrehajtásaként megkezdtek az ifjúsági csoportok összeállítását. Az illegális csoport megszervezését és a határon való átjuttatást palesztinai kiküldöttek végezték, akik részben illegálisan tartózkodtak Magyarországon, részben pedig a csoportokkal együtt már elhagyták az országot. Fenti 8 személyt az 1948. évi XLVIII. tc. 48. §-ába ütköző bűntettek elkövetése miatt átadtuk a budapesti Államügyészségnek. (Cselekményük 5 évig terjedhető.)

*

Dénesnek és társainak nagy szerencséjére a kirakatpercek rendezői még gyakorlatlanok voltak, így, hogy Rajkékra fordítható idejük, a cionistákat csak néhány hétig hallgatták ki és állították bíróság elé, a bíróságnak pedig még módja volt az önálló ítéletre. Bár a vádlottak valóban illegálisan juttattak ki csoportokat az országból, a legsúlyosabban elítélt Dénes és Kertész 3-3 évet kapott, és több felmentés is történt. A teljességhez tartozik, hogy Dénes büntetése letöltése után sem szabadult, hanem internálták, és csak 1954 februárjában értek véget megpróbáltatásai. 1959-ben hunyt el Izraelben.

1951: A kitelepítés...

1951. JÚNIUS 17-ÉN 1939-es (!) miniszterelnöki és belügyminiszteri rendeletekre hivatkozó belügyminiszteri közlemény jelent meg a „*volt kizsákmányolók Budapestről való kitelepítéséről*”. Erről a HÉT évtized a hazai zsidóság életében című, összeállítá-sunkban már említett gyűjtemény II. kötetének 127. oldalán a következő olvasható: „...a kitelepítés külföldi becslések szerint 20 ezer zsidót érintett... amely (korábbi egyenlőtlen társadalmi elosztás folytán) a környezet-hez képest alkalmasint nagyobb arány-ban érintette a zsidókat...”

Az Országos Levéltárban a kitelepítésről is található dokumentumok a hitközség iratai között. Az egyik egy hosszú lista, rajta 70 éven felüliek neve, a legidősebb pedig a 92 éves Grünfeld Fülöp, akit a Vörösmarty utcából Sélyére száműztek. Még vaskosabb csomó, a Belügyminisztériumba, rendőrségi vezetőkhoz írt 265 darab mentesítést esdeklő kérvény, amelyeknek másolatait küldték el a hitközséghez. Dr. Sz. K. ügyvéd azt a nyilvánvaló tényt akarja az illetékesekkel megértetni, hogy zsidóként *nem lehetett a nyilasok által alapított politikai társaság és ügyvédi közösség tagja*, amire kitelepítési határozata hivatkozik. Van, aki megírja, hogy 80 éves felesége béna, míg egy másiknak nincs több érve, mint, hogy a házi *békebizottság tagja*. A mai zenei élet egyik kitűnősége is kéri felmentését, mert munkahelyén *DISZ-vezető*, házasságra készül, meg is nevezi jö-vendőbelijét, a hatalom által is elismert művészt...

Nézem elvesztett lakásom ablakait...

BEREND OTTÓ 88 éves, így mesél életéről: Apám gyapjúfelvásárló volt. Érettségi után ebbe kapcsolódtam be én is. Vagyont nem gyűjtöttünk, de polgári jómódban éltünk, legfőbb büszkeségünk az Akadémia utca 7. szám alatti lakásunk volt, igényesen berendezve,

Berend Ottó 1951-ben

drága bútorokkal, értékes szőnyegekkel, festményekkel, kétezer kötetes könyvtárral, ezüstökkel teli vitrinekkel... 1940-től szinte állandóan munkaszolgálatos voltam, míg 1944 végén a deportálás elől meg nem szöktem. Lányom vallásos katolikus pesztonkája először egy apáca kolostorba menekítette családjukat, majd svéd menlevelet szerzett. Életben maradtunk. A lakást kifizetve találtuk, de abba visszaköltözhattünk. Ami kevés értékünk megmaradt, azt a Régi posta utcában 1945 szeptemberében nyitott – kézi-munka- és fonalüzletbe tettük –, attól

Berendné (a kép baloldalon) a Patkós családdal

kezdve éjt nappallá téve dolgoztunk benne a feleségemmel. Évek munkája után ismét gyönyörű lett otthonunk, áruban gazdag az üzletünk...

1950 júniusában megjelent két férfi, közölték, hogy az üzletet államosítják. Zsebemben 34 forinttal gyatam el a

boltot. Otthonunkat is pokollá tették. Társbérlekként egy némbert költöztettek be, aki önkényesen élettársát is magával hozta. Máig sem tudom, hogy véletlenül-e az egybeesés: 1951 júniusának vége felé összevesztünk, mert ismételten bemocskolták a közös helyiségeket, és néhány napra rá, ismét két idegen jelent meg nálunk, hogy 24 óra múlva, július elsején Berend Ottó filmkereskedőnek (!), feleségének, kislányának, apjának, anyósának el kell hagyniuk Budapestet. A Mátra peremére, Gyöngyössolymos-ra vittek minket, a „kulák” Patkós Jánosékhoz. A hatóság egy konyhát utalt ki számunkra, a befogadásunkra kényszerítettek önként hozzáadták egyik szobájukat. Patkósékkal a mai napig tart barátságunk...

Bár nem voltunk életveszélyben, mint 1944-ben, de reménytelennek láttuk a helyzetet. A háború alatt bízhattunk a fasizmus összeomlásában, míg 1951-ben a diktatúra szilárdnak tűnt. A Gyöngyös-Mátra kisvasútnál lettem előbb állomástábla-festő, majd pénzügyi számfejtő, feleségem pedig krampácsoló. Lelkiismeretesen látogatott bennünket lányom „pótmamája”, majd 1944-hez hasonlóan tevékenykedni kezdett: Évát örökbe fogadta, így magával vihette Pestre, iskoláztathatta...

1953. július 31-én, 27 nappal Nagy Imre kormányának megalakulása után elhagyhattuk a falut. A fővárosba még nem térhettünk vissza, ezért Érden béreltünk egy kalyibát. Majd amikor megszűnt minden korlát, felkerestük egykori lakásunkat. Volt társbérlelőinknek híre-hamva sem maradt, azonban három család osztozkodott volt otthonunkon. Nekünk csak egy Dohány utcai albérlet jutott. 1956 novemberében mégis visszamentünk az Akadémia utca 7-be. Egy volt párthelyiséget foglaltunk el, amihez később az MSZMP is hozzájárult, a tanács pedig kiutalta számunkra. Azóta a kis lakás ismét otthonunk lett. Jelenleg lányommal, unokámmal lakjuk, nyugalomban élünk. Mégis gyakran nézek volt lakásunk ablakaira, és ilyenkor még mindig könnyes a szemem...

Lejegyezte: Várai Emil

Schmidt Mária

„Ez a per lesz a legek-lege”

Adalékok a torzóban maradt 1952–53-as budapesti zsidóellenes tisztogatásokhoz*

AMOSZKVAI PRAVDA 1953. január 13-i közleménye utáni napon a Szabad Nép is hírül adta, hogy „cionista orvosgyilkosok csoportját” leplezték le a szovjet állambiztonsági szervek. A név szerint is felsorolt „cionista orvosok” annak a „nemzetközi zsidó burzsoánacionalista szervezetnek, a Jointnak, a szolgálatában álltak, melyet az amerikai hírszerző szervezetek hoztak létre” – írták a lapok.

A közlemény jelezte, hogy kezdetét vette az a nagy szabású zsidóellenes tisztogatási hullám, melyre évek óta egyre több jel utalt. Amikor pedig február 11-én Szovjetunió izraeli nagykövetségén bomba robbant, Szovjetunió-szerte megindult a zsidó orvosok, mérnökök stb. őrizetbe vétele. A sajtó nagy terjedelemben adott hírt ezeknek a „kártévő-szabotőröknek” a leleplezéséről. A sztálini vezetés, mely 1948 óta folytatta antiszemita kampányát, ezúttal döntő csapást kívánt mérni a „zsidó befolyásra” a párt és állami szervekben, a gazdaságban, kereskedelemben, kultúrában, vagyis az élet minden területén. Míg a csak pár hónappal korábban, Prágában megrendezett Slansky-per cionistaellenes, antiszemita éle a magyar tömegtájékoztató jóvoltából némiképpen háttérbe szorult, addig most széles körű anticionista kampány bontakozott ki. Nyilvánvalóvá vált, hogy ezúttal nálunk is a „gyökértelen, kozmopolita, imperialista-bérenc cionistákat” teszik felelőssé a gazdasági élet zavaraiért, az alacsony életszínvonalért, az ellátási gondokért. A cionistának bélyegzett bűnbakokat áldozzák fel a csődbe jutott rendszer védelmében, hogy a felgyülemlett és robbanással fenyegető elégedetlenséget az antiszemitizmus irányába kanalizálják.

A „zsidó kártya” kijátszására a magyar államvédelmi szervek is megalakulásuk óta készültek. Már 1943 tavaszán elkezdték gyűjteni az anyagot a zsidó közélet ismert vezetői ellen, a Budapesti Zsidó Tanács tagjai ellen, a cionista Mentőbizottság Magyarországon tartózkodó tagjai ellen stb. Politikai megfontolásból azonban közvetlenül a háború befejeződése után csak egyetlen ügyet vittek végig. Bírótság elé állították dr. Berend Béla egykori szigetvári főrabbit, a Zsidó Tanács volt tagját. A széles körű anyaggyűjtés ugyanakkor tovább folytatódott. Az újabb, most már nagyobb szabású leszámolásra 1949 tavaszától készültek. Ahogy Kossa István, a párt akkori legfelsőbb vezető testületének tagja mondta: „sok panasz van a Jointra, egy második Mindszenty-ügy lesz ebből.” A Jointtal való leszámolást menet közben későbbre halasztották. A Mindszenty- és Rajk-per közé ékelve, nagy sietséggel, jelentősebb sajtóvisszhang nélkül rendezték meg

dr. Dénes Béla cionista vezető és társai perét, úgy, hogy a nyomozati anyagokban még szereplő eredeti vádpontokat: kémkedés, hazaárulás, együttműködés az izraeli követséggel, Jointtal, vagyis az amerikai imperializmussal stb. végül ejtették és mindössze a vádlottak által ténylegesen elkövetett tiltott embercsempészésért vonták őket felelősségre. (Dénes peréről bővebb anyag a 26. oldalon közölt cikkünkben.)

A torzóban maradt koncepció

1952 őszén kezdődtek meg annak a nagy, az eddigi tisztogatásokat is felülmúló akciónak az előkészületei, melyről a közvélemény először a pártsajtó fenti, szűkszavú közleményéből értesült. Addigra már tucatjával kerültek le tartóztatásba a tervezett perek vádlottai.

A letartóztatások és a monstre színelőadásokra való felkészülés hónapokon keresztül folyt. A bemutatókra Sztálin 1953. március 5-i halála, illetve az azt követően megváltozott politikai helyzetben már nem került sor. Április folyamán szabadlábra helyezték az orvoscsoport tagjait. A szovjet sajtó nagy terjedelemben foglalkozott a szocialista törvényesség helyreállítása érdekében tett intézkedésekkel és elítélte a nemzeti gyűlölködés szítását. A nyár elején érkezett új szovjet állambiztonsági garnitúra a készülő ügyek egy részét módosított vádpontok szerint folytatta, többek ellen pedig megszüntette az eljárást, így nem lehet pontosan megmondani, hogy a nyár elejéig elkészült nyomozati anyagok közül végül is melyiket fogadta volna el a legfelsőbb pártvezetés, mely koncepció, koncepciók mentén rendeződtek volna el a tervezett főbb, illetve mellékperek, kik, mik és hogyan szerepeltek volna a tervezett kirakatperekben. A nyár elejéig elkészült – és a későbbi megsemmisítést elkerült – forgatókönyvek azt bizonyítják, hogy a nyomozás, vagy nevezzük inkább meseszövéssnek, teljesen a Rajk-, illetve Slansky-perben már jól bevált sémákat követte.

Slanskyból kikényszerített vallomás szerint:

Kb. 1947-ben titkos konferenciát rendeztek, magas rangú amerikai és izraeli funkcionáriusok részvételével. Ott volt az USA elnöke, külügyminisztere és pénzügyminisztere, valamint Ben-Gurion és külügyminisztere. A konferencián megegyeztek abban, hogy a népi demokratikus országok cionista szervezetei lesznek a kommunistaellenes kémkedés és szabotázscselekmények központjai. Cserébe az USA támogatni és segíteni fogja Izraelt.

Vagyis: Az amerikai titkosszolgálatok által beszerzett cionista ügynökök Magyarországon is beférköztek a legmagasabb állami és pártvezetésbe, az Államvédelmi Hatóságba, a gazdasági élet fontos pozícióiba stb. Ezek a cionista ügynökök mielőtt amerikai, illetve izraeli szolgálatba álltak volna, együttműködtek a Gestapóval, illetve a Horthy-rend-

* A szerző azonos című tanulmányának rövidített változata

szer politikai rendőrségével, sokan közülük gazdasági, illetve egyéb köztörvényes bűncselekményeket is elkövettek.

A Jacobson-, illetve Wallenberg-szál

A Rajk- és a Slansky-perben Noel Field, az unitárius segélyszervezet európai igazgatója, az „amerikai szuperkém”, szervezett be mindenkit Magyarországon és a többi testvérországban az amerikai titkosszolgálatokba, és vált a kelet-európai párttisztogatások legfontosabb háttérfigurájává. Fieldre hivatkoztak a perekben és a különböző pártfórumokon, személyesen azonban nem vonultatták fel egyik tárgyaláson sem. A Budapesten tervezett cionista perek mögött is hasonló konstrukció rajzolódott ki. A külföldi szuperkém szerepére két jelöltjük is volt. Az egyik: Israel Gaynor Jacobson, aki 1947–49 között a Joint magyarországi igazgatója volt, és akit az államvédelmi szervek 1949. december 15-én őrizetbe vettek, kihallgattak, majd tizenkét és fél nap elteltével kiutasították az országból. A másik Raoul Wallenberg volt, akit 1945 januárjában a szovjet államvédelmi szervek a Szovjetunióba hurcoltak. További sorsáról a mai napig nem rendelkezünk hitelt érdemlő bizonyítékokkal. Sem Jacobson, sem Wallenberg nem volt 1952 végén, 1953 elején a magyar államvédelmi szervek fogságában. Jacobson esetében azonban a magyar hatóságok jelentős mennyiségű kihallgatási anyaggal rendelkeztek, és feltehetően szovjet kihallgatónak is sikerült nagy számú információhoz jutniuk mentőtevékenységével kapcsolatban. Az is lehet, hogy a svéd Wallenberg a tárgyalás időszakában már nem volt életben. Jacobson pedig az Egyesült Államokban, illetve Franciaországban tartózkodott. Ettől azonban még szerepelhetett volna cionista-imperialista rezidensként a tervezett forogatókönyvekben. A szovjet hírszerzés abból indult ki, hogy a segélyszervezetek valójában fedőszervezetekként működnek. A segélynek álcázott pénzt, illetve egyéb támogatásokat valójában hírszerző szolgálatok ellentételezéseként fizetik ki. Vagyis a segélyezettek döntő többsége beszerzett kém. Miután pedig Jacobson és Wallenberg egyaránt elsősorban zsidókon segített, ezért az általuk beszervezettek is zsidók, vagy ahogy eufemisztikusan mondták: cionisták voltak. Így jött létre tehát a mindent behálózó cionista összeesküvés, melynek szálai az Államvédelmi Hatóságtól a párt- és államvezetésig, illetve az izraeli követségen keresztül az izraelita hitközségig és a cionista mozgalomig nyúltak.

Beismerem – vallotta Jacobson 1949. december 23-án –, hogy a Joint vezetésétől azt az utasítást kaptam, hogy a segélyezett személyeket a legalaposabban faggassam ki Magyarország politikai, gazdasági és katonai titkairól. Ezeket az adatokat, amiket a támogatottak kikerdezőkor nyertünk, jelentésekben dolgoztuk fel és külföldre juttattuk. Beismerem, hogy ezzel a Jointot – annak magyarországi vezetőjeként – hírszerzésre használtam fel. Mellesleg a hírszerzés és kémkedés volt mindig és az jelenleg is a Joint fő feladata... A kelet-európai Joint-szervezetek teljes egészében a washingtoni kormányzat utasításait hajtják végre és együtt dolgoznak az amerikai hírszerző szervekkel... Dr. Schwartz, a Joint európai igazgatója küldte a dr. Szőnyi Tibor vezette csoportot, az OSS utasítására, Jugoszlávián keresztül Magyarországra, hogy ott aztán az amerikaiak számára kémkedjen... Megál-

*lapítható, hogy minden olyan ország, amelyik amerikai segítséget vesz igénybe, szélesre tárja kapuit az amerikai titkosságoknak előtt.**

Hogy ki lett volna a még csak alig körvonalazódott perek „rajkja”, az 1953 tavaszáig még nem dőlt el. A legmagasabb rangú letartóztatott pártfunkcionárius Szirmai István volt. Kérdéses, hogy a tisztogatások megálltak volna ezen a szinten. Vajon a pártvezetés csúcspozícióit betöltő zsidó származású funkcionáriusok mindegyikét megóvta volna ezúttal is moszkovita volta? Ennek ellentmond Vas Zoltán hirtelen kegyvesztettsége és a kihallgatási anyagok személyére gyűjtött adatai. Szóba jöhetett még az ugyancsak háttérbe szorított és alacsonyabb beosztásba helyezett Kovács István, az MDP volt budapesti első titkára, akit hosszú hetekig nyíltan követek, minden lépését, minden mozdulatát figyelték, fivérért letartóztatták. A lehetséges célpontok közé tartozhatott Mező Imre is. Döntés azonban nem született arról, hogy kit, illetve kiket „sikerült” a cionistáknak a legfelsőbb vezetésből beszervezniük. A konstruált vádból azonban az biztos volt, hogy

„az az összeesküvő banda, amelyik az Államvédelmi Hatóságba, az Izraelita Hitközségbe és a gazdasági élet fontos területeire épült be, utasításait az izraeli követségtől, illetve a nemzetközi zsidó szervezetek, mindenekelőtt a Joint, illetve a Zsidó Világkongresszus magyarországi irodáiban dolgozó ügynököktől kapta. Természetesen ügynöki feladatokat láttak el a már 1949-ben betiltott magyarországi cionista mozgalom tagjai, volt vezetői is. Cionista orvosok egy csoportja állt készen, hogy az összeesküvés útjában álló párt, illetve állami vezetőket eltegyék láb alól.”

Az akció

1953. január 3-án este hét órakor a Magyar Dolgozók Pártjának főtitkára, Rákosi Mátyás, személyesen, lakásán vetette őrizetbe Péter Gábor államvédelmi altábornagyot. Megbilincselte és három napig villája óvóhelyén őriztette. Ezt követően heteken keresztül egymás után buktak le az Államvédelmi Hatóság zsidó származású tisztjei. Pedig Péter Gábor és beosztottjai már javában dolgoztak a cionista kém-banda felgöngyölítésén. Péter Gábor letartóztatásakor többek között az alábbi anyagokat találták meg páncélszekrényében:

Összefoglaló jelentés az orvosprofesszorokról (dr. Bíró László, dr. Rusznyák István, dr. Nagy Gyula, dr. Bányai Géza).

Feljegyzés: Noel Field ügyéről.

Feljegyzés a brünni csoportról.

Feljegyzés a Magyar Cionista Szövetségről.

Feljegyzés a Slansky-perrel kapcsolatban.

A Slansky-per magyar vonatkozásai.

Feljegyzés a cionista embercsempészetéről.

Feljegyzés dr. Benedek Lászlóról.

Az Államvédelmi Hatóság 30-35 nyomozója, akiket a cionista összeesküvők leleplezésére szemeltek ki, január 6-án kapták meg eligazításukat Péter Gábor szobájában Gerő Ernőtől, Farkas Mihálytól és Vég Bélától. Megtudták, hogy

* Az idézeteket l.: BM Történelmi Irattár. Israel. G. Jacobson, Péter Gábor és társai, Stöckler Lajos és társai anyagok

a Péter-bandát is, akárcsak a Rajkét, Rákosi Mátyás személyesen leplezte le. Az eligazítás szerint a nyomozást a következő négy fő csomópont mentén kell lefolytatniuk: a jugoszláv vonal, az amerikai kémvonal, a horthysta rendőrségi vonal és a cionista vonal figyelembevételével.

Íme egy példa arra, hogyan is hasznosították a fenti irányelveket a gyakorlatban pl. dr. Bálint István, államvédelmi ezredes, a Zsidó Kórház volt orvosa, az Államvédelmi Hatóság főorvosa, Péter Gábor egyik legfőbb bizalmasa esetében. A jegyzőkönyvek szerint, amit az ismert ÁVH-s módszerekkel kényszerítették ki belőle, Bálint dr. beismerte, hogy 1932-ben a horthysta politikai rendőrség beszervezte. Besúgó tevékenységet folytatott, lebuktatta pl. dr. Justus Pált is. 1944-ben a nyilas uralom alatt dr. Bálintot beszervezte Langelet Waldemar, a Svéd Vöröskereszt alkalmazottja. Feladatul azt kapta, hogy a háború után kémkedjen az amerikaiak részére. Bálint dr. ebbe beleegyezett, majd Waldemarra hivatkozva beszervezte dr. Benedek Lászlót, a Zsidó Kórház főorvosát, a hitközség és a magyarországi Joint egyik vezetőjét, Vas Zoltán rokonát, aki legkeményebben képviselte a kommunista vonalat a zsidó közéletben. Bálint volt az összekötő az általa ugyancsak beszervezett Péter Gábor, illetve dr. Benedek között. Ő továbbította jelentéseiket I. G. Jacobsonnak, illetve dr. Schwartznak, a Joint európai igazgatójának. Ezt a kémtevékenységüket 1945 és 1953 között megszakítás nélkül folytatták. 1947-ben a dr. Bálint-Péter Gábor-dr. Benedek vonalhoz Péter Gábor hozzákapcsolta dr. Décsi Gyulát volt államvédelmi ezredest, későbbi igazságügy-minisztert. Décsi, a maga részéről beszervezte dr. Timár István államvédelmi ezredest, a vizsgálati osztály egykori vezetőjét, szintén az Igazságügyminisztérium felelős munkatársát. Ezenkívül dr. Bálint számláját többrendbeli emberölés is terhelte. Szándékosan rosszul kezelt felelős elvtársakat. Az Államvédelmi Hatóság Korvin Ottó Kórházában több cionista, ellenséges beállítottságú személyt helyezett el felelős funkcióba. Támogatott cionistákat nyugatra szökésükben. Rendszeresen részt vett egy cionista-trockista orvoscsoporthoz, akik havonta egymás lakásaiban találkoztak.

Vagy egy másik őrizetes, Csapó Andor államvédelmi alezredes, az ÁVH „pénzügyminisztere” esetében:

Beismertem, hogy át akartam venni a hatalmat a cionisták részére. Eltávolítani a vezetőket. A kapitalizmust visszaállítani és egy kém rabbiközpontra felállítani...

Ebbe a vonulatba illeszkedett a mintegy 80-90 letartóztatott, akik között ott voltak a magyar zsidó közösség vezetői is. Stöckler Lajos a hitközség, illetve a MIOK elnöke, a már említett dr. Benedek László, Domonkos Miksa, a hitközség volt főtitkára, Csengeri Leo, a debreceni hitközség elnöke stb. Stöckler úgy is a fent idézettekhez hasonlóan indult:

Osztályidegen: csipkegyáros. Endre László nevezte ki a Zsidó Tanács tagjának. A Zsidó Tanács tagjaként alárendelte a zsidó érdekeket a németekének, a szegény zsidók érdekeit a gazdagokénak, 1947 óta szoros kapcsolatot tartott fenn a cionistákkal. Tudott az illegális kivándorlásokról. Kapcsolatot tartott fenn a Zsidó Világkongresszus magyarországi irodájának munkatársával, pl. dr. Benocshofsky Ilonával. Szociáldemokrata irányultságú. Kapcsolatban állt az amerikai hírszerző szervezettel, a

Osztályharcos vizsgálati terv

Az itt közölt fotómásolat az Államvédelmi Hatóság egyik vizsgálati tervének részletéről készült, amely azt akarta bizonyítani, hogy 1944-ben a gazdagokból álló Zsidó Tanács okozta a szegény zsidóság szenvedéseit és pusztulását. A lefogott zsidó vezetők közül azt is ki akarták kényszeríteni (lásd IV. vizsgálati cél), hogy ők gyilkolják meg Raoul Wallenberget.

Az iraton olvasható „Reh” megjegyzés és a számozás Nagy államvédelmi századostól származik.

"SZIGORUAN TITKOS!"

Tárgy: Zsidó Tanács népellenes tevékenységének csoportos vizsgálati terve.

V i z s g á l a t i t e r v .

Budapest, 1953. május 26.

1944. március 19.-én a németek bevonulása alkalmával feloszlatták az összes zsidó hitközségeket és helyébe megalakították az u.n. Zsidó Tanácsot, melynek feladata volt, hogy a németek utasítására féken tartsa a zsidó tömegeket, hogy azokat zavartalanul kirabolhassák, deportálják és megsemmisítsék. A Zsidó Tanács, amelynek tagjai főként elemek voltak a németek utasításait maradéktalanul végrehajtották.

Az elkövetett bűncselekmények alapos gyanuja miatt őrizetünkben van:

- 1./ S-t-ü-e-k-l-e-r-Lajos ^{Reh}
- 2./ D o m o n k o s Miksa ²
- 3./ D r . J ó s s e f András /Fisch Adolf ³
- 4./ O-s-e-n-g-e-r-i-Léó ^{Reh}

Bevezettek ellenséges tevékenységének ellenőrzésére bizonysításra az alábbi feladatok végrehajtása vált szükségessé:

I.

AN őrizeteseeknek a Zsidó Tanácsba való bejutásának tisztázása.

Az őrizetünkben lévő személyek vallomást tettek arról, hogy a Zsidó Tanácsba való bekerülésük után kiszolgáltatták a németeknek, nyilasoknak a szegény zsidóságot.

A gettóitánál kivételezéseket tettek. A szegény zsidókat kis helyre tömörítették össze, embertelen életkörülmények között éltek, még a gazdag zsidóknak kényelmes szállást biztosították. A gettó megalakítása után besúgó hálózatot építettek ki. A besúgó hálózat jelentette azokat a személyeket, akik szembeszálltak a Zsidó Tanács népellenes tevékenységével. A bejelentett zsidókat kiadták a németeknek munkára és ezek közül sokan elpusztultak. Nőket szolgáltatottak ki a nyilasoknak, akik azokat megbeestelenítették. A kiadott utasításokat a rendelkezéseken túlmenően hajtották végre, a szegény zsidóság rovására.

Határidő: május 28.

II.

A szegény zsidóság ellen elkövetett népellenes cselekmények.

III.

A Zsidó Tanács ellenséges tevékenységének leleplezése a felszabadulás után.

Határidő: június 15.

IV.

R a o u l Wallenberg meggyilkolása. ⁴

A politikai gyilkossággal kapcsolatban külön vizsgálati tervet készítünk, melynek alapján folytatjuk le a vizsgálatot.

Készült: 5 pl.-ban.
Ütész: 6 lap.
Gépelte: T.J.-nő. Á.V.Ürm.

Nagy dr. ny ¹⁰

Jointtal és Jacobsonnal is, akit bizalmas párthatározatokról is informált.

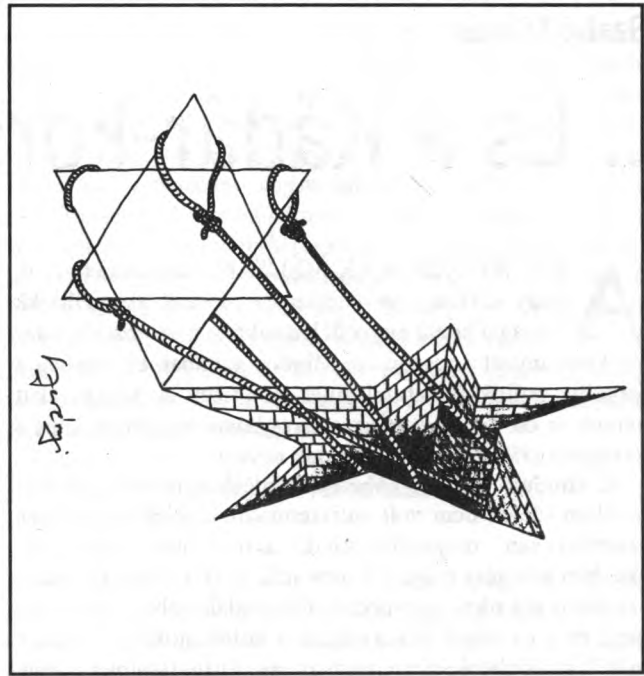
Igaz és hazug

A meseszöveg Sztálin halála után megszakadt. A cionistázás befejeződött, sőt az amerikai és egyéb kémvonal sem bonyolódott tovább. A kishalak közül sokan kijöhettek. A bent-tartottak számára új vádpontokat fogalmaztak. Az újabb és újabb koncepciók jól nyomon követhetőek a volt államvédelmisták elleni eljárásokban. Mint állították, Péter Gábor és bandája 1953 januárja és májusa között egy olyan trockista-cionista kémszervezetben tömörült, melynek szárait és izraeli és amerikai hírszerzőszervezetek, illetve különböző zsidó szervezetek mozgatták. Ezt követően a nyomozati anyagok kiderítették, hogy Péter Gábor és a vele együtt őrizetbe vett államvédelmisták közönséges tolvajok, akik útlevelekkel üzérkedtek, sikkasztottak, jelentős mértékben megkárosították a népvagyont. Ez utóbbi vád természetesen igaz volt. A politikai rendőrségnek, illetve államvédelmi osztálynak nevezett szervezet, a Magyar Kommunista Párt vezetői tisztségviselőivel, illetve a gazdasági rendőrséggel együttműködve 1945-től kezdődően útleveleket állítottak ki azoknak a pénzes, lehetőleg nagy pénzű embereknek, illetve családjaiknak, akik ezért hajlandók voltak jelentős összegeket áldozni. A legtöbb esetben a politikai rendőrség felhajtói, Reiter Sándor és Szamosi László, kinézték a kommunista párt gazdasági osztálya számára azokat az értékes ingatlanokat, melyeknek a fejében tulajdonosaik útlevelet, útleveleket kaptak. Az ilyen és ehhez hasonló üzletek hosszú éveken keresztül folytatódtak. (A vádirat szerint csak 1952–53-ban mintegy 8 millió Ft-tal nem tudtak elszámolni.)

1953 őszén az anyagi természetű bűncselekmények némileg háttérbe szorultak. Kiderült ugyanis, hogy Péter Gábor és bandája felelős az Államvédelmi Hatóságon belül történt összes törvénytelenységért. Ők találták ki és csinálták a Rajk-pert is, kínoztatták és gyilkoltatták meg az ún. munkásmozgalmi ügyek áldozatait. Megtévesztették és félrevezették a párt vezetőit. A Nagy Imre vezetésével új útra lépett politikai irányzatnak és a párt vezetését változatlanul kézben tartó négyesfogatnak egyaránt jól jött az ávéház bűnbanda, Péter Gábor és társainak meghurcolása.

A zsidó vezetők ügyének alakulása

A zsidó közösség vezetőinek ügye is érdekesen módosult. Az eredeti vádpontok a tavasz végére eltűntek. Így az izraeli követség számára végzett kémtevékenység, a cionista aknamunka stb. Raoul Wallenberggel kapcsolatban azonban az ügyükön dolgozó kihallgatók új feladatot kaptak. Piros Lászlótól, a hatóság vezetőjétől. Piros elmondta, hogy a szovjet elvtársak a német hadifoglyok tömeges hazaengedésére készülnek és a svédeknek is válaszolni kívánnak a Wallenberg eltűnésével kapcsolatos kérdéseikre. A legmegfelelőbb válasz az lenne, ha tanúkkal bizonyítanák, hogy Wallenberg még Magyarország területén elhalálozott. A ka-

pott utasításnak megfelelően meg is indult a nyomozás, méghozzá két irányban. Az egyik nyomozócsoport sorra kereste fel a Pozsonyi úti és környéki lakásokat és érdeklődött Wallenberg eltűnéséről. Munkájuk során egybehangzó valóságokat gyűjtöttek arról, hogy Wallenberg 1945. január egyik napján egy orosz százados kíséretében beült egy amerikai dzsipbe, amit német berepülő bombázók támadása során telitalálat ért. A zsidó közélet vezetőinek kihallgatásával foglalkozó nyomozók pedig kitalálták, legegyszerűbb, ha Wallenberg meggyilkolását elismertetik a zsidó vezetőkkel. Ezzel a zseniális húzással megmagyarázzák Wallenberg eltűnését, és tálcán kínálják gyilkosait is a közvéleménynek. Egyben napnál világosabban bebizonyítják azt is, hogy a zsidók nem érdemelnek könyörületet, hiszen jötevőjükkal, Wallenberggel is a legalávalóbb módon végeztek, épp az izraelita hitközség pincéjében. Az is lehet, hogy a Wallenberg-gyilkosság elismertetése azokkal a zsidó vezetőkkel, akik személyesen is hálára kötelezettek voltak irányában, elsősorban azt a pszichológiai célt szolgálta, hogy megértessék a lefogottakkal: mindegy, milyen abszurd ötlettel áll is elő a hatóság, nincs más választásuk, minthogy aláírják, amit eléjük tesznek.

Aztán ezeket a jegyzőkönyveket is félretették. Stöcklert, Benedeket és társait kisebb mulasztásokért elítélték. Domonkost halálos betegen, szeptemberben kiengedték. A többi szálat is gyorsan elvartták. Ide tartoztak még a cionista embercsempészek, a tiltott határátlépők, az illegális cionista szervezkedés miatt lefogottak, akik az izraeli követségben, a Jointba, a hitközségbe és az ÁVH-ba beépített ügynökeinek segítségével próbáltak meg Nyugatra jutni, illetve juttatni másokat. Természetesen az eredeti elgondolások szerint egyben kémek és diverzánsok is voltak. Ehhez képest aránylag kis börtönbüntetésekre ítélték őket.

A cionistákkal, értsd: zsidókkal ezúttal nem számolt le Magyarországon a párt. A cionista azonban a rendszer fennmaradásának végórájáig egyfajta szitokszó maradt.

Szabó Miklós

...És a Kádár-korszak?

A KÁDÁR-KORSZAK MÉLTÁN dicsekedhet azzal, hogy a Hruscsov–Brezsnyev időszak szovjetblokk országai közül egyedül hazánkban nem volt a hivatalos kormányzat antiszemita. Minden azonban elsősorban a formális politikai élet felszínét jelentette. A felszín alatt nálunk is ott lappangott az a társadalmi probléma, amit a térségben *zsidókérdésnek* szoktak nevezni.

A kiinduló helyzet ebben a kérdésben is 1956. A forradalom idején nem volt antiszemizmus. Néhány esetben szórványosan megnyilvánultak antiszemita jelenségek, azonban az egész helyzetet nem jellemezték. Nem csupán a szeriós politikai szervezetek állásfoglalásaiban nem jelent meg, de a gyűlések jelszavaiban, a falfeliratokban – tehát a politikai indulatok elementáris megnyilvánulásaiban – sem. Sokan azt feltételezik, hogy ez a politikai óvatosság megnyilvánulása volt. A felkelést megjelenítő erők győzelmük előtt nem merték megmutatni valódi érzelmeiket és szándékaikat. Valószínűtlen, hogy a nehezen artikulálható indulat megfékezhető lett volna tudatos óvatossággal, ha elemi erővel jelen van az érzelmeiben. A forradalmat leverő hatalom a felkelést fasiszta zendülésnek próbálta volna beállítani, így antiszemita kilengéseket is keresett. Egyetlen esetet sikerült bizonyítani. A miskolci rendőrkapitányság épületéből a leadott sortűz megtorlásaként a tüntetők lincseltek. Egy odatévedt kereskedelmi utazó felháborodott a vérengzésen, s amiatt *őt is meglincselték*. A kádárista Fehér könyvek azt állították, hogy a lincselés oka az áldozat zsidó származása volt.

Szelektált párt- és államapparátus

A berendezkedő Kádár-rendszer az 1956-os utóvédharc felszámolásakor diszkrétan felhasználni próbálta az antiszemita indulatokat. A pártellenzék író- és újságírótáborából a kulcsfigurák közül a zsidó származásúak ellen indítottak látványos politikai pereket. Az első forradalmi lap, az *Igazság* zsidó származású főszerkesztője, *Gáli József* volt *Obersovszky Gyulával* az első, akit az értelmiségi ellenállók közül vád alá helyeztek. Az *Igazság* a forradalom első szakaszán, még október 28-a előtt – ekkor kötött a Nagy Imre-kormány fegyverszünetet a felkelőkkel – illegális lapként jelent meg, s szolidáris volt a fegyveres forradalommal. A fegyverszünet után mintegy a Nagy Imre-kormány szócsöve lett, benne jelentek meg az állásfoglalások a lincselés ellen. Gáli és *Obersovszky* 1956 november 4-e után is folytatta az ellenállást. Ekkor *Élünk* címen jelentettek meg illegális kiadványt és megszervezték 1956. december 4-én a nőtüntetést. A két értelmiségi perével a rendszer kiterjesztette a harcot a fegyveres felkelőkön túl a demokratikus, sőt pártellenzéki kommunista értelmiségre is. Gáli és *Obersovszky* alig

kerülték el az akasztófát. Az első nagyjelentőségű politikai per, amelyet ellenzéki írók ellen rendeztek, *Déry Tibor és Háy Gyula* pere volt. Ebben az esetben érzékelhető volt, hogy az íróellenzék élvonalbeli tagjai közül elsősorban a zsidó származásúakat helyezték előtérbe, hogy kihasználják az értelmiség köreiből előforduló antiszemita indulatokat. A népi írókat a perek szervezésénél érzékelhetően kímélték. *Illyés Gyulát* nem vonták felelősségre az „*Egy mondat a zsarnokságról*” című versnek az *Irodalmi Újság* forradalmi számában történt közléséért, noha ennek a műnek, amely talán a magyar költészet legnagyobb politikai verse, mozgósító hatása sok egyéb ellenzéki megnyilvánulással felért. November 4-e után az írószövetségnek a forradalom mellett hitet tevő „*Gond és hitvallás*” című kiáltványát Tamási Áron szövegezte. A kiváló népi írókat nem állították bíróság elé. Diákokat, akik a kiáltványt röplap formában terjesztették, igen.

Kivehető volt, hogy a rendszer a népiekkel való ellentétet átmenetinek tekinti, és későbbi partnerként vagy szövetségesként kezeli őket. Bíróság elé került a zsidó *Zelk Zoltán*, akinek sem az értelmiségi pártellenzék működésében, sem a forradalom idején, sem az utóvédharcban nem volt olyan élvonalbeli szerepe, mint az említett népi íróknak. A propaganda hatalmas tüzet zúdított a külföldre menekült írók közül is a zsidó származású *Méray Tiborra és Aczél Tamásra*. Érzékelhető volt a törekvés, hogy az értelmiségi pártellenzék tipikus alakjának ne a forradalom oldalára állt népi írókat és és népi káder munkás szocreál költőket állítsák be, hanem azt sugallják, hogy a pártellenzék elsősorban a kommunistává lett zsidó intellektuel típus jellemzi. A sugalmazás szerint az ő gyökértelenségük, népidegen voltak, minden szervezett hatalommal szembe forduló, minden működőképes rendet bomlasztó „örök ellenzéki” destruktivitásuk hozta létre 1953–1956 között a pártellenzék, amely azután az ellenforradalomhoz is csatlakozott.

Pártellenzék

Az értelmiségi pártellenzék elleni harc antiszemita dimenziója rendkívül óvatos áthallásokban volt csak érzékelhető. Az antiszemizmus újraéledése még ennél is rejtettebb folyamat volt. Csak a kortárs emlékezik egykori szóbeszédre, amelyből rekonstruálni tudja. Az 1956 utáni berendezkedés fokozottan igyekezett támaszkodni a rendszerhez hű maradt funkcionáriusok munkás és paraszt származású részének népi káder öntudatára. A „nagy káderezés”, ahogy funkcionárius körökben a forradalmat emlegették, azt látszott mutatni, hogy a népi káderek kevésbé voltak fogékonyak a pártellenzékiségre, mint a zsidó származású kommunisták. Az 1957-ben kulminált, a Tanácsköztársaság kerek évfor-

dulójához is kapcsolódó „proli-dikis” megtorlási újproletárdiktatúrás leszámolási kurzusnak a népi káder fetiszizálásban volt bizonyos antiszemita jellege. A felszínen nem mutatkozott, de a szóbeszédben igen. Ami a Rákosi-rendszer idején elsorvadásnak indult, az 1957–1960 között újra megjelent. 1956 előtt a rendszer ellenfelei számára mellékes volt, hogy a funkcionárius zsidó-e avagy népi káder, s nem tettek különbséget a népi káder javára, 1956 után ez a szempont megjelent. Penetráns vonalások megítélésénél a beszélgetésekben megjelent az a szempont, hogy X káder kommunista ugyan, de *mégsem zsidó, hanem derék népi káder*. A népi káderek között a zsidó származású funkcionáriusokról az a beállítás alakult ki, hogy ez a kispolgári származású elem kihasználta, hogy elszenvedett üldözése folytán megbízható a Rákosi-rendszer számára abban az időszakban, amikor annak fő ellenfele, az antiszemita „keresztény középosztály”, 1948 és 1953 között elfoglalta a vezető pozíciókat. 1953-ban viszont ők csatlakoztak Nagy Imre jobboldali-opportunista vonalához, és aktív szerepet játszottak az 1956-ot előkészítő pártellenzék létrehozásában. A funkcionáriusok népi káder rétege számára az „ellenforradalom” leverését olyan megerősödött proletárdiktatúrának kell következnie, amely *kiiktatja ezt a kispolgári elemet*; erélyesebb és elvileg szilárdabb diktatúrát állít szembe a demokratikus érzelmű értelmiséggel.

Rákosiék is problematikusnak tartották a zsidó származású funkcionáriusok magas arányát, és az első Nagy Imre-kormányt követő legfelső vezető garnitúra kiválasztásánál gondoskodtak arról, hogy népi származású, nem zsidó eredetű legfelső vezetők vegyék át majdan örökségüket. 1956 után a népi káder elem a korábbi legfelsőbb szintű szelektációból is azt gondolhatta, hogy a zsidó származású funkcionáriusok előtérbe kerülésének átmeneti időszaka után *ő korszakuk következik*. A Kádár-vezetés gyakorlata folytatta ezt a Rákosiék által megkezdett átren-

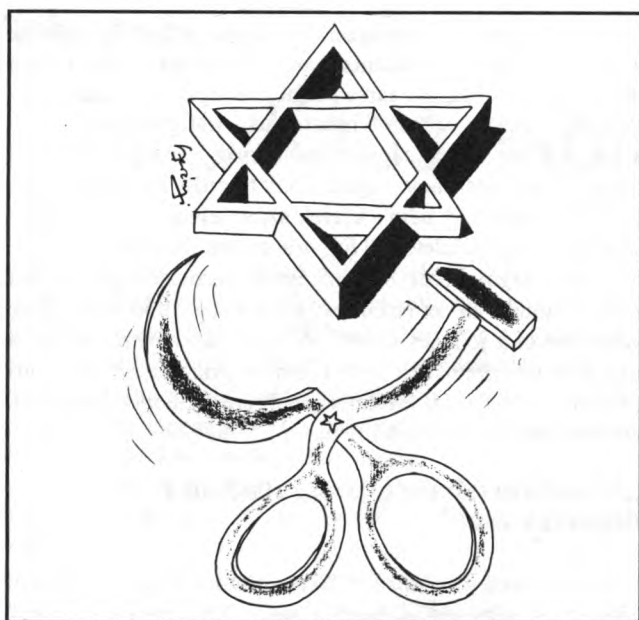
dezést. A zsidó származású értelmiségieket igyekeztek kiszzelektálni a párt és államapparátus felső szintjéről. Ebben nem csupán a magyar társadalom bizonyos rétegeinek antiszemitizmusára voltak tekintettel, hanem figyelembe vették a káderek egységes népi származásukból politikai előnyt húzni akaró részének egyre inkább erősödő antiszemita beállítottságát is. A népi káderek szinte elementáris értelmiséggellenessége kezdetektől fogva antiszemita színezettel bírt, hiszen a mozgalom régi értelmiségből származó tagjai jórészt zsidók voltak. Ez az értelmiséggellenesség 1956 után egyre antiszemitább jelleget kapott. A népi káder elem átvette a népi írók mozgalmának 1945 előtti programját, amely az úri és a zsidó származású értelmiség helyére, új, népi származású értelmiséget kívánt kialakítani.

„A zsidó értelmiség javíthatatlanul demokratikus”

A népi káderek szemében 1956 azt mutatta meg, hogy a régi értelmiség nem olvad bele a népi demokráciába, annak számára végérvényesen adaptálhatatlan elem. 1956 után számukra nem a volt úri-„keresztény” középosztály mutatkozott a szocializmus viszonyai közé beilleszkedni nem tudó tényezőnek, hanem az értelmiség zsidó származású része. Az úri-„keresztény” elem esetében érzékelték, hogy ezek a csoportok igyekeztek kihasználni azt a lehetőséget, hogy a vörös rendszer elszigetelődött a néptömegektől arra, hogy maguk kilépjenek abból a kiszorított helyzetből, ahova 1945 után kerültek, és bebocsátást nyerjenek a szocialista alkotmány sáncaiba. A régi középosztály számos tagja lépett be 1957-ben a pártba, kihasználva azt, hogy a rendszer most reájuk is igényt tartott. Az új öntudatra ébredt népi káderek elsősorban nem az „osztályidegen” régi keresztény értelmiségben láttak riválist, hanem a zsidó származású funkcionárius értelmiségiekben. Azt a következtetést vonták le,

Angyal István pere. A képen Angyal István, Eörsi István, Szabó Béla, Molnár Szabó Sándor és dr. Káldor Vera vádlottak az 1957. május 6-i tárgyaláson

tiszemítizmusnak olyasféle nyilvános felbukkanása, mint a hatvanas években *Sós Zoltán* költőnek, egy belügyi státusban működő poétának, aki a rendőrséget reklámozta olyan rigmussal, mely szerint „Barna úr sosem volt vörös”. A verszet ravasz is, mivel a szerző, ha felelősségre vonják, azt mondhatja, hogy nem arra célzott, hogy Barna úr Braunból magyarosított, hanem az SA barna ingére. A népi káderség lazán érintkezett a népi frók népiségével.

Antiszemitizmus az anticionizmus leple alatt

A funkcionárius antiszemítizmus mélységét és szélességét nehéz megbecsülnünk. Valószínű, hogy a „történelmi antiszemítizmus” nem tudott volna három évtizedet túlélni. Az antiszemítizmusnak 1989 utáni döbbenetes mértékű reneszánsza valószínűleg inkább a folyamatosan létezett felszín alatti funkcionárius antiszemítizmus eredménye, mint az 1945 előtti antiszemítizmus újraéledése.

A Kádár-rendszerben ahogy nem volt hivatalos nacionalizmus, úgy nem volt hivatalos antiszemítizmus sem. A Kádár-vezetésben első vonalban foglaltak helyet zsidó származású vezetők. Ez a hetvenes évekre szinte *egyedülálló jelenség volt a szovjet tömbben*, s úgy tudni, hogy a szovjet és a nacionalista országok egyes vezetői kifogásolták is. 1967-ben az izraeli háború következményeként megjelent a szovjet tömb ideológiájában az anticionizmus. A Szovjetunió közelkeleti politikájában egyre nagyobb mértékben támaszkodott a palesztin mozgalomra, Izrael, az egyetlen egyértelműen nyugati orientációjú közelkeleti ország ellenséggé vált. Az „anticionizmus” egyben leplezte és mintegy igazolta azt a korábban is meglévő belpolitikai indíttatású antiszemítizmust, ami a szovjet és lengyel hivatalos politikát jellemezte. Ezeknek az országoknak vezetési rendszerstabilizáló tényezőként igyekeztek felhasználni a társadalom bizonyos csoportjainak antiszemítizmusát. A káder-politikában a szelekció lényegében *hideg numerus claususnak tekinthető*. 1967-ben Magyarország is megszakította a diplomáciai kapcsolatot Izraellel, de cionizmus-ellenes kampány nem indult. A hetvenes években rebesgették, hogy egy Ivanov nevű (gyanúsán tucatnév!) budapesti szovjet kultúratisztásé kapcsolatot épített ki nemzeti érzelmű magyar frókkal és anticionista kampányba akarta őket beugratni. A Kádár-vezetés – a fáma szerint – persona non gratának nyilvánította és visszahívatta az attasét. Ekkor tájt megjelent a Népszava vasárnapi mellékletében egy furcsa frás, amely a cinizmust ostromozta, s amelyről azt állították, hogy eredetileg a cionizmus ellen íródott, és a cenzorok egyszerűen az „O” kihúzásával alakították át a szöveget. A Kádár-rendszer a funkcionárius antiszemítizmust sem engedte ki a magánbeszélgetések szférájából. Az antiszemítizmus áthallásos formában sem nyilvánulhatott meg. Tilos volt a zsidózás, de nem eshetett szó arról sem, hogy van antiszemítizmus.

A mellékletet szerkesztette és a dokumentumokat válogatta Várai Emil

hogy a zsidó értelmiség javíthatatlanul demokratikus, és a szocializmusból kiábrándult.

A funkcionárius apparátus népi káder része elégedetlen volt. Nem tartották elegendő mértékűnek a leszámolást, ellenézték az amnesztiát és még inkább az utána következő megbékélési politikát, amely igyekezett visszaintegrálni az értelmiségi ötvenhatosokat a társadalom konszolidált életébe. Ebben veszélyeztetve látta bizonyos privilégiumokat, amelyekhez az 1956-ot követő megtorlások idején jutottak, amikor a restaurálódó rendszernek szinte egyetlen támaszát jelentették. Elsősorban *a reaktivált zsidókra voltak féltékenyek*. Bennük látták megszemélyesülni az ötvenhatos értelmiséget. Az amnesztia és a megbékélés után attól tartottak, hogy politikai érdemükért kapott vezető pozícióik veszélybe kerülnek. Helyükre rövidesen visszakerülnek a visszafogadott alkalmasabbak. A rendszert nem kérdőjelezheték meg, nem léphettek fel vele szemben sztalinisták ellenzéként, egyetlen lehetőségként a riválisok származása ellen emeltek kifogást. Különösen elleneztek, hogy Kádár a régi értelmiség megnyerésére megszüntette az egyetemi felvételnél a származási kategóriát. Ez „a népiek” privilegizált helyzetük további gyengítését jelentette. Ezt is hajlamosak voltak a *zsidó értelmiségnek tett engedményként elkönyvelni*. A rendszer felpuhulása, „gulyáskommunizmussá”, „legvidámabb barakká” alakulása számukra a folyamatos privilégiumvesztést jelentette. A népi káder értelmiség volt a bázisa a Kádár-rendszer idején azoknak a frakciónak, amelyek a rendszert keményebb diktatúrává igyekeztek volna átalakítani: a hetvenes években a *Komócsin Zoltán* körül kialakult csoport, a nyolcvanas években *Grósz Károly* és *Berecz János* tábora. A nyolcvanas évek második felében a népi káder rétegre támaszkodó Pozsgay-irányzat, a Kádár-rendszernél puhább diktatura létrehozására törekedett. *A népi káder értelmiség körében az egész korszakban jelen volt az antiszemítizmus*. A Kádár-vezetés nem tűrte ennek a nyilvánosság előtti megjelenését, mint ahogy semmiféle politikai álláspont nyilvános hirdetését sem. Ritka volt a káder-an-

Nézz vissza haraggal?

1895. április 19.

Istentisztelet utcán és udvaron

Az út az új templomhoz egy iskolán keresztül vezet, melyre még csak a telek és az építési terv van meg. A program tudvalevőleg ez: A pesti izraelita hitközség fölépíti elébb 3-eemeletes iskoláját a Kertész és Wesselényi utcák sarkán, s majd, ha ezzel elkészül (a mileneum évében fölavatják), hozzá lát az új, milliós, lipótvárosi templom építéséhez. Ebben a templomban a legjobb esetben 1900-ban tarthatják meg az első istentiszteletet – de mit csináljanak a hívek addig? A zsidók száma a fővárosban, különösen a vidékről való beköltözködés által, évről évre és meglehetősen nagy arányokban szaporodik, templomaink pedig, melyek szilárd kőanyagból építvék, nem tágulnak hajszálnyira sem. Telve voltak imaházaink az egész ünnep alatt, de a mi az utolsó ünnep alatt történt, fölülmúlja a képzeletet. Azt hittem kezdetben, hogy csak a Dohány-utcai templom, melyben, túlzás nélkül, 10.000 ember szorongott a Hazkara alatt, telt meg annyira, s azt mondtam – és azt mondták mások is – hogy ezen nem lehet segíteni. Mert akárhány imaházat állítunk is föl, az emberek mind csak a Dohány utcai templomba igyekeznek bejutni, melynek istentisztelete egyenesen páratlan az egész világon. De meggyőződtem, hogy ez nem úgy van. Elmentem a Rombach-utcai templomba, azaz csak a templom elé, mert oda bejutni emberfia képes nem volt, és ott egy jelenetet láttam, melyet életemben elfelejteni nem fogok. A templom egész szélességében áthatlan tömeg töltötte be teljesen az utcát, egészen az átellenes házakig. És ez az emberáradat a templomban levőkkel együtt a *mazkir nesomósz* imát zúgta.

1920. március 8.

A bibliai átok

Pesti jelenet a kávéházban, az 1920-as esztendőben: Öt-hat fiatalember, lázító heccszónokok félórával előbb élvezett beszédeitől fölizgatva berontanak. Kezükben botokat, boxert szorongatnak és tombolva ordítják: „Ki a zsidókkal!” S öt-hatszáz ember, aki békésen szürcsölte a feketéjét vagy a teáját, feneketlen rémülettel és pánikkal ugrik fel a asztalok mellől és vad tolongásban menekül a kijárat felé. A gólsz-szel-lemnek szörnyű megnyilatkozása ez. Ezen a zsidóságon valóban megfogant a bibliai átok: „Üldözni fog benneteket a lehulló levél zörgése és egy megfutamít közületek ezeket és kettő tízezret.”

1945. március 15.

Bűnös Nemzet

Írta: Gergelyi Oszkár

Csak ők voltak a jó magyarok, a paten-tírozott hazafiak (Made in Germany)... Nemzeti becsületről szónokoltak és elárulták a népet. Felsőbbrendűséget hirdettek és a legalacsonyabb ösztönökre apelláltak. „Ős”-kereszténységet követeltek és eltorzították a keresztet – nyilaskereszteseknek nevezték önmagukat, megvett gúnyneveiket legalizálva...

És a nemzet... a fasiszta mézes-madzag utáni csámcsogás kába mohóságában tűrte a sebein élőködőket...

Né köntörfalazunk!

Magyarországot német zsoldba állították – Magyarország a népek nagy

politikai vizsgáján megbukott. A nemzet leste a koncot, mely zsírosnak ígérkezett, a nép dolgozott a németeknek, vérzett értük és pusztult és a fogait csikorgatta.

A politikai vizsgán megbukott ország most javítóvizsgára készül. Az újjászülető demokratikus Magyarország most készül a hibák helyrehozatalára, az elrabolt és elpusztított értékek helyett újjak teremtésére.

1970. április 1.

Illés Béla, a mai magyar irodalom dús fantáziájú regényírója, akinek könyvei ott találhatók a világ valamennyi könyvtárában: magyar nyelven, orosz, angol, francia, héber, szerb, német és ki tudná elsorolni hányféle fordításban, megírta a magyar proletárforradalom történetét (Ég a Tisza), de ugyanakkor, mint ifjú jogász maga is részt vett az 1919-es Tanácsköztársaság küzdelmeiben és utána egész életében, soha egy percre sem lett hűtlenné a proletár internacionalizmus zászlajához és azokhoz az eszmékhez, amelyeknek alig 20 éves korában követőjévé vált.

De itt közbeszól a betegágyán fekvő író, miközben bodor füstkarikákat erget elválhatatlan pipájából:

– Kedves öcsém, hagyjuk ezeket a nagy szölamokat, író vagyok és forradalmár, az csak nem érdem, ha valaki, mint én is, nem cserélgeti a meggyőződését...

Hűség az eszméhez, melynek hirdetőjévé szegődött, hűség hazájához, amelyet a messzeségben is rajongva szeretett és hűség őseihez, a „száz bölcs rabbihoz”, akiknek unokájaként vallotta magát a Kárpáti rapszóriában. A spanyol és magyar rabbi ősök ivadéka ugyanis anélkül, hogy a templomjáró hívőkhoz tartozott volna, vallási hovatartozását, zsidóságát soha nem tagadta. Talán ez rokonította kritikussai és Diószegi András, az Illés Béláról szóló könyv írója szerint *Isak Babelhoz, Josef Rothoz*, (Sic! A szerk.) *Franz Kafkához* és hadd tegyem hozzá, *Ilja Ehrenburg*hoz.

Vámos Miklós

Anya csak egy van

intézkedjél, lacika, mondd meg nekik, hogy ki vagy te, és mondd meg, hogy én az anyád vagyok, ennek megfelelően bánjanak velem, különben panaszt teszek, a képükbe mászok, nem működik ez a szar, hiába nyomom a gombot, semmi se történik, valaki cserélje már ki a lepedőmet, nem, lacikám, te inkább ne nyúlj hozzá, abból a világon semmi jó nem származik, ha te cseréled ki, akkor ráncos marad, és tele leszek felfekvésekkel, mert ez a sok balfasz doktor nem engedi, hogy fölkeljek, mi lesz már?! mozduljatok meg, a fületeken ültök? pont az a dagadék nővér az ügyeletes, akinek beszélhet az ember, föl nem emelné a puffedt valagát, hányadék egy nő, pfúj

ugyan, édes lacikám, miről beszélsz, hogyhogy szerencsém van, nekem még soha életemben nem volt szerencsém, most sincs, mit keresek itt ebben a rohadt intézetben, minek dugtál be ide, te személtáda, ezt érdelem én? aki az egész életemet rád áldoztam, meg arra a tehén nővéredre, volt pofátok bedugni engemet egy ilyen trágya helyre, azt hiszitek, ittmaradok? én? itt? ahol két napja nem hajlandók kicserélni a húgyos lepedőmet, a végén még tudógyulladást kapok, de följelentem én ezt az egész tetves bagázst, ne félj, elmegyek a doktor szalma ervinhez, a legfőbb ügyészhez, aki az apukádnak olyan jó barátja volt, hogy mindig kereste a társaságát, még akkor is, amikor az én bandikám már a nyomdagépellátóban dolgozott, sztahanovista marósként, ott kellett hagynia a jó kis helyét a rajk-per miatt

a szalma ervin ötvenhat után is mindig agította az apukádat, hogy vállaljon jogászi munkát önála, a legfőbb ügyészségen, de az én szerencsétlen férjemnek esze ágában se volt, ragaszkodott a marógéphez a barom, mindig azt mondta, soha többé nem megy olyan állásba, amihez önéletrajzot kell írnia

hogyhogy nem a doktor szalma ervin a legfőbb ügyész? né akarj engem átverni, pontosan tudom, hogy ő a legfőbb ügyész, honnan veszed, hogy leváltották, dehogyan váltották le, ezt csak azért mondd, mert félsz, hogy botrányt csinállok, pedig hiába minden, én nem vagyok köteles eltűnni, hogy így bánjanak velem a tulajdon gyerekeim, nincs semmi ok arra, hogy ebben az intézetben tartsatok engem, a sok hülye közt, nézd meg, egy sincs magánál, csak nyöszörögnek, mint a seggbe lőtt kutyák, megjegyzem, némelyik pont úgy is néz ki, hé, cserélje már ki valamelyik hülye piccsa a lepedőmet, míg a modoromnál vagyok

ne zagyválj nekem össze hetet-havat, édes fiam, szó sincs arról, hogy átcsapott volna a depresszió a túlfutásba, soha ilyen jól nem éreztem még magamat, leszámítva hogy itt fekszem a pisában, mert te képtelen vagy elintézni, hogy kicseréljék a lepedőmet, hívjad ide azt a hájpacnit, adjál neki

egy százast, meglátod, rákap, mint gyöngytyúk a takonyra, hogyhogy adtál? dehogyan adtál, nem is találkoztál még vele, hiszen csak most jöttél! minek hazudsz a pofámba, édes lacikám, sajnálod rámkölni azt a kis pénzt? ne félj, elfogadják, ezek nem szégyenlősek, sok hülye parasztlány, mit csitútasz, asszed, nem tudják magukról, hogy parasztlányok? nincs abban semmi szégyellnivaló, én is csak egy egyszerű bolsi asszony vagyok, egy munkásasszony a sok közül, ne vágj közbe, bazd meg, ha én azt mondom, bolsi asszony vagyok, akkor az vagyok, és kész! én mindig hittem a szocializmusban meg az egyenlőségben, és attól, hogy nem iratkoztam be a pártba, még lehettem bolsi, kizárólag a hülye apád miatt nem iratkoztam be a pártba, mert ő körömszakadtáig ellenezte, azok után, hogy a rajk miatt annyira megégette magát, pedig nem tudjuk, hogy végeredményben kémkedett-e a rajk, és azért azt senki ne mondja nekem, hogy ez a mostani a jó világ, amikor a hozzám hasonló szegény nyögődjás özvegyasszonyok éhendöglenek, maradj má, nem sírok vissza semmit, de a tények kemény dolgok, édes lacikám, ideje, hogy megtanuljad, igenis, egy egyszerű bolsi asszony vagyok, nem szégyellem, egy nyögődjás özvegyasszony, akinek vén fejfel meg kellett érnie, hogy a hülye fia bedugta ebbe az ocsmány intézetbe, ahol zsírcafatos nyáriszalámit adnak reggelire egy szelet szikkadt kenyérral, ki tudja megenni a zsírcafatos nyáriszalámit? én nem, a gondolatától is öklendeznem kell, eeeeeeee-öööööö

mit sugdosol, nem értem, beszéljél normálisan, milyen gyógyszereket? én nem vettem be semmiféle altatókat, azt te csak szeretnéd, ha megszabadulhatnál tőlem, eszem ágában sincs meghalni, istenien érzem magam, pont azért ragaszkodom hozzá, hogy kieressenek innét, méghozzá most rögtön, hol a ruhám? hol a bűdös francban vannak a gönceim? hová tették ezek a paraszt kurvák? hé!!! ne pisszegj rám, te rohadt kölyök, honnan veszed magadnak a bátorságot? szájbaváglak, ha így folytatod! mit merészelsz? elfelejted, hogy ki vagyok én? én az anyád vagyok! ne magyarázzál te énnekem az egészségi állapotomról, lófaszt vagyok gyöngye, miért kéne lábadoznom? ne baszogassál már, lacika

halló! doktor úr, jöjjön csak ide, tessék, mondja meg, miféle aggok menhelye ez itten? nem hallom! mi az, hogy balbel? ja, baleseti belosztály, na jó, ne tessék velem viccelni, engem nem ért semmiféle baleset, hagyjuk ezt az óhéber dumát, én egy csöppet se vagyok nyugtalan, ellenben unom a banánt, ki akarok menni innen, utasítsa a trampli nővéreket, adják vissza a ruhám, megyek haza, miért ne mehetnék? a saját felelősségemre! hogyhogy nincs saját felelősségem? hogyhogy jelenleg? milyen állapotomban? elég a csőr-csavarokból, doktor, mostan már ki van törve a demokrácia, elmúltak azok az idők, amikor még büntetlenül lehetett hatal-

Részlet a könyvhétre megjelenő azonos című regényből

maskodni az emberekkel, én ugyan akkoriban se tűrtem el, én mindig megmondtam a magamét

hogya nem ön a felelős, akkor kicsoda? jó, akkor küldje ide az igazgató főorvost! már miért ne küldhetné? egy az, hogy nem szombat van, hanem szerda, és az egészségügyben ez különben se számít, ha dolog van, akkor egy orvos köteles azonnal megjelenni a színen, ezt parancsolja az esküje, amiről még az igazgató főorvosnak sem szabad elfeledkeznie, tessék azonnal fölhívni, és megmondani, hogy én hívatom, özvegy doktor maros andorné, jól teszi, ha siet, az én férjem nem volt akárki, megvannak a kapcsolataim, kezdve ott, hogy minékünk közeli családi barátunk a legfelső ügyész, és a legfőbb bíróságon is sok az ismerősünk, mi az, hogy fordítva? fogd be azt a lepcsés század, lacika, ha én beszélek! intézkedjék, doktor, haladéktalanul tegye meg a szükséges lépéseket, távozh

ne bőgjen már, sárka, mi az istennek bőgsz, na és, ha megsértődött, nem akarok feleségül menni hozzá, azt akarom, hogy állítsa ki a retkes papírokat és engedjen szabadon, a világon semmi keresnivalóm nincs ebben a koszos intézetben, eszem ágában sincs itt pazarolni a drága időmet pusztán azért, mert a két önző gyerekem úgy döntött, hogy elégük van belőlem, vizsgatárgyatok, véreim, nekem is elegendő van belőletek, az a legokosabb, ha nem zavarjuk egymás köreit, húzzátok el a mocskos formátokat, eleget idegesítettetek, látom, nem akarjátok helyrehozni a hibátokat, nem segítetek abban, hogy kikerülhessek innét, semmi baj, megoldom nélkületek, isten pá, tűnjetek a náthásba, futólépésben

ezek az én drágalátos gyerekeim valami nagy-nagy félreértésben vannak, csak azt nem értem, miért titokzatoskodnak, miért nem mondják meg egyenesen a szemembe, mi nyomja a bögyüket? szerintük csináltam magammal valamit, valami végzeteset, amit nem lett volna szabad, amivel őket nehéz helyzetbe hoztam, bár tudnám, miről beszélnek

RÖHRIG GÉZA

búcsú

fehér zászló a babakocsira
tűzve
megáll a holtponton
a hópomponos csille
gázkamrák szellőzőturbínája
kikapcs
sisstereg a béléstégla
a krematóriumba vizet lőnek
egyet meghagynak
s melegedni
félénken de köréje dűlnek
albínó árnyak
emberek

az asszonyok korpalevest
hoznak
föltisztul a szó
a megeskető
a jó
már szabadon
de még főlzabádítatlan
mint az ősz petőfi szibériában
kettőt a király utca 10/b felé
lépve
hisz ende babám ende
megszűnt a nullásgépzene
nem jön az a billencs
a hidról a hamut
a visztula cúgos futószalagjára
szórni
nincs több ezüstös sziget
nem úszik el több pillészárnyú
transzport

ende babám ende
lemossa sárga gumiköpenyét a
hajnal
a tegnap istrángba fogott
értelmiség
már újra ceruzát hegyez
s gümösen
ráktejes fogotypizsamákon
párocscák szeretkeznek
a szűk sötétzárkákban
mert a copfon húzott
lekurvázott
ékszerieiert
megujjazott
pókocskápt
étlen-ítlan
felébe ölt
mocskos szappan
zsidó nő él

hív egy gnóm
lárvás ürülékbuca
tán épp a kárpátok tejüveg
kontúrja
és mi megyünk

se sziréna se reflektor
kibattyogunk a táborból
visszafordulni nem szabad
dereng a bibliás tapintat
s ahogy a maratoni hírnökök
hulláit
egy aknatölcsérbe
belebuldózeznek
hát nem is túl érdekes
a lételválasztásunk aztán
lassacsán megindul

de nem a lengyel
misszionáriusoktól
kiknek megmondanám hogy
nem lehet
üvegmedvéknek dicsérni a
vasmézet
ám nem értenek csak lengyelül
a felhők vékonyak
mint a kivágott paprikaerek
elpállok elstródom huszonhat
évesen
akár egy teli pénzárca a
járdán az életem
csak a szív fáradhatatlan
szétszipkedi bambuszkalickáját
a testet
de hát neked nincsen már
szerelmed

ez a szentostyával lepecsételt
rozsdás vagon elment vadászni
ez a porosz mócsing meglötte
haza ugyan nem hozta senki
viszont alaposan megsütötte
és ez az iciri-piciri kis kemence
pedig

hamm
teljesen megbolondultam
kalóriahiány
és ende babám ende
mint a ropin a sószem
csak bámulok a térbe
s hömpölyög csöndlik
az átellenes mámor
a nemlét nagy kórusa
az auschwitzji lapályból

a rohadék bélosz is rútol cserbenhagyott, tette nekem a szépet tiszta erőből, aztán nevetséges féltékenységi jeleket rendezett, de amikor a legnagyobb szükségem lett volna rá, eltűnt, mint a kámfor, még a lakáskulcsot sem küldte vissza, atyavilág, mekkora hisztit csapott az én lacikám, amikor megtudta, hogy adtam a bélosznak egy lakáskulcsot, elmondott mindennek, épp csak hogy nem büdös kurvázott le, megjósolta, hogy a bélosz ki fog fosztani, rámtör éjszaka, amikor alszom, elviszi a vaskazettát a takarékbetétkönyvekkel és az ékszerekkel, már amennyi abból megmaradt, mert folyamatosan adogatom elfele, valamiből ki kell pótolnom a nyögdfjamat, ha kedvem szottyán egy kis dorbézolásra

hörög ez a szerencsétlen öreg spinkó az ablak melletti ágyon, ahelyett, hogy méltányolná, hogy azt az ágyat kapta, ott biztosan jobb a levegő, mint itt, annak ellenére, hogy az ablakot becsukták és elsötétítették a fehérköpenyes fasiszták nőnemű segédei, mérget vennék rá, hogy ez a spiné haldoklik, s fölébreszti vele a kórterem mind a tizenkét lakóját, illetve

csak tizenegyet, mert ő maga a tizenkettedik, ő nyilván eleve ébren van, kizárt, hogy álmában hörögne ilyen vészterhesen, ennek már nem lehet túl sok hátra, becsöngetem az éjjeles nővért, csináljanak vele valamit, becsöngetném, ha figyelne valaki a csöngetésre, illetve, ha egyáltalán működne ez a szar, szerintem az ügyeletes orvos nyilván kúrogatja ezeket a ribancokat, miért ne kúrogatná? e szempontból talán a fehérköpenyes fasiszta is ember

nagyon meg tudom én érteni az ilyesmit, ha az emberre rájön, akkor rajta van, és nincs mit tenni, azt akarja, mindig, mindenáron, pont így jártam én a rohadék bélosszal, a különbség csak annyi, hogy az én koromban ez már több mint illetlenség, egyetlen barátomnak sincs krapekja, szexuális élet helyett örökké ötyéznek, állandóan feketében járnak, és rettentően sajnálják magukat, sokszor én is sajnálom magam, de amikor a bélosz felbukkant az életemben, habozás nélkül belevetettem magam ebbe a dologba, és rögtön tudattam mindenkivel, akit illet, hogy férjhez mentem óne papír, így mondtam, igen, lacikámnak háromszor kellett elismételnem, mire fölfogta, sárikám hagyományaihoz híven rögtön sírva fakadt, ja-ha-ha-haj, anyu, ho-ho-hogy tehetted ilyet? – bőgte kétségbeesetten, alig tudtam megvigasztalni, mire ez a nemzeti gyász? nem loptam, nem csaltam, nem raboltam, kinek ártok azzal, ha végre egy kicsit jól érzem magam, mert találkoztam egy férfival, aki bandikámra emlékeztet, a harminc évvel ezelőtti bandikámra, ugyanolyan feszes, katonás a modora, és a teste is, nincsenek rajta fölösleges zsírpárnák, nem úgy, mint az enyémen, valamiféle isteni kegyelem folytán azokat a bélosz észre se veszi, ő gyönyörűnek lát, nem csoda, ha elvesztem a fejem

az ötven alattiak nem tudják, milyen az, amikor az ember úgy érzi, most van ez énnekem legeslegutoljára, fogalmuk sincs erről, nekem se volt, míg a sportuszodában meg nem szólított a bélosz, vagyis egy izmos, mokány férfi, hogy kölcsönöznék-e neki egy kis napolajat, mert otthon felejtette a magáét, erre én minden átmenet nélkül megkérdeztem, óhajta-e, hogy bekenjem? – ő bólogatott, még csak nem is csodálkozott, pedig akkor láttam életemben először, lóbáltam a bergamottos napolaj mélybarna flakonját, ő pedig mosolygott, bemutatkozott, majd újra megköszönte, szóra sem érdekes, mondtam én, elkísértem a napozóágyhoz, hasra feküdt, melléje térdeltem, akár egy bakfis, nem törődve azzal, milyen látvány lehetek a petyhüdt combjaimmal, s kenceficézni kezdtem a hátát, mely legalább olyan barna volt, mint a flakon, csillogott az olaj a forró izmokon, és én már tudtam, hogy kell nekem ez a férfi, arra se vettem a fáradságot, hogy egy kicsit leplezzem, ottmaradtam mellette, vissza se mentem a saját napozóágyamhoz a törülközőmért meg a vitetnámi papucsomért, s amikor közös elhatározással távoztunk a strandról, mindenemet ottfelejtettem azon a napozóágyon, még szerencse, hogy a retikulóm az öltözőszekrénybe zártam, különben azt is hátrahagytam volna, ami csak késő este derült volna ki odahaza, mert aznap mindent a bélosz fizetett, akkor még nem rohadt volt, hanem egy drágica

három teljes napig ki se bújtunk az ágyból, úgy éreztem magam, mint aki hulla részeg, emlékszem, hatéves koromban egyszer horgászni vitt az apám dömsödre, hajóval utaztunk, mire odaértünk, kitört az égiháború, villámlott, mint a fene, veszettül zuhogott az eső, legalább egy órányi séta volt a

horgászházig, bőrig áztunk, az apám a többi felnőttel izogatni kezdett, kérdeztem, mi van a pohárban, azt felelték, orvosság, hogy meg ne fázzanak, hát, én sem akartam megfázni, jót kortyoltam az apám poharából, s azonnal elvesztettem az eszméletemet, méregerős házi szilvapálinka volt, amikor magamhoz tértem, olyan virágos kedvem kerekedett, mint amilyen abban a három napban volt, amelyet a bélosz nálam töltött, a telefont kihúztuk, ha csöngettek, nem nyitottunk ajtót

sajnos, hogy az én lacikám kihívatta a rendőrséget, ránkörték az ajtót, a rettenetes dübörgésre kimentem megnézni, hogy mi a lószar ez, épp amint a két rendőr meg a lakatos betódult az előszobába, én is odaértem, meztelenül, a hülye fiam bambán pislogott, anyu, hát te... mit csinálsz? – rámosolyogtam, amennyire tőlem telt: én speciel baszok, édes kis fiam, s nem értem, mi a túrónak töretd rám a saját lakásom ajtaját? – a rendőrök vihogni kezdtek, az én lacikám pedig vérvörös füllel elrohant, még a lakatost sem fizette ki, azt is nekem kellett

hamarosan beállított az én sárikám is, gondolom, nem a lacika értesítette, mert azt az egyet meg kell hagyni, az én fiam a világ legdiszkrétebb embere, az is lehet, hogy a legszégyenlősebb, mire a lányom becsörtetett az előszobába, már felöltöztünk, a bélosz készített egy jó erős kávét, csipetnyi kakaóport tett bele, amitől olyan isteni aromát kap, azóta én is mindig teszek bele, sárikám csak maresztette a borjú szemét, és hiába viselkedett vele a bélosz olyan nyájasan, mint egy atya a hülye gyerekével, rém fagyos volt a hangulat, mikor aztán a bélosz magunkra hagyott bennünket a konyhában, az én sárikám suttogásra fogott hangon sziszegni kezdett, komolyan mondom, akár egy megvadult kobrakígyó: anyu, hogy tehetted ilyet? most mi lesz? mit fognak szólni a szomszédok itt a házban? – ez érdekelt, semmi más, megmondtam neki: köpök én a szomszédokra, édes sárikám, s nagyon csodálom, hogy néhány koszos idegen véleménye téged jobban izgat, mint a tulajdon anyád boldogsága, én egyébként arra is köpök, hogy mit gondolsz te, ne ítéld, hogy ne ítéless, édes aranyos sárikám

hipp-hopp, elutaztunk a bélosszal görögbe, ő akart odamenni, nekem csak az volt a fő, hogy együtt legyünk, mind egy, hol, megnéztük az akropoliszt meg a többi nagy régi követ, az egészből csak arra emlékszem, hogy örökösen fúj a forró szél, megfájdult tőle a fejem, pedig a bélosz mindenütt felolvasta a romok történetét a görögország útikönyvből, azt is én vettem neki, az egész utat én fizettem, ezt azonban nem kötöttem a gyermekeim orrára, semmi közük hozzá

pont athénban lett bélosz a bélosz, tudniillik ő csak latinul tud egy kicsit, ellenben rájött, hogy a görög szavak majdnem mindig iszre vagy oszra végződnek, aztán a taxisofórt is ennek megfelelően irányította, mert ő azonnal kiismerte magát a városban, és ha azt akarta, hogy jobbra forduljunk, felkiáltott: jobbosz! – ha meg azt akarta, hogy balra forduljunk: balosz! – a sofőrök furcsamód pontosan értették, na, ezért lett öbelőle bélosz, drága bélosz, csak később derült ki, hogy alapjában véve ő is egy tettű

fölperzselt a szenvedély, egyetlen végtelennek tetsző pilanatra elhittem, hogy ez a mámor tartós lehet, hogy ez az észveszejtő boldogság jár nekem, elfojtottam magamban a szégyenérzet utolsó szikráit is, ki a faszt zavar, ha egy ilyen

RÖHRIG GÉZA

magyarország

*gémeskútra feszítve
hisz máshol nem lehet ma már
igen
te onnan is csak mulatnál*

*de nincs kivel
tán épp ez orosz és német szögekkel?
te ménesbe zuhant
mindahéteértfölvágtá
vicsorgó szívárvány
ki még a kereszten is
örjögve csak mulatnál
de a nyütt vonóbul bot lett
a vén cigányból nyü
s hol van már az a
vagonba tessékelt dalszövegíró!*

*neked minden porcikád részeg
hidászaid elmentek révésznek
a hányinger forró íze
a fejedet lóbálja
ám fölfeszítve lenni
az öngyilkosok tragédiája
hisz ott nem lehet előidézni már
csak nézed a halál
káprázatos hastáncát meredten
rejtekhelyen és magaslesen
gémeskútra feszítetten
s hogy házsongárd
vagy buchenwald
ruszki tankok
vagy szívárgó tusrózsák:
neked már egyre megy
hisz az a veled született feszület*

*mellyel vizet merítesz gyilkosaidnak
kik hálából mindég
éppenhogy csak életben hagynak*

a gémeskút örök

*ábrahám tevéinek
és devla elefántjainak
miért nem ad inni
a te örök gémeskutatad
hazám?*

*jöjj le a keresztről és járj!
megigéz a sarj
ki nem belőled
ám utánad származom vadul
s vizlek mindenhova
mint a gyerek a nemjóját
ismerj bennem magadra
te áldott szép magyarország
hisz bujdokoltam mint a kurucok
a gyökerem fordított ki
akár egy fát
ismerj bennem magadra
te alattomos magyarország
mert az egy lábú végzet
sarkantyúvágása
mezteliünk mellünk
már fölsárgacsillagozta
és noha ti vagytok többen
a legerősebb elmúlik
de a legtisztább nem
hisz a legtisztábbakat
egy felhősziplop támasztja ki
nem kő acél
vagy pozsonyi kifli*

*tudom
ma üvöltve nyújtjuk ki kezünk*

*a gettó palánkjának réseiből
s mint makákómajmok
követünk egy kenyeret vivő
alakot belülről
ám a zsidó név megint szép lesz
ha itt nem
akkor majd máshol
mert inkább üzessünk ki
százszor a hazánkból
mintsem a szövetségbe
ereink pecsétviaszába köpve
Istenből szenvedjünk megalkuvást
kinék súlyává
titeket koloncolt az élet*

*de úgy jár a Mindenható rajtunk
fölszülettezett lábbal
mintha són járna*

*nem táncol
a ti óvodakerti tapsotokra*

*sőt ráncokat vet minden szívedob-
banása
csontját törí minden szemepislantása
vérét veszi minden lélegzetfújása*

*ám te is meghalsz majd egyszer
gémeskútra feszített
egyetlen barátom
magadra vizelsz a kereszten
és oldalsebed a balaton
kiönti majd e mélyen fekvő pusztát*

*ítéletre kész
halhatatlan magyarország*

ki fogja húzni akkor a te nótád?

vén csoroszllya kimulatja magát még egyszer utoljára, kábé tíz, de legfőljobb húsz év múlva úgysis odakerülök szegény bandikám mellé, akkor aztán édes mindegy lesz, hogy szétraktam-e a lábam meg más alkatrészeimet a rohadék bélosznak, aki sajnos hamar kimutatta a foga fehérjét, nem az bántott, hogy örökké nevetséges féltékenységi jeleneteket rendezett, hanem hogy rondán kihasználta, nem érte be annyi pénzzel, amennyit ráköltöttem, állandóan kölcsön is kért, tőlem, a szerencsétlen nyögdfjastól, visszaadni persze esze ágában sem volt, ki tudja, hanyadik szédült özvegyasszony lehettem a gyűjteményében, kevés a korabeli férfi, akinek ilyen barnára sült a teste és ennyire feszesek az izmai, hajjaj, hülye fejjel soha nem írtam vele alá semmiféle papírt, a hiszékenység bűne meglakol, ahogyan a mittomén melyik színdarabban mondják

karácsony napjának reggelén megmondtam a rohadt bélosznak: fel is út, le is út, eriggyen a bánatos francba, költözzön haza, csak nevetett, nem maradt más megoldás,

kihívtam az úerhát, húzták-vonták magukat, hogy a családi torzsalkodások nem órájuk tartoznak, kénytelen voltam sikítani a telefonban, úgy tenni, mintha a rohadt bélosz már-már a hasamba mártaná a konyhakést, noha a rohadt bélosz csak ült a kanapén, itta a sört, nézte a tévét és mosolygott a bajsza alatt, azt hitte, színészkedem, s nincs senki a vonal túlsó végén, leesett az álla, amikor mégis megjelentek a rendőrök, és kiharancsolták a lakásból, a cuccait már én hajigáltam utána, részben a lépcsőházba, részben pedig a kiserkélyről egyenest le az utcára, ezt talán nem kellett volna, mert így az egész háztömb végignézhette, mindegy, bekap-hatják

csak egyvalami maradt nálam a rohadt béloszból, a zavaros pálinkája, amit a kuktafazékban kotyvasztott, büzlött tőle az egész lépcsőház, de akkor még nem zavart, mert akkor még drága bélosz volt ő nekem, és amikor a szomszéd barátlay erzsike becsöngetett, hogy mi ez a bűz, rávágtam az ajtót, semmi köze hozzá.

azt a pálinkát kábé délelőtt tizenegykor találtam meg a spájzban, pont amikor rádöbbsentem, hogy szent karácsony napja van, meghívtam sárikámékat és lacikámékat, mint mindig, jönnek tehát vacsorára összesen heten, ezzel szemben nincs bevásárolva, s ami nagyobb baj, a rohadt bélosz miatt semmiféle ajándékot nem vettem még, és hát hogy a túróba vegyek ajándékot hét embernek, négy felnőttnek és öt gyereknek, karácsony napján, déli negyed tizenkettőkor, a boltok mingyár bezárnak, ami ennél is nagyobb baj: alig maradt pénzem, mindent odaadtam a rohadt bélosznak, a kurva anyját, pont azért mentem ki a spájzba, hogy utánanézzek, mit ajándékozhatnék el abból, amim van, meg kellett állapítanom, hogy tulajdonképpen nincs semmim

hát, beleittam a rohadt bélosz rohadt pálinkájába, és próbáltam összeszedni a gondolataimat, körbejártam a lakásban, találtam két pár teniszszoknit, ami még sose volt rajtam, betettem egy üres bombonos dobozba, mellé dugtam ötven forintot meg egy balaton szoboztetet, gondoltam, ez jó lesz lacikának, ő néha úgyis teniszezik, aztán becsomagoltam egy ólomkristály hamutartót a feleségének, mert igaz, hogy ők nem dohányoznak, de a vendégeik hasznát vehetik, különben is, ajándék hamutartónak ne nézd a fogát, nem egy tragediosz, ha nem pont azt kapják, amit megálmodtak maguknak

oké, ittam még egy pár kortyot, aztán sárikámnak bedobozoltam egy szép cserepes fikuszt, nála úgyis folyton kidöglenek a növények, mindig elfelejti locsolni, a férjének pedig lemostam a kék telefont, amit ugyan lacikámtól kaptam, de nekem jó lesz a régi fekete, csak a gyerekek okoztak problémát, nekik végképp semmit nem találtam, pedig a gyerekek ugye a legfontosabbak, a végén három borítékba betettem százasokat, ez van, kisunokáim, vegyetek magatoknak, amit akartok

örültem, hogy ilyen klasszul kivágtam magam a slamasztikából, ennek öröme fölhajtottam még néhány kortyot a rohadt bélosz rohadt pálinkájából, elfelejtettem, hogy nem biztos, hogy jó az alkohol arra a maroknyi gyógyszerre, amit a doktor bartosik gizella írt föl nekem, a lítiumtól a vérnyomásemelő cseppekig, az egyik tableta tompítja a másinak a káros mellékhatását, a harmadik pedig a másodikét és így tovább, ez a sok-sok minden egyszerre összekavarodott a fejemben, a gyógyszerek, a pálinka, meg az, hogy kivágtam a rohadt béloszt, hirtelen elgyöngültem, ólmossá váltak a tagjaim, gondoltam, ledőlök egy pillanatra, mielőtt rohannék a sarki közértbe, hogy beszerezsem a vacsorának valót

arra ébredtem, hogy valaki rázogatja a karomat, nehezen bírtam kinyitni a szemem, és amikor ez végül mégis sikerült, alig akartam hinni neki: ott állt az ágyam körül az egész szent család, sárikám a férjével meg a két lányával, lacikám a feleségével meg julcsival meg az ikrekkel, mind olyan furcsálkodva néztek rám, láttam, hogy odakinn az utcán tőkötét van és égnek a neonlámpák, nem értettem, mi a büdös francnak jönnek ezek ide éjnek évadján családostul, megbolondultatok? miért ébresztettetek föl az éjszaka kellős közepén? – a másik oldalra fordultam, de nem hagytak békén, anyu ne hülyéskedj, hat óra van, mostanra hívtál minket, mondta az én lacikám, ráförmedtem: barom, miért hívtalak volna hajnali hatra, tisztára meghülyültetek? jobb ember még alukál ilyenkor, menjete haza, isten pá

egymás szavába vágva bizonygatták, hogy nem hajnali hat óra van, hanem délutáni, továbbá karácsony este, meghívtam őket, közben pedig alszom, ez igazán nem járja! – lacikám mindenáron meg akarta szolgálni a lehetőséget, hogy ittam-e, dehogyan ittam, tudhatod jól, hogy én sosem iszom alkoholt, egészen biztos vagy benne, hogy délután van és nem éjjel? – erősködött, de én nem hittem neki, erre odahozta a kis szokol táskarádiót, addig hallgattuk, amíg bemondták, hány óra, abból persze csak annyi derült ki, hogy negyed hét, az nem, hogy délután vagy éjjel, lacikám csüggedten vonogatta a vállát, jó, akkor hívjuk föl a pontos időt, hova lett a kék telefonod? – legalább háromszor végighallgattam azt a géphangot – tizennyolc óra tizenhét perc, harminc másodperc, tizennyolc óra tizenhét perc, negyven másodperc, tizennyolc óra tizenhét perc, ötven másodperc –, mire leesett a tantusz

ellenállhatatlan röhögőgörcs jött rám, bruhaha, szóval, karácsony délutánja van, ti idejöttetek puccban-parádében, hoztátok magatokkal az ajándékokat is, én meg közben aludtunk az ágyon, hehehe, ez a hét legjobb vicce, de a gyerekeim, meg a gyerekeik és házastársaik nem értették, mi ebben a humoros, tanakodtak, hogy most akkor mi legyen, menjenek vagy maradjanak, mint mindig, most is az én lacikám mondta ki a döntő szót, ha már idejöttünk, hogy együtt ünnepeljük a karácsonyt, akkor lássunk hozzá, ünnepeljük együtt a karácsonyt, sári vigye be a fürdőszobába az anyut, mosdassa meg és öltöztesse föl, mi pedig összeüztünk valami vacsorát! – e kijelentés nálam még fullasztóbb röhögőgörcsöt váltott ki, mivel én tudtam, hogy a világon semmi sincs itthon, ez aztán a hét legeslegjobb vicce volt, meg persze az, hogy délután van és nem éjjel, ezek kikénvénve idegyűltek, miközben én az igazak álmát aludtam, még szerencse, hogy mind a két gyermekemnek adtam kulcsot a lakáshoz, arra az esetre, ha

ám a hét legeslegeslegjobb vicce mégis az volt, amikor kinyitották a hevenyészve összecsapott ajándékaimat, örületesen bamba pofát vágta a két pár teniszszokni, az ólomkristály hamutartó, a fikusz és a kék telefon láttán, pedig rögtön mondtam nekik, hogy ajándék teniszszokninak, ólomkristály hamutartónak, fikusznak és kék telefonnak ne nézd a fogát, hahaha, csak a gyerekek voltak elégedettek a százasokkal, hiába, a gyerekekre azért lehet számítani, de csak bizonyos értelemben, mert azért könnyen megeshet, hogy amikor ezek a lányok megnőnek, ugyanúgy bálnak majd a szüleikkel, ahogyan az én édes kislányom és kicsi fiam bánik velem, orvul bedugtak ebbe a rosseb tudja milyen szeretetkórházba, ebbe a belbalba, az biztos, hogy nem beljobb

beljobb, beljobb, mennek a majmok, utca végén megállnak, és egy nagyot pisálnak

még mindig csupa húgy az egész ágy, csöngetek, csöngetek, hé, retkes ribancok, jöjjön ide valaki, de rögtön! dehogyan maradok csendbe! ami sok az sok! maga pedig kussoljon! nem érdekel! dögöljön meg! elegendem van! mindenki dögöljön meg! itt kell megrohadtam, hiába minden, nem akar vége szakadni az éjszakának, marad a rendületlen sötétség, úgy látszik, ebben a büdös életben többé már nem kel föl a nap, soha, soha

A bécsi Zsidó Múzeum

AMÚZEUMOT 1993-BAN a város hozta létre, elsősorban Zilk akkori főpolgármester szándékából született sok más nem-zsidó ember egyetértésével és támogatásával. Az volt a véleményük, hogy a zsidóság szerves alkotórésze Bécs identitásának, sőt az ő személyes iden-

Alig van még egy ország, melyre a zsidóság hozzájárulása, a zsidó szellem annyira rányomta volna a bélyegét az élet minden területén, mint Ausztria. Egy olyan ország fővárosában a zsidó múzeum feladata nem lehet más, mint bemutatni azt a zsidó szellemiséget, mely kiűzetése előtt kulturális vi-

lág hatalommá tette Ausztriát.

Ebben a fel fogásban rendezték meg például a múzeum kiállítását Joseph Roth születésének 100. évfordulójára. Az egykori keletgalíciai zsidófiú, Roth, az osztrák irodalom kiválósága lett.

Fennállása első évében a Zsidó Múzeum kiállításai rendkívüli sikert hoztak (a látogatók száma jóval túl lépte a száz ezret), az intézmény általánosan elfogadottá vált. Nem csekélység ez egy olyan városban, mely

győzően nyilatkozhatott meg a közönségnek.

Ugyancsak 1994-ben nyitották meg és még ennek az évnek elején is látható volt a zsidó proletariátus életét és forradalmárait bemutató kiállítás.

A világ első zsidó múzeuma is Bécsben nyílt több mint 100 éve. Az új intézmény annak az anyagából is merített. Bécs városának most további pénzügyi erőfeszítéseket kell majd tennie az új múzeumot befogadó Eskelespalota átépítésére és kibővítésére, hogy a gyűjtemény megfelelhessen feladatainak.

A bécsi Zsidó Múzeum kiállításai

A bécsi Zsidó Múzeum (Palais Eskeles, Dorotheergasse 11.) 1995 első felére tervezett kiállításai:

Új építészet Tel-Avivban 1930–1939: február 10. – április 17.

Isidor Kaufmann festményei: február 24. – május 7.

Emil Mayer: április 5.–június 5.

Zsidó sport Ausztriában: május 5.–július 30.

A múzeum nyitva: vasárnap–péntek: 10–18, csütörtök: 10–21 óráig.

Vasárnaponként 11 és 15 órakor, valamint csütörtök este 7-kor ingyenes vezetés.

A múzeum könyvtára (Seitenstettengasse 4., szintén a belvárosban) hétfőtől csütörtökig 9 és 12 óra között látogatható. A mintegy 30 000 kötetes gyűjtemény túlnyomó többségét az ausztriai és a Monarchia-korabeli zsidóság történelmét és kultúráját tárgyaló könyvek, tanulmánykötetek teszik ki.

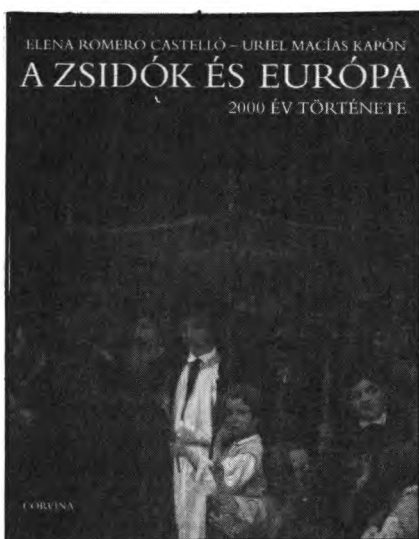

titásuknak is, és ezt a tényt dokumentálni kell, s újra meg újra fel kell mutatni.

Nem valami kulturális gettót akartak tehát teremteni, és főleg nem a zsidó vallási kultusz kirakatának szánták a múzeumot. Nem annyira a zsidók más-ságát kívánták szemléltetni, mint inkább azt, hogy mennyire elválaszthatatlan részét képezte a zsidóság Ausztriának, és mennyire lényeges tényezője volt az osztrák kultúrának.

világszerte becsült, sőt irigyelt múzeumokat mondhat a magáénak.

A bécsi Zsidó Múzeum a múlt évben bemutatott olyan méltatlanul elfeledett festőművészeket, mint Broncia Koller-Pinnel és Max Oppenheimer, és sikerült a nagy Chagallt is olyan oldaláról megmutatni, amelyet nagyon kevesen ismernek: vityebszki ifjúkorának alkotásaival. Így mind a 20. századi osztrák festészet, mind a zsidó gényusz a festőművészetben gazdagon és meg-

Egy csodálatos album

(Elena Romeró Castelló–Uriel Macías Kapón: *A zsidók és Európa. 2000 év története.* Corvina, 1994, 240 oldal, 3200 Ft)

KOCKÁZATOSNAK TETSZHET egy olyan jelző használata, mint „csodálatos”, de ha valaki meglatja, átforgatja – és persze végigolvassa is – azt az albumot, amit a Corvina Kiadó jelentetett meg, akkor talán még jobban hangzó, még kifejezőbb jelzőket találhat.

A zsidó kalendárium 5754 évéből 2000 valóságos évet és a Föld hét (hat?) kontinense közül egyet – Európát – vizsgál két spanyol szerző abból a szempontból, mit adtak a zsidók a vizsgált kétezzer év alatt Európának. És mit kaptak ők Európától.

Elena Romeró Castellónak és Uriel Macías Kapónnak – a spanyol szerzőknek – elképesztő mennyiségű adatot kellett átanulmányozniuk, rengeteg művészi alkotást vagy műalkotásokról készült ábrázolást figyelmesen számbavenniük, egy sor zsidó vallási törvénnyel, szokással, hagyomány-nal megismerkedniük, forrásmunkákat elemezniük ahhoz, hogy tartalmában ilyen tiszta, megtámadhatatlan, amellet pedig esztétikai szempontból is élvezetes művet alkossanak.

Az album négy nagyobb fejezetre tagolódik. Közülük az első a *Kétezzer év történelme* címet viseli és felöleli azt a két évezredet, ami a görög–római uralom korától a holocaustig terjed. A második nagy fejezet a zsidó vallási szertartásokat és

Könyvespolc

szokásokat mutatja be. Ez annál is inkább érdekes és méltó a figyelemre, mert az egykori és akár a mai zsidóüldözéseknek egyik kiváltója volt (és maradt) a zsidó vallás szertartásainak vélt titokzatossága, holott azok mind-mind annak a Tórának a törvényeit hajtják végre, ami a kereszténység által is becsben tartott Szentírás, Ószövetség első részét képezi. Ebből a fejezetből az olvasó megismerheti a zsidó vallás lényegét, a zsinagóga szerepét, a zsidóság ünnepeit, azok eredetét és egyebek között a hagyományos zsidó konyhát. A következő fejezet a zsidó művészetet tárgyalja, míg az utolsó, a negyedik, a *Nyelv és irodalom* cím igazítja el az olvasót, hogy Európában milyen nyelveken alkottak a zsidók az ókortól napjainkig, bevezet a zsidó–spanyol irodalom, a jiddis irodalom és a modern héber irodalom tágas világába.

Az albumot jól használható szójegyzék és irodalmi jegyzék teszi teljessé.

A Corvina ezzel a kiadványával nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy – miután a mű már nagy világnyelveken megjelent – a magyar közönség is jobban, mélyebben, egészen közelről megismerje az európai zsidóság történetét – benne a magyarországi zsidók változatos és gyakran nagyon is válságos történetét: emberi történetét. Hozzájárulhat ahhoz is, hogy a „másság” oly sok tragédiát előidéző hamis ideológiája lelepleződjék, kendőzetlenül láttassa magát.

Az albumot a Corvina különleges gondallal készítette elő. A fordítók értő munkáját méltó empátiával igazította össze a kötet szerkesztője. Akinek neve – a recenziók (rossz) szokásától eltérően – említessék itt meg: *K. Bende Ildikó.*

Jólesz László

Egy másik napló

(Etty Hillesum: *A megzavart élet.* Gondolat Kiadó, 1994, Budapest, 185 oldal, 330 Ft)

BELÜLRŐL, az emberség felől is lehet építeni falakat a pusztulás ellen. Etty Hillesum, 27 éves amszterdami diáklány így próbálkozott kilúgozni önmagából azt a mindennapos félelmet,

megaláztatást és létbizonytalanságot, amelyet az 1940-es évek jelentettek Európában – egy zsidó nő számára. Naplót írt, lázasan dokumentálta és analizálta saját életét és a körülötte zajlót, hogy tisztán lásson kifelé. Az első bejegyzés 1941 márciusából származik, az utolsó – már inkább levélféle – 1943 augusztusi. Novemberre Ettyből mindössze egy hivatalos Vöröskereszt-jelentés maradt: Auschwitzban meghalt. A napló füzeteit barátok, ismerősök őrizték, csak 1981-ben ismerte meg a világ. Most végre magyar fordításban is olvashatjuk, *A megzavart élet* címmel a Gondolat Kiadó jelentette meg.

Ez a különlegesen érzékeny, nagyon művelt nő nem Anna Frank felnőtt párja. Naplójában tudatosan, szinte önkínzóan törekszik arra, hogy minél objektívebben fogalmazza meg, öntse formába a neki jutott személyes illetve a zsidóságból fakadó élményanyagot. Etty saját magának, tehát nagyon pontosan fogalmaz önként választott feladatáról: „egyetlen, hatalmas ima lenni”. Óriási irodalmi műveltsége és pszichológiai tanulmányai mellett a megingathatlan istenhit segíti Ettyt elviselni az egyre kevesebb emberséget mutató éveket: „Farkasszemet nézek a világgal, Uram...”

A napló kétharmad része Etty belső egyensúlyának formálódását követi. Birkózik a világgal, az írással. Az utolsó hónapok gyors eseményei, a deportálások, a zsidóellenes törvények már egy hittel, mágiikus erővel felvértezett lányt érnek, aki ebben a felbolydult világban is megtalálja a helyét. Önként megy a westerborki lágérba, hogy segítségére legyen minden rászorulóknak.

Még kétszer hazajön, majd harmadszor végleg eltűnik az auschwitzi gázkamrákban. Etty Hillesum nem irgalmasnővér volt, csak gondolkodó és érző ember, aki rájött, mi az ő rendeltetése. Misztikába hajló lény, józan ítélőképessége, modern nőisége felkavarja a mai olvasót. Úgy érzi magát, mintha egy lélek legintimebb, csodálatos szféráiba illetéktelenül hatolt volna be, és ott olyan emberi tudással találkozik, amely felmagasztalja az íróval együtt őt, az olvasót is. Etty 1942 nyarán ezt jegyezte föl a naplójába: „A megaláztatáshoz kettőre van szükség. Arra, aki megaláz, és arra, akit megaláznak, de főleg: aki hagyja magát megaláztatni. Ha ez utóbbi hiányzik, tehát: a passzív fél immúnis minden megaláztatással szemben, akkor a megaláztatás elpárolog a levegőben.”

Götz Eszter

(Folytatás a 11. oldalról.)

Április 10., hétfő

19.00: *Bródy János* előadójestje „Az utca másik oldalán” címmel. (Belépő: 200 Ft. Kártyával: 150 Ft.)

Április 11., kedd

14.00: A Salom klub újságjának, a Sófár-nak nyitott szerkesztőségi napja

17.00: Brit Ivrit Olamit. Héberül beszélők klubja. Vezeti: *Vereczkey Éva*

19.00: Száz szó jiddistül. Zsidóság ismeret új megközelítéssel. *Raj Tamás* főrabbi előadás-sorozatának V. része. (Belépő: 100 Ft. Kártyával: 70 Ft.)

Április 12., szerda

10.00–12.00: A Baba klub (0–3 évesek és szülei) vendége Dr. *Kovács Zsuzsa* gyermek szakorvos.

14.00: *Bacsó Péter* történész előadása a Salom Klubban. „A szejfard zsidóság aranykora (Spanyolország)” címmel.

16.00: Dr. *Lakatos Mária* relaxációs csoportja a Salom Klubban.

19.00: Csináld magad peszachor! Praktikus tanácsok arra vonatkozólag, hogyan ünnepeljük Peszachot otthonainkban

Április 17., hétfő

11.00 Kirándulás a szentendrei Kőhegyre. Közepes nehézségű túra. Találkozás *Kertész Erzsébet*tal 11.00-kor a szentendrei HÉV állomáson.

19.00: „Szexualitás és a zsidó kultúra”. Dr. *Buda Béla* pszichiáter előadása.

Április 19., szerda

15.00: „Szerelmes versek Egyiptomból”. Felolvasó délután a Salom Klubban.

19.00: Hat részes előadás-sorozat a haszid mesevilágról történetekkel és magyarázatokkal. II. rész. Előadó: *Baruch Oberlander* Lubovicsi rabbi. (Belépő: 100 Ft. Kártyával: 70 Ft.)

Április 20., csütörtök

17.00: Iden-titi klub. Vezeti: *Nagy Tamásné*. Meghívott vendég: *Vámos Tibor*.

19.00: *DI NAYER KAPELYE* együttes koncertje. Hagyományos jiddis klezmer zene. (Belépő: 200 Ft. Kártyával: 150 Ft.)

Április 24., hétfő

15.00: Hallgassunk együtt zenét *Fenyő Gábor*tal. A Salom Klub programja.

19.00: Üzletemberek klubja. Szervező: *Fenyő Márta*.

Április 25., kedd

14.00–17.00 A Magyarországi Zsidó Szociális Segély Alapítvány önkénteseinek képzése.

15.00: A Salom Klub vendége *Bajor Klára* költőnő „Egy hang, egy szó” című könyvének bemutatója

17.00: Brit Ivrit Olamit. Héberül beszélők klubja. Vezeti: *Vereczkey Éva*.

19.00: Száz szó jiddistül. Zsidóságismeret új megközelítéssel. *Raj Tamás* főrabbi előadás-sorozatának VI. része (Belépő: 100 Ft. Kártyával: 70 Ft.)

Április 26., szerda

09.00–12.00: Nővér- és szakápoló képzés a Home care program keretében

15.00: Könnyű délutáni muzsika. Fialat muzsikások a Salom Klubban

19.00: *Méliusz József*. „Jit gadal” című angol–magyar–román–ivrit nyelvű kötetének bemutatója. Meghívott vendégek: *Csiki László, Havas Judit, Pomogáts Béla, Raj Tamás, Szávai Géza* (PONT Kiadó).

Április 27., csütörtök

19.00: *Székhelyi József* szerzői estje „Ombudsman a sugólyukban” címmel. A színész-szerző beszélgető partnere *Fried Erika*. (Belépő: 100 Ft. Kártyával: 70 Ft.)

Április 28–29.

A Zürichi Zsidó Hitközséggel együtt egyedülálló részére szervezett találkozó előzetesen regisztrált résztvevőkkel.

Április 30., vasárnap

10.30: Gyermek játszótér

20.00: *Kósa Zsuzsa* koncertje. Műsoron jazz melódiák, blues, spirituálék. Közreműködik: *Fogarasi János* triója. (Belépő: 200 Ft. Kártyával: 150 Ft.)

H-1051 BUDAPEST
Nádor (Münnich F) utca 14.
Tel.: (36-1) 131-7167, 131-7312
Fax: (36-1) 111-7209
Tx: 223381

IDEGENFORGALMI KFT.
TRAVEL AGENCY LTD.
REISEBÜRO GMBH.

MÁJUS 5-IG 5% kedvezmény,
ha a teljes összeget befizeti
+ részletfizetési kedvezmény 20% előleggel
11 havi részletre,
igen kedvező kamattal.

KORFU, MALLORCA, TORREMOLINOS

8–12 napos repülő nyaralóutak júniusban
magyar idegenvezetővel.
További 42 út közül kedvére válogathat,
jöjjön be irodánkba!

AMI-vel jól üdülhet

!חמט

Tisztelt leendő Vásárlóink!

Értesítjük Önöket, hogy 1995. április 3-án,
hétfőn 10 órakor a Rákóczi út 32. szám
alatt (bejárat a Nyár utca felől) megnyitjuk
kóserboltunkat.

Áruink „KÓSER LE PÉSZACH” termékek
lesznek az ünnep végéig.
Szeretettel várjuk Önöket 20%-os
bevezetési akciónkkal.

A Rothschild Kft. vezetősége